magazin istoric

ANUL XXIII NR. 9 (270) SEPTEMBRIE 1989

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXIII
Nr. 9 (270)
septembrie 1989

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
IOANA URSU

SUMAR

Semnificaţia istorică a democraţiei muncitoreşti-revoluţionare:
Dumitru Ghişe 2

Cultura populară — mărturie de vechime şi civilizaţie românească:
Ştefan Pascu 4

Mihai Viteazul — un simbol al unităţii naţionale:
Dumitru Almaş 6

Anularea dictatului fascist de la Viena:
Gheorghe Ţuţui 10

Septembrie 1939. Ajutor şi ospitalitate victimelor agresiunii naziste:
Dumitru Tuţu 16

Victor Slăvescu — 1940. Note zilnice:
Eugen Preda 20

În anticamera agresiunii hitleriste:
Mihail E. Ionescu 27

Pe urmele strămoşilor:
Ion Popescu-Puţuri 33

Statueta neolitică de la Liubcova-Orniţa:
Sabin Adrian Luca 36

Constantin Stere. „Am fost, sînt şi voi rămîne socialist":
Z. Ornea 39

Repere în timp. Pucioasa — Vulcana Băi:
Vasile Smărăndescu 44

În Bucureşti, acum 50 ani 46

● **Sofia — al VI-lea Congres internaţional de studii sud-est europene:** *Virgil Cândea*... 14 ● **1941-1942. Comandourile deşertului:** *Jean Bourdier*... 50 ● **„Madame Tussaud" — o istorie turnată... în ceară:** *Leon Sărăţeanu*... 55 ● **Pe cînd Sahara era locuită:** *J. Ki-Zerbo*... 57 ● **Pearl Harbor 1941. Yamamoto nu a fost original...:** *Cristian Crăciunoiu*... 61 ● **Cărţi sosite la redacţie... 26** ● **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1989. A treia serie de întrebări... 37** ● **Telex... 43** ● **Poşta** Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

①④ Artei africane — ale cărei începuturi se situează în paleolitic — îi aparţin şi aceste splendide obiecte de podoabă lucrate în aur, din sec. XIX (**Pe cînd Sahara era locuită**, p. 57)

② Creaţie a unei culturi şi civilizaţii de deosebită originalitate şi expresivitate, costumul popular românesc a constituit un generos subiect de inspiraţie pentru artiştii plastici. În imagine una dintre capodoperele picturii româneşti: **Ţărancă voioasă**, de Nicolae Grigorescu (**Cultura populară — mărturie de vechime şi civilizaţie românească**, p. 4)

③ „Balcanii — zonă a păcii şi înţelegerii între popoare", genericul Expoziţiei internaţionale de artă plastică organizată la Bucureşti, în această primăvară (**Al VI-lea Congres internaţional de studii sud-est europene**, p. 14)

Am pornit și pornim ferm de la faptul că socialismul îl construim cu poporul și pentru popor și trebuie să facem totul încît să asigurăm participarea activă a întregii națiuni la făurirea conștientă a propriului său viitor.

NICOLAE CEAUȘESCU

SEMNIFICAȚIA ISTORICĂ A DEMOCRAȚIEI MUNCITOREȘTI-REVOLUȚIONARE

În contextul profundelor transformări revoluționare înfăptuite în societatea românească, în domeniul economic, social, al științei, învățămîntului și culturii, mai ales în perioada inaugurată de Congresul IX al Partidului Comunist Român, principiul construirii socialismului cu poporul și pentru popor a prins viață, s-a conturat tot mai deplin și consecvent în întreaga activitate desfășurată de partid. „Partidul — se subliniază în *Tezele pentru Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Român* — a pornit de la principiul socialismului științific, potrivit căruia dezvoltarea democrației socialiste și crearea condițiilor pentru participarea largă și nemijlocită a maselor de oameni ai muncii la conducerea vieții economico-sociale reprezintă o necesitate legică a edificării noii orînduiri sociale. Această teză de importanță fundamentală și-a găsit expresia în principiul formulat și tradus cu consecvență în viață de partidul nostru: făurirea socialismului cu poporul și pentru popor".

Amplele dezbateri care se desfășoară în aceste zile în adunările generale ale colectivelor de oameni ai muncii de pe cuprinsul întregii țări, dezbateri consacrate Programului-Directivă și Tezelor pentru Congresul XIV al partidului, reprezintă o ilustrare grăitoare a viabilității și dimensiunilor democrației muncitorești-revoluționare, singura în măsură să asigure climatul corespunzător angajării conștiente a întregii națiuni în opera de făurire a propriei sale istorii. Instaurarea unei asemenea autentice și atotcuprinzătoare democrații a reprezentat un efort de durată, complex și novator, căci realizarea unui astfel de proiect revoluționar, cu dimensiuni și rezonanțe atît de adînci, cum este cel al ridicării întregului popor la rangul de făuritor al propriului destin, nu a fost și nu este un proces linear, lipsit de căutări și dificultăți, încadrabil în scheme teoretice și practice cunoscute, preelaborate și universal-valabile. Aplicîndu-se în mod ferm și creator adevărurile generale ale concepției revoluționare despre lume la condițiile specifice României, era nevoie atît de clarificări conceptuale, de conținut, cît și de desfășurarea concomitentă a unei intense munci organizatorice, care să creeze cadrul social și instituțional, formele cele mai adecvate, de natură să permită participarea în măsură tot mai mare a maselor de oameni ai muncii la conducerea vieții politice și obștești, la pregătirea și luarea deciziilor în cele mai importante probleme ale vieții sociale.

Este meritul nepieritor al secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a fi dat conținut și formă, în cursul unui proces de continuă înnoire a vieții social-economice și politice, sistemului democrației muncitorești-revoluționare, sistem a cărui funcționare și-a dovedit, într-o perioadă scurtă, deplina viabilitate și originalitate. Întreaga structură teoretică și practică a acestei uriașe și esențiale construcții social-politice a fost ridicată pornindu-se, ca de la un nucleu iradiant, de la teza formulată de tovarășul Nicolae Ceaușescu privind făurirea socialismului cu poporul și pentru popor. Rezultat al acțiunii neabătute pentru înfăptuirea acestei teze-program, imaginea pe care o oferă România astăzi — țară în care se construiește, într-un ritm necunoscut istoriei noastre, societatea socialistă multilateral dezvoltată — este imaginea unei societăți în care continua lărgire și perfecționare a democrației reprezintă o dimensiune esențială, *in actu*, a libertății noastre. În așezarea și rosturile ei adînci se regăsește, materializată, aspirația multiseculară a poporului nostru spre o viață mai bună și mai dreaptă, în care fiecare membru al societății, după capacitățile și munca sa, are cele mai largi posibilități de obiectivare a vocației și personalității sale.

Pentru instituirea și afirmarea unei vieți sociale democratice, pentru a se putea ajunge la stadiul în care ne aflăm, a fost necesară o întreagă perioadă istorică de prefaceri revoluționare, care au schimbat în mod radical viața poporului, în ansamblu. Pornind de la realitățile societății românești de dinainte de revoluție, cu rădăcini adînc împlîntate în trecut, partidul nostru a conturat pas cu pas, metodic, științific, calea din ce în ce mai largă a adevăratei democrații. Ceea ce odinioară exista în mod embrionar sau într-o formă parțială și unilaterală, trunchiată — o democrație autentică nu poate ființa în condițiile scindării societății în clase antagoniste, în exploatați și exploatatori, deoarece inegalitatea economică și socială nu poate servi ca temei decît

pentru o egalitate politică iluzorie, abstractă — a putut să-şi găsească împlinire şi o formă calitativ nouă, superioară, abia în anii revoluţiei socialiste. Clădind lucrurile cu temei ştiinţific, partidul, în instaurarea democraţiei socialiste, a pornit de la rădăcina lucrurilor, de la statornicirea democraţiei economice, care — aşezată pe fundamentul proprietăţii socialiste — a creat premisele necesare repartiţiei echitabile între toţi membrii societăţii, a ridicat la rang de supremă valoare socială cantitatea şi calitatea muncii umane, oferind în acest fel condiţii optime pentru afirmarea şi exercitarea celor mai largi drepturi şi libertăţi cetăţeneşti.

În perioada ce a trecut de la Congresul IX, din iniţiativa şi cu contribuţia decisivă ale secretarului general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, a fost conceput şi înfăptuit în practica socială, în toate sferele vieţii, un sistem original, atotcuprinzător şi dinamic al democraţiei socialiste. Acordînd o deosebită atenţie dezvoltării forţelor de producţie şi repartizării lor teritoriale, asigurării condiţiilor de instruire şi muncă pentru toţi cetăţenii ţării, fără deosebire de naţionalitate, partidul nostru — în toate acţiunile întreprinse — a fost şi este călăuzit de ideea-pivot, profund revoluţionară, potrivit căreia făurirea societăţii socialiste nu poate fi decît opera nemijlocită a maselor populare, a participării lor directe la întreaga activitate de conducere. Preocuparea esenţială a fost şi este aceea ca, prin toate măsurile întreprinse, asigurîndu-se optimizarea continuă a caracterului reprezentativ al democraţiei, această latură a sa, necesară dar nu şi suficientă, să se îmbine tot mai armonios şi într-un grad tot mai accentuat cu caracterul participativ al democraţiei. *„Am acordat întotdeauna* — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — *o importanţă deosebită şi am luptat pentru dezvoltarea democraţiei reprezentative. Considerăm că ea constituie un cadru şi o formă importantă, dar cu anumite limite şi, de aceea, am trecut la realizarea, în acelaşi timp, a unui nou cadru, al democraţiei directe. Considerăm că îmbinarea armonioasă a acestor două forme de activitate democratică deschide calea unei noi democraţii, cu mult superioară oricăror forme de democraţie de pînă acum".*

În decursul ultimelor două decenii au fost create consiliile oamenilor muncii, ca organe colective de conducere a întregii activităţi economice şi sociale. Au fost instituţionalizate adunările generale ale oamenilor muncii, care, în calitate de proprietari, producători şi beneficiari, hotărăsc şi răspund de buna gospodărire şi dezvoltare a mijloacelor din fiecare unitate, de înfăptuirea tuturor programelor de dezvoltare economico-socială. În acelaşi scop, al perfecţionării cadrului organizatoric, al participării clasei muncitoare, ţărănimii şi intelectualităţii, a întregului popor la conducerea societăţii, au fost instituţionalizate noi forumuri naţionale şi democratice. La fiecare cinci ani, periodic, au loc Congresul oamenilor muncii, Congresul ţărănimii, Congresul ştiinţei şi învăţămîntului, Congresul educaţiei politice şi culturii socialiste şi altele, la care participă zeci de mii de oameni şi care decid asupra problemelor fundamentale ale dezvoltării patriei. Au fost constituite Consilii naţionale pentru toate aceste domenii, ca organe cu activitate permanentă.

Se poate afirma deci, cu deplină îndreptăţire, că a fost creat un puternic sistem al democraţiei muncitoreşti-revoluţionare, care asigură participarea directă a tuturor categoriilor de oameni a muncii, a întregului popor la conducerea tuturor sectoarelor de activitate.

În acest sens, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arată: *„Am considerat şi considerăm că dezvoltarea largă a formelor democratice de conducere, participarea tuturor claselor şi categoriilor sociale, a întregului popor la conducerea tuturor ramurilor de activitate, la elaborarea politicii interne şi externe constituie factorul fundamental pentru edificarea cu succes a noii orînduiri sociale".*

Concomitent, a fost perfecţionat şi dezvoltat sistemul democraţiei reprezentative. Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste — cadrul politic cel mai larg pentru coeziunea tuturor forţelor sociale, a întregii naţiuni, şi care grupează în prezent, sub conducerea Partidului Comunist Român, 35 organizaţii de masă, precum şi reprezentanţi ai 14 culte religioase şi ai altor organizaţii — creat în 1968, constituie un adevărat forum naţional de dezbatere şi participare a tuturor claselor şi categoriilor sociale la conducerea societăţii. Perfecţionarea activităţii Marii Adunări Naţionale, a comisiilor sale, a consiliilor populare, a altor organisme de stat a condus la o colaborare tot mai strînsă a acestora cu organele democraţiei muncitoreşti; de asemenea, sistemul electoral şi lărgirea continuă a caracterului său democratic, prin depunerea mai multor candidaturi pentru un singur loc de deputat, asigură un cadru nou, democratic, unic în felul său, de participare a poporului la conducerea societăţii.

Nucleul acestui ansamblu democratic, factorul său structurant, centrul vital al întregii societăţi îl constituie Partidul Comunist Român. Dezvăluind cerinţele obiective ale dezvoltării sociale, confruntîndu-le cu şi particularizîndu-le la realităţile societăţii noastre, atribuindu-le substanţă practică prin fixarea orientărilor politice fundamentale pentru fiecare etapă de dezvoltare, polarizînd şi propulsînd acţiunea tuturor factorilor sociali în scopul atingerii obiectivelor strategice stabilite, conştientizînd în rîndul tuturor oamenilor muncii legitimitatea, necesitatea şi semnificaţia acestor obiective pentru transformarea revoluţionară a societăţii, evaluînd continuu eficienţa acţiunilor sale, concordanţa rezultatelor cu imperativele fundamentale ale societăţii şi reglînd funcţionalitatea sistemului democraţiei şi a sistemului social global, Partidul Comunist Român îşi demonstrează, în cel mai înalt grad, calitatea sa incontestabilă de pîrghie fundamentală a sistemului politic din ţara noastră. Asumarea funcţiilor vitale de conducere a întregii societăţi, competenţa şi înalta responsabilitate cu care partidul acţionează pentru îndeplinirea lor reprezintă criteriile esenţiale ale legitimităţii mandatului său istoric.

Sistemul democraţiei muncitoreşti-revoluţionare se înfăţişează ca un ansamblu organic articulat de relaţii şi instituţii, prin care voinţa suverană a poporului devine voinţă obligatorie şi constructoare de istorie; exprimîndu-se prin acest sistem, conştiinţa de sine a poporului devine conştiinţa unui nou destin al propriei sale existenţe istorice. ■

Dumitru GHIŞE

CULTURA POPULARĂ — MĂRTURIE DE VECHIME ŞI CIVILIZAŢIE ROMÂNEASCĂ

Acad. ŞTEFAN PASCU

Unitară în structura sa, cultura populară românească include o mare varietate de valori culturale, de provenienţă diferită, topite însă într-un model original, precum şi un bogat tezaur de valori artistice, concretizate, mai ales, în poezia şi proza orală, în muzica şi dansul popular. Acest patrimoniu cultural, cu toate manifestările lui variate, reprezintă un capitol amplu şi de deosebită valoare al întregii culturi româneşti, care nu numai că a premers formele ei cărturăreşti, dar a continuat să se dezvolte în epoca modernă, asigurînd culturii scrise substanţa originalităţii ei etnice.

Cultura şi civilizaţia populară — importante părţi ale creaţiei umane — îmbrăţişează întreaga viaţă a mulţimilor, care, în Evul Mediu, au fost, în primul rînd, masele ţărăneşti.

Omenia, înţelegerea, toleranţa

Cultura românească s-a născut *în* şi *din* cele două îndeletniciri tradiţionale: agricultura şi păstoritul; ea este o sinteză a celor două ocupaţii, dar — trebuie precizat — nu a îmbrăcat-o niciodată exclusiv pe una dintre ele, deoarece poporul nostru nu s-a ocupat niciodată numai cu păstoritul sau numai cu agricultura, cele două îndeletniciri fundamentale asociindu-se, în grade diferite, în raport de împrejurări, condiţii de viaţă, mediu geografic ş.a. Caracteristicile ei ar fi, potrivit opiniei unui mare cunoscător în descifrarea conştiinţei umane, „omenia, înţelegerea şi toleranţa" în raporturile dintre oameni şi popoare.

O trăsătură, de asemenea proprie culturii noastre populare, manifestată în întreaga creaţie folclorică românească, este încrederea în viaţă, evidentă chiar şi în faţa morţii, aşa cum se întîmplă în cunoscutele balade *Miorița* şi *Meşterul Manole*.

Încercînd o privire de sinteză asupra civilizaţiei populare a românilor, putem afirma că ea este admirabil caracterizată în trei capodopere, cele mai frumoase şi valoroase nestemate ce o alcătuiesc: *Miorița*, *Meşterul Manole* şi *Toma Alimoş*. Cea dintîi înfăţişează îndeletnicirile şi concepţia de viaţă a poporului român, înfrăţirea sa cu natura. Cea de a doua, voinţa nestrămutată de edificare pentru eternitate, de frumos şi de durabil, cu preţul unor sacrificii supreme. Cea de a treia, lupta neîncetată a poporului român pentru dreptate şi libertate socială, permanenţă a istoriei sale.

După instaurarea rînduielilor feudale, de prin secolul XIV, s-a creat şi o literatură de curte, în special balada eroică, răspîndită — asemenea altor ţări europene — de rapsozi, o literatură în contact cu cea populară, cu care se aseamănă şi din punct de vedere stilistic, metric şi melodic. Se înscriu în această categorie balade inspirate de eroismul unor domnitori: Dan I, Radu I, Mircea, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu, sau balade româneşti cu unii eroi sîrbi: Miloş Obilici, Marco Kralievici ş.a.

Călătorul polon Maciej Strijkowski ne împărtăşeşte una dintre cele mai vechi imagini asupra unor astfel de manifestări, precizînd că, cu prilejul călătoriei ce a întreprins-o în Ţara Românească, în vremea lui Alexandru Mircea, a ascultat, în timpul ospăţului oferit la Curtea domnească, cîntece eroice ce elogiau vitejia lui Ştefan cel Mare, al cărui portret se afla în iatacul domnesc. Existenţa unor asemenea tradiţii este confirmată de Ion Neculce care a reunit 42 asemenea istorioare (desigur, doar o mică parte din cele care circulau la curţile vremii) în *O samă de cuvinte* „ce nu sîntu audzite din om în om, de oameni vechi şi bătrîni, şi în letopiseţu nu sînt scrise. Deci cine va citi şi le va credea, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară va fi bine; cine precum îi va fi voia, aşa va face". Sînt cuprinse,

în această precizare, cele mai de seamă însușiri ale folclorului: circulația orală, înglobarea lui în tradiție, caracterul istoric al acestor creații. Cîntecul popular era o caracteristică la curțile domnești. Cronicarul ungur Ștefan Szamosközi afirmă că intrarea oastei lui Mihai Viteazul în cetatea Alba Iulia s-a făcut în sunetul melodiei *Ciobănița română își căuta oile rătăcite*[1], cîntec ce poate avea și un înțeles metaforic, gîndindu-ne la epopeea unirii înfăptuite în acel an de marele voievod român.

Hora — un „danț care în lume nu-și are asemănare"

Creația populară, folclorul nu se rezumă doar la creația poetică (în care, alături de baladă, doina constituie un gen deosebit de răspîndit). Cîntecele, jocurile, basmele și cimiliturile, portul popular, arhitectura constituie un ansamblu complex ce a definit și a conferit specificitate poporului român. O specificitate constatată și exprimată de cei ce au venit în contact, de-a lungul vremii, cu românii, care au văzut în aceste particularități ale creației populare expresii ale vechimii și continuității românilor pe meleagurile dacice.

Astfel, încă în secolul XVI, scriitorul umanist Martin Opitz[2], „părintele" poeziei culte germane, sublinia în poemul său *Zlatna* frumusețea dansurilor populare ale românilor, din rîndul cărora distingea hora, considerînd-o o expresie a originii latine a românilor, a nobleții și vechimii descendenței lor, un „danț care în lume nu-și are asemănare". E de presupus că poemul aceluiași autor, *Dacia antiqua*, din păcate pierdut, va fi cuprins și alte aprecieri referitoare la români, pe care scriitorul îi admira atît de mult.

Pictură pe lemn din Oltenia — sec. XVIII — sugestivă pentru înțelesul dat în creația populară spațiului mioritic

Frumusețea costumului popular (îndeosebi cel al femeilor), alt important element de cultură, a fost relevată de numeroși călători, printre care și pastorul german Conrad Iacob Hiltebrandt, însoțitor al solului Suediei Gustav Welling în misiunea pe care acesta a întreprins-o în Transilvania și Moldova la jumătatea veacului XVII. Amintitul călător se referea la iile „cu mii de înflorituri" ale țărăncilor române. Dar mai cu seamă portul românesc a fost remarcat de numeroșii cronicari și[3], observatori atenți și competenți ai mediului social-economic românesc. Johann Tröster[4], Laurențiu Toppeltin, Martin Schmeissel și mulți alții au relevat trăsăturile caracteristice ale creației populare românești, în care au văzut expresii ale vechimii și originalității civilizației și culturii populare românești. Referindu-se la portul popular românesc, Johann Tröster sublinia, de pildă, în *Vechea și noua Dacie* că acesta nu se deosebește cu nimic de cel al strămoșilor lor, fiind identic atît în ce privește felul cît și în privința broderiei veșmintelor și „așa cum nevestele romanilor trebuiau să facă bărbaților lor haina militară, ba chiar așa cum nevasta, surorile și fiicele împăratului Augustus au trebuit să-i facă veșmintele, tot așa și nevestele romînce torc, țes și cos hainele bărbaților din gospodăria lor". Descrie și el frumusețea dansurilor populare, a *Călușarilor*, desfășurat în piețele publice sau în locuri special amenajate, căruia îi găsește asemuiri cu dansul descris într-o odă a lui Horațiu și hora, despre care credea că „o exemplificare romană a acestui dans cu greu se va putea găsi în altă parte a Europei".

Autorul sas se referea și la îndeletnicirile primordiale ale românilor: „Ei se ocupă îndeosebi cu creșterea vitelor și

(Continuare în p. 13)

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 9/1976; 5/1975; 12/1977; 11/1988.

Unirea de la Alba Iulia din 1600 s-a înscris pentru totdeauna, cu litere de aur, în hronicul țării, acest act devenind un simbol strălucit, însuflețitor pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului național.

NICOLAE CEAUȘESCU

MIHAI VITEAZUL

UN SIMBOL AL UNITĂȚII NAȚIONALE

„Dacă a fost vreodată un principe în lume demn de glorie pentru acțiuni eroice, acesta e domnul Mihai, principele Valahiei". Cu aceste cuvinte îl caracteriza un Aviso[1] **apărut la Roma, în vara anului 1600 — una dintre numeroasele mărturii cuprinse în cele patru volume de documente externe, cronici și relatări ale unor călători ori ale publicațiilor de epocă reunite sub titlul** Mihai Viteazul în conștiința europeană, **editate sub egida Bibliotecii Centrale de Stat și a Direcției generale a Arhivelor statului —, pe marele voievod, înfăptuitorul celei dintîi uniri a tuturor românilor în vechea vatră strămoșească dacică, după ce obținuse strălucite victorii în confruntările cu forțele otomane care încălcau pămîntul țării.**

Împlinire istorică de seamă, pentru care, în istoria poporului român, numele lui Mihai Viteazul se identifică, simbolic, cu ideea de unire și independență.

Realizînd „visarea cea iubită" a marilor noștri înaintași, cum atît de sugestiv definea Unirea un alt mare patriot român, Nicolae Bălcescu, Mihai Viteazul a făcut-o cu deplina conștiință că aducea în aceleași hotare pe toți cei care gîndeau și simțeau românește.

Temeiuri străvechi

Vorbind același grai, avînd aceleași credințe, datini și obiceiuri, structuri organizatorice și administrative asemănătoare, locuitorii din cele trei principate aveau limpede conștiința unității de neam, de limbă, de origine comună. O conștiință pe care o exprimau prin numele de *români*, pe care și-l dădeau, indiferent de provincia istorică în care trăiau. Străinii înșiși îi numeau *valahi*, *volohi*, *olahi*, *vlași*, *blaci* — termeni ce au aceeași semnificație, de români. Denumirea țării — fie că era vorba de Muntenia, fie de Moldova — sublinia, de asemenea, cu claritate, apartenența teritoriului respectiv la spațiul românesc. Cancelariile europene desemnau frecvent acest spațiu cu termenul *Valahia* (Romania), cu precizarea că Țara Românească era *Valahia Maior* (Valahia Mare), iar Moldova, *Valahia Minor* sau *Moldovalahia*. Papa Urban V (1362-1370), de exemplu, îl numea pe voievodul Lațcu (1365-1374) „*Dux Moldaviensis, partium seu Valachiae*" (ducele moldovenilor, parte a valahilor). Philippe de Mézières scria, în 1389, că la nord de Dunăre se întindeau, pînă la munți și dincolo de ei (deci și în Transilvania), două Valahii. Trecînd, în 1425, prin Moldova, în timpul lui Alexandru cel Bun, călătorul german Johann Schiltberger numea această țară „*Der Kleine Walachei*" (Mica Romanie), adăugînd că Suceava îi este capitală.

Voievozii români înșiși exprimau limpede această evidență: într-o scrisoare, referindu-se la Țara Românească, Ștefan cel Mare o definea cu titlul de „cealaltă Romanie" (*l'altra Valachia*), Moldova fiind, evident, și ea o Valahie. Unitatea teritorială era exprimată clar și cartografic. Adeseori, pe hărțile geografice și în scrierile învățaților umaniști, aceste denumiri alternau cu acelea de Dacia și nu o dată găsim înscrise pe aceeași hartă ambele denumiri, cea mai veche hartă de acest fel fiind aceea întocmită de umanistul brașovean Iohannes Honterus.

De altfel, sub înrîurirea scrierilor antice și a operei cărturarilor Renașterii, se profila, tot mai stăruitor exprimată, convingerea că țările române sînt părți componente ale vechii Dacii, ideea reconstituirii ei revenind frecvent în lucrările cărturarilor vremii, precum și în concepția unor factori politici. În 1536, Nicolaus Olahus, în lucrarea intitulată *Hungaria*, afirma că transilvănenii, muntenii și moldovenii sînt de același neam

[1] Precursorul ziarului modern, fără periodicitate; apărea cu ocazia unor evenimente mai importante.

și trăiesc în vechea Dacie. Aproximativ în aceeași perioadă, călătorul italian Francesco della Vale Padovanul, vizitînd mănăstirea Dealu, de lîngă Tîrgoviște, scria despre călugării din acest centru de cultură — unde funcționase cea dintîi tipariță din Țara Românească — că sînt mîndri de originea lor îndepărtată și de numele de români pe care îl poartă. Originea comună și descendența din neamuri nobile a românilor o invoca și Despot Vodă, socotind că această descendență trebuie să constituie un imbold în lupta de redobîndire a independenței.

Lupta comună desfășurată de principatele române împotriva dominației străine, îndeosebi otomane, a reprezentat un factor deosebit de important în procesul de cristalizare a unității românești. Începînd din momentul constituirii lor ca state independente, țările române au avut de înfruntat opoziția unor puteri învecinate, trebuind să acționeze unit pentru a-și păstra independența. În virtutea acestui imperativ, Mircea cel Mare și Alexandru cel Bun au trimis la tratativele cu suveranii învecinați solii comune ori soli împuterniciți să acționeze în numele ambelor țări; Iancu de Hunedoara a reunit în front antiotoman toate cele trei voievodate românești; Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare s-au sprijinit reciproc în obținerea tronului, iar multe dintre izbînzile lui Ștefan Vodă poartă în ele și sprijinul acordat de munteni și transilvăneni.

Tradițiilor de luptă comună li s-au adăugat, în a doua jumătate a veacului XVI, noi elemente, de esență politică. Voievozi ca Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu au afirmat răspicat drepturile pe care le aveau în Transilvania, arătîndu-se hotărîți să le apere cu armele; domnitorii Țării Românești nu au încetat, la rîndul lor, să-și precizeze, în titulatura domnească, străvechile drepturi asupra Amlașului și Făgărașului. Un pas însemnat pe calea unirii politice l-a constituit uniunea dinastică moldo-munteană, prin

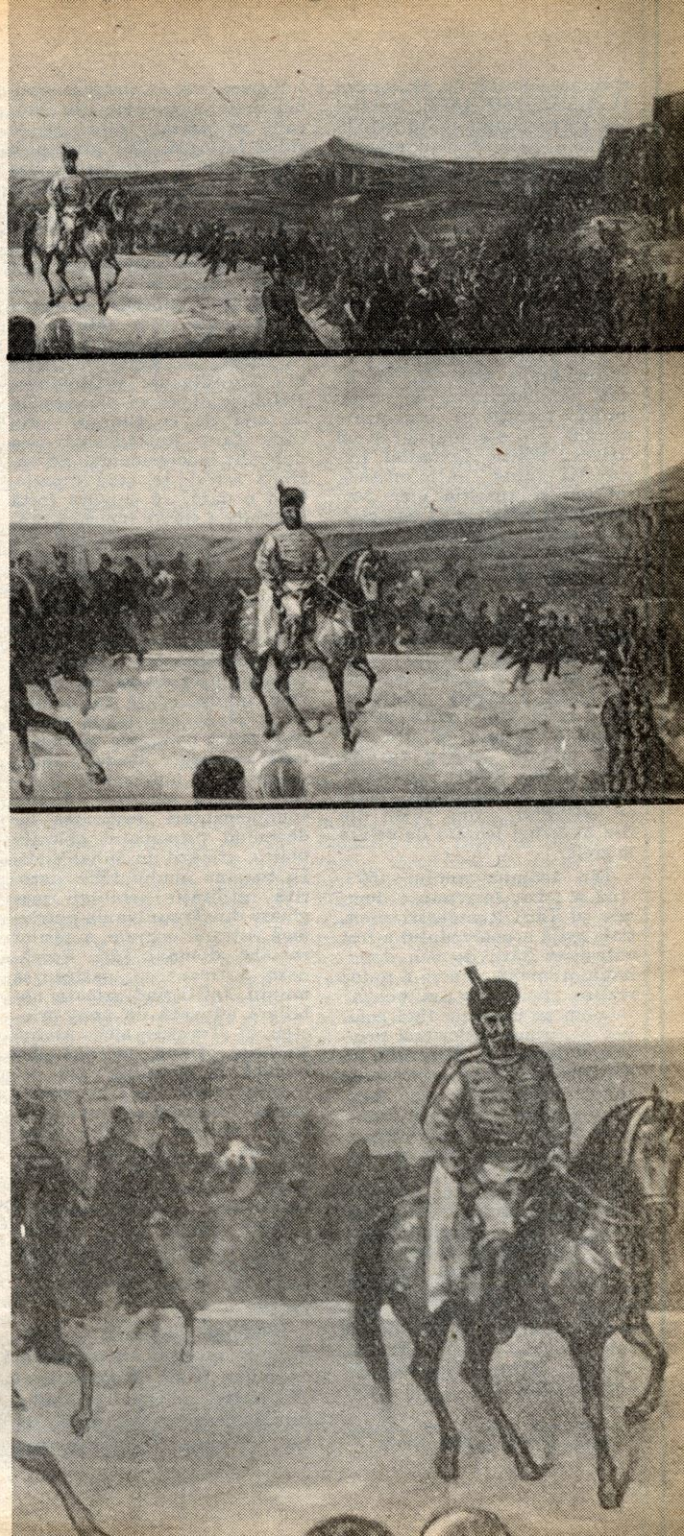

Intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în Alba Iulia

sprijinul acordat de Alexandru II Mircea (1568-1577)[1] fratelui său Petru Șchiopul (1574-1579 și 1582-1591), pentru urcarea primului domn din familia Basarabilor pe tronul Mușatinilor[2].

„Dorințele înalte ale sufletului"

În pragul veacului XVII, argumentelor străvechi ale unirii — identitatea de neam, limbă, tradiții și organizare statală — li s-a adăugat și un context politic favorabil (resurecția luptei antiotomane), precum și apariția unei personalități capabile să dea glas, prin faptă, aspirațiilor latente de unire, anume voievodul Țării Românești, Mihai Viteazul.

Portretul — fizic și moral — l-a zugrăvit cronicarul silezian Balthazar Walter. Mihai Vodă se înfățișa contemporanilor săi ca un bărbat energic, îndrăzneț, priceput, „vestit tuturor prin frumusețea armonioasă a trupului și prin statura mîndră..., drag tuturor celor buni pentru dorințele înalte ale sufletului său, nobil cu adevărat, croit chiar din fire a săvîrși isprăvi deosebite și grele".

Din toamna anului 1593, cînd a urcat în scaunul domnesc al Țării Românești, esențiala grijă a voievodului a fost eliberarea țării de sub dominația otomană, pentru a putea realiza „pohta ce am pohtit" — cum se exprima fără echivoc —, unirea celor trei principate românești. Cucerirea independenței însăși o vedea în cadrul unui plan mai vast, care includea, în alianța împotriva Porții, și celelalte principate române: Moldova și Transilvania. Și chiar în anul următor urcării pe tron, în 1594, simultan cu domnul Moldovei, Aron Vodă, a început lupta împotriva forțelor otomane. În iarna și primăvara care au urmat, a spulberat hoarda tătară din Buceag și, prin acțiuni energice, a eliberat de sub otomani Brăila, Hîrșova, Giurgiu, Silistra, Rusciuc, Nicopole, Vidin.

Panica la Constantinopol era mare, popoarele din Balcani se arătau gata să se ridice la luptă. Dar principele Transilvaniei, Sigismund Bathory, nu a acționat solidar cu Mihai Vodă, lăsîndu-l singur în fața armiei lui Sinan Pașa, la Călugăreni. Cu toată izbînda, Mihai Viteazul a fost nevoit să se retragă din fața inamicului, superior numeric, și să vadă țara jefuită de akîngii, pînă în toamnă, cînd, în sfîrșit, au sosit ajutoarele din Transilvania și Moldova. Reluarea ofensivei a condus la victoria de la Giurgiu, prin care Țara Românească și-a dobîndit independența. Se verifica astfel, în mod practic, încă o dată, că singura forță capabilă a stăvili ofensiva otomană la nord de Dunăre era alianța și acțiunea unită a forțelor din spațiul românesc.

Prin dobîndirea independenței, năzuința unirii — idee comună, cum am văzut, tuturor principatelor române — devenea ușor de realizat; după cum unirea odată înfăptuită, ar fi făcut ca statul român să-și poată consolida mai lesne independența. Așadar, independența și unirea au constituit dintru început factori complementari, realizarea lor devenind principalul obiectiv politic urmărit de Mihai Vodă. În toamna anului 1599, datorită ostilității nobilimii maghiare din Transilvania potrivnică acțiunii comune a țărilor române, domnul Țării Românești a trecut cu oastea sa munții, înfrîngînd armata nobiliară adunată de noul principe al Transilvaniei, Andrei Bathory. După victoria dobîndită la Șelimbăr (28 octombrie 1599), la 1 noiembrie Mihai Viteazul și-a făcut triumfător intrarea în Alba Iulia. „Vestea — consemna cronicarul maghiar Ștefan Szamosközy — a străbătut repede în toată țara; neamul românilor ce locuiește în satele Ardealului... s-a unit cu conaționalii lui veniți de dincolo [de Carpați] și s-a ridicat în toate părțile".

Evidenta solidaritate dovedită de românii transilvăneni cu Mihai Vodă demonstrează că ideea unității neamului funcționa ca un factor deosebit de activ. În aprilie-mai, domnul Mihai a fost întîmpinat cu același entuziasm în Moldova, ceea ce a îngăduit voievodului să organizeze, într-un timp uimitor de scurt, o administrație unificată la Iași.

La 27 mai 1600, într-un document dat din cancelaria ieșeană, Mihai voievod se intitula „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei", titlu cuprinzător, care oglindea limpede intențiile în care înfăptuise acest act și năzuințele de viitor ale voievodului.

Titlul de „domn" (deci de stăpîn deplin) pe care Mihai Vodă îl adopta în acest document (ca și în altele emise de cancelaria țării) arăta că Mihai înțelegea ca noul stat să fie un stat independent, nu o parte a Imperiului habsburgic, cum ar fi dorit-o împăratul Rudolf II. Mihai Viteazul voia ca Transilvania și Moldova să-i fie recunoscute ca teritorii ereditare („să-i fie moșie", „fir pre firul lui" — afirmau cronicarii). Nimic mai grăitor pentru înțelegerea operei lui politice decît mînia cu care a replicat comisarului imperial, Moise Székely, care-i cerea să cedeze Transilvania împăratului habsburg: „Eu am nădăjduit că Măria Sa, împăratul roman îmi va da confirmarea... Însă el vrea să mă gonească din Ardeal... Eu nu mă voi lăsa gonit, chiar de mi-aș lăsa capul, căci eu l-am luat [Ardealul] cu sabia mea".

Totodată, Mihai înțelegea unirea celor trei țări, al căror nume îl menționa separat în documente, ca pe o etapă tranzitorie în unirea lor deplină în cadrul unui singur stat. Heraldiștii care i-au studiat pecetea au dedus, din alcătuirea ei, intenția de a înfățișa poporului român și lumii o sudură a celor trei principate române. N-a avut răgaz să-și consolideze stăpînirea prin reforme adînci. Dar cele schițate, mai ales în Transilvania — introducerea unor boieri în Dietă, înzestrarea unor dregători munteni cu proprietăți transilvănene, întemeierea Mitropoliei Ardealului, întărirea cetăților cu garnizoane incluzînd și oșteni români — sînt grăitoare[3]. „Vesăl și tare Mihai Vodă după izbîndă — scria Miron Costin

---

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 2/1989; 7,8/1982, 1/1985, 3/1989; 5/1975.

— prè lesne cuprindè orașele pe sama sa și [i] se închina și cetățile, dîndu-i numele de domnul lor, primindu pen cetăți și oșteni de ai lui".

Un ideal inspirator peste veacuri

Minunata operă realizată cu atîtea jertfe și greutăți de Mihai Viteazul nu a putut rezista. Dușmanii erau prea mulți și prea puternici. Din interior l-a lovit nobilimea eterogenă a Transilvaniei, speriată de ridicarea românilor și de perspectiva pierderii privilegiilor pe care și le arogase de veacuri, laolaltă cu fruntașii secui și patriciatul săsesc. Din afară, i-a stat împotrivă politica de dominație a celor trei mari puteri înconjurătoare: Imperiul habsburgic, Imperiul otoman și regatul Poloniei. Și astfel, în toamna anului 1601, în urma urzelilor politicii lui Rudolf II și a vrăjmășiei generalului rival Gheorghe Basta, pe cîmpia Turdei „căzu — cum se exprima cronicarul — trupul lui ca un copaci", sub ale cărui ramuri se adunaseră laolaltă toate pămînturile românești.

Dar lumina pe care a fulgerat-o, pentru o clipă, fapta lui deasupra pămîntului românesc a rămas și a pătruns adînc în conștiința poporului și nu s-a mai stins niciodată. De la 1600, unirea și independența n-au mai fost deziderate ce păreau utopice, ci un crez de generații, generații care, una după alta, trei secole, n-au încetat să spere și să lupte pentru împlinirea lor.

Fapta realizată prin sabia și geniul lui Mihai Vodă are nemăsuratul merit de a fi dovedit lumii și istoriei că refacerea Daciei, visată de înaintași, gîndită de umaniști, putea trece de la ipostaza de ideal la aceea de realitate politică. Buzeștii, sfetnicii și căpitanii lui Mihai, care — după moartea voievodului — l-au ridicat în scaun pe Radu Șerban (1602-1611), n-au încetat lupta pentru ideea în care au crezut. Cei zece ani de lupte duse de acest succesor al lui Mihai Viteazul dovedesc stăruința cu care urmașii au căutat să-i continue marele exemplu. Radu Șerban a trecut de mai multe ori munții, cum a făcut-o și Mihai. Victoria lui de la Cristian, lîngă Brașov, putea fi un nou Șelimbăr, dacă noul voievod al Țării Românești ar fi cutezat mai mult. Urmașul său, Radu Mihnea (1611-1616; 1621-1623 în Țara Românească și 1616-1619; 1623-1626 în Moldova), nepot al lui Alexandru II Mircea, făuritorul uniunii dinastice din 1574, moștenind ideile lui Mihai Vodă, dovedea prin domniile lui alternative, de la București și Iași, că granița de pe Milcov era tot mai firavă, ca și micul curs de apă care o marca.

Ideea reconstituirii unui stat dacic a revenit de mai multe ori în mințile unor conducători politici ai veacului XVII: Matei Basarab (1632-1654) era considerat de către contemporani un „al doilea Mihai Vodă", iar Vasile Lupu (1634-1653) năzuia, de asemenea, la o cîrmuire care să cuprindă întreg spațiu românesc. Exemplul lui Mihai Viteazul a însuflețit pe urmași și în lupta antiotomană. În 1659, Mihnea III (1658-1659) a pornit lupta de eliberare, scoțînd de sub dominația Porții Giurgiul și Brăila. Sub înrîurirea marelui său înaintaș și-a luat numele de Mihail și Radu (în memoria tatălui său, Radu Mihnea, alt reprezentant de seamă al luptei pentru unire). La finele veacului, amintirea faptelor lui Mihai persista vie, nealterată în conștiința urmașilor, care le evocau în cronici și letopisețe, se străduiau să le reediteze în acțiunile politice și diplomatice ale lui Șerban Cantacuzino (1678-1688) și Constantin Brîncoveanu (1688-1714).

Într-o formă sau alta, Unirea de la 1600 revenea mereu adusă în atenția urmașilor. Alianțele, colaborarea în toate domeniile dintre cele trei principate s-au reluat, după 1600, în nenumărate forme și ipostaze. Cartea, tipărită sau în manuscris, a preluat misiunea de menținere vie a conștiinței unității. *Cazania* scrisă de mitropolitul Varlaam și tipărită la Iași în 1643 era însoțită de o precuvîntare *(Predoslovie)*, prin care domnitorul Vasile Lupu se adresa către „toată seminția românească, de pretutindeni". Și, într-adevăr, cartea s-a răspîndit pe întreg teritoriul românesc, contribuind în chip major la afirmarea și întărirea limbii române și a unității culturale a poporului.

Același rol l-a jucat *Noul Testament*, tipărit la Alba Iulia, în 1648, prin grija mitropolitului Simion Ștefan, ca și *Biblia* de la București, din 1688, lucrări folosite pretutindeni unde se grăia românește, tocmai pentru ca acest grai să fie cît mai viu, mai cuprinzător, mai frumos. Opera istoriografică a marilor noștri cronicari a răspîndit, în zeci și sute de manuscrise, copiate cu grijă și migală, faptele de glorie ale înaintașilor militînd stăruitor pentru unitatea de neam a românilor. Miron Costin, stolnicul Cantacuzino și toți ceilalți au oglindit în scrieri originea comună și unitatea poporului român, căreia învățatul principe Dimitrie Cantemir i-a dat temeiuri științifice noi.

În veacul XVIII, prin istoricii iluministi transilvăneni și mai ales în primele decenii ale secolului XIX, chipul primului unificator de țară a căpătat dimensiuni metaforice în conștiința tuturor românilor. Baladele lui Dimitrie Bolintineanu, încercarea de epopee a lui Heliade Rădulescu l-au luat ca erou pilduitor. În 1848, cînd revoluția punea cu acuitate problema unirii românilor, Mihai Viteazul a devenit întruchiparea ideatică a marelui vis. Nicolae Bălcescu scria, în acești ani, cu deosebit talent și mare înflăcărare o *Istorie a românilor supt Mihai voievod Viteazul*, vrînd să dea noștiei sale un model și un simbol, vrednic de urmat în făurirea propriului destin.

Pregătit de o întreagă evoluție istorică și luminînd prin fapta sa istoria patriei de după el, Mihai Viteazul îndreptățea afirmația cuprinsă într-o frază a lui Nicolae Iorga, încărcată de adevăr istoric: „De la 1600, nici un român n-a mai putut gîndi unirea fără uriașa lui personalitate, fără paloșul sau securea lui ridicată spre cerul dreptății, fără chipul lui de curată și desăvîrșită poezie tragică". ■

Dumitru ALMAȘ

ANULAREA DICTATULUI FASCIST DE LA VIENA

Răsturnarea regimului de dictatură antonesciană şi instaurarea unui guvern de largă reprezentare naţională au marcat începutul restaurării drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti şi mobilizarea întregii naţiuni române la susţinerea războiului alături de Naţiunile Unite, pentru eliberarea completă a teritoriului naţional şi înfrîngerea definitivă a fascismului. A început Revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă. Documentele istorice radiodifuzate şi date publicităţii imediat după răsturnarea regimului antonescian — Proclamaţia către ţară, Declaraţia noului guvern şi Declaraţia Comitetului Central al Partidului Comunist Român — reflectă cu deosebită claritate această orientare politică internă şi externă a guvernului instaurat în seara de 23 august 1944. „Astăzi — **se arăta în Declaraţia guvernului** — dictatura a fost înlăturată. Poporul reintră în drepturile lui. Regimul politic pe care-l vom înfăptui va fi un regim democratic, în care libertăţile publice şi drepturile cetăţeneşti vor fi garantate şi respectate". **Iar în ce priveşte obiectivele politicii externe, se preciza:** „România consideră de azi înainte Naţiunile Unite ca naţiuni prietene. Recunoaşterea de către guvernele din Moscova, Londra şi Washington a nedreptăţii făcute României prin dictatul de la Viena deschide posibilitatea ca armatele româneşti, alături de armatele aliate, să elibereze Transilvania de Nord de ocupaţia străină. De acum înainte înţelegem să fim stăpîni pe destinele noastre. Hotărîrea denunţării tratatelor de alianţă cu puterile Axei şi încetarea stării de război cu Naţiunile Unite este expresia voinţei întregului popor român. Aceste hotărîri nu nesocotesc drepturile vreunui stat străin, după cum nu ating nici interesele altor neamuri... Orice piedică pusă în drumul înfăptuirii năzuinţelor spre pace şi libertate a poporului român va dezlănţui o luptă fără milă şi fără cruţare din partea tuturor forţelor armate şi populare împotriva celor care ar încerca să mentină ţara noastră în război cu Naţiunile Unite, prelungindu-i astfel zadarnic suferinţele".

Dînd curs acestei orientări, Marele Stat Major al armatei române a şi transmis în noaptea de 23 spre 24 august Directiva operativă **prin care toate unităţile româneşti au primit ordinul de a sista orice subordonare faţă de comandamentele germane,** „încetarea imediată a focului contra trupelor Naţiunilor Unite" **şi trecerea la** „eliberarea teritoriului naţional de trupele germane". **Directiva preciza că** „pentru acţiunea ofensivă contra trupelor germano-maghiare din Transilvania de Nord se vor da ordine ulterioare".

Poziţia României de a lupta alături de Naţiunile Unite, împotriva Germaniei şi a Ungariei a devenit fapt încă în cursul nopţii de 23 spre 24 august 1944. Ea şi-a găsit o cuprinzătoare precizare şi în Convenţia de armistiţiu semnată de ţara noastră cu cele trei mari puteri ale coaliţiei antihiteriste la 12 septembrie 1944, document ce stipula în articolul 1 că *„România a rupt relaţiunile cu Germania şi aliaţii ei, a intrat în război şi duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei şi Ungariei, cu scopul de a restaura independenţa şi suveranitatea României"*. Iar articolul 19 al aceluiaşi document preciza: *„Guvernele aliate socotesc hotărîrile arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania ca nule şi inexistente"*. Se prevedea ca Transilvania să fie restituită României, sub condiţia confirmării prin Tratatul de pace, iar guvernul sovietic era de acord ca forţele sovietice să ia parte, în acest scop, alături de cele române, la operaţiuni militare contra Germaniei şi Ungariei.

Noua orientare a politicii externe a României şi acţiunea sa militară alături de Naţiunile Unite au fost comentate şi elogiate de numeroase personalităţi politice şi militare din străinătate, de presa şi radioul din diverse ţări. Pentru renumitul istoric britanic H. Seton-Watson *„acţiunea de la 23 August 1944 a fost unul din evenimentele decisive ale celui de-al doilea război mondial. Ea a deschis întreaga Europă sud-estică în faţa armatei roşii"*. Remarcînd consecinţele europene ale cotiturii istorice realizate de poporul român prin alăturarea sa la coaliţia antihiteristă, postul de radio New York, în emisiunea din 18 septembrie 1944, arăta că în urma acestui fapt *„Germania este ameninţată dinspre sud-est, iar Ungaria se află în faţa prăbuşirii. Drumul din sud-est care duce la Budapesta, Praga şi Viena este deschis"*.

Schimbările petrecute în România prin victoria forţelor insurecţionale au fost receptate cu viu interes şi de către forţele progresiste din Ungaria. Apreciind că prin schimbarea de front efectuată, *„România şi-a creat o situaţie*

internațională favorabilă", forțele patriotice-populare din Ungaria lansau chemarea ca și această țară să urmeze exemplul românesc. Postul de radio Kossuth al rezistenței ungare, în emisiunea din 28 august, îndemna partidele democratice să se situeze în fruntea maselor, pentru constituirea unui guvern de eliberare a patriei și să procedeze ca poporul român, care *„și-a luat în mîini propria soartă"*, înfăptuind revoluția și formînd *„un guvern național din toate partidele democratice din România"*.

În flagrantă opoziție cu orientarea forțelor progresiste, care sperau cu îndreptățire că, în contextul creat de victoria revoluției române și înaintarea trupelor sovietice spre Europa Centrală, și popoarele din această zonă a continentului se vor putea desprinde mai curînd de sub dominația celui de-al III-lea Reich, cercurile conducătoare horthyste au manifestat o atitudine extrem de agresivă, menținîndu-se pe linia sloganurilor expansioniste caracteristice revizionismului ungar. Astfel, chiar în noaptea de 23 august 1944, Consiliul de Miniștri al Ungariei lua cunoștință de hotărîrea regentului Horthy de *„a rămîne ferm alături de Reichul german, orice s-ar întîmpla"*. Caracterul reacționar și lipsa de realism ale unei astfel de orientări erau cu atît mai evidente cu cît șeful Marelui Stat Major ungar, generalul János Vörös, primise informații că puterile coaliției antihitleriste apreciau că *„acum* [după declanșarea revoluției române] *s-a ivit și pentru Ungaria momentul potrivit pentru a se alătura Aliaților"*.

Momentul era într-adevăr potrivit, dar guvernanții unguri nu s-au grăbit să-l folosească. Dimpotrivă. La 23 și 24 august, cînd la București deveneau publice primele documente ale noii puteri politice, marcînd trecerea României spre un regim democratic, la Budapesta se aducea la cunoștința ambasadorului german că Horthy era hotărît a *„arunca pe front în Transilvania toate unitățile de honvezi disponibile"*.

Această hotărîre, adevărată provocare la adresa României, constituia o amenințare directă pentru armatele române aflate pe poziții defensive de-a lungul vremelnicei frontiere stabilite prin dictatul de la Viena, în timp ce în fața lor se găseau masate circa 27 divizii germane și ungare, dintre care șapte divizii de blindate.

La 31 august 1944, populația Bucureștilor primea cu flori unitățile românești care zdrobiseră încercările hitleriștilor de a pătrunde în Capitală; prin eroismul oștirii și al întregului popor, revoluția victorioasă crea baze solide activității guvernului instaurat la 23 august și care, printr-un decret, instituționaliza cadrele juridice ale noului regim politic din România, repunînd, parțial, în vigoare Constituția din 1923. Era încă un pas spre îndeplinirea programului pe care noul guvern îl anunțase națiunii din prima clipă a constituirii sale, program ce întrunise adeziunea tuturor forțelor politice patriotice, progresiste din întreaga țară. Exact în acele momente, cercurile reacționare horthyste puneau la cale alte planuri agresive împotriva României, noul guvern condus de generalul G. Lakatos asigurîndu-l pe generalul german Guderian că Ungaria era dispusă să par-

Trupele române întîmpinate cu însuflețire de populația unei localități transilvane, după alungarea cotropitorilor hitleriști și horthyști

ticipe alături de Germania la ofensiva plănuită de comandamentul hitlerist împotriva părții de sud și sud-est a Transilvaniei. În vreme ce guvernul lua o astfel de hotărîre, contrară intereselor poporului ungar, organele informative ale poliției din Budapesta raportau, la 31 august 1944, că ieșirea României din războiul împotriva Națiunilor Unite a provocat o puternică impresie în rîndul opiniei publice, deoarece acest eveniment, în mod neechivoc, *„a pus în fața poporului ungar eventuala alternativă a urmării exemplului român"*.

La 5 septembrie 1944, armatele fasciste au declanșat o puternică ofensivă, urmărind să ajungă în spatele forțelor române de acoperire a frontierelor și să blocheze trecătorile Carpaților Orientali și Meridionali, înainte ca grosul trupelor româno-sovietice să treacă în Transilvania. Aceste încercări ale inamicului s-au lovit de rezistența dîrză a celor două armate române, care au apărat pozițiile deținute, permițînd apoi continuarea luptelor pînă la completa eliberare a teritoriului național.

Forțele progresiste din Ungaria au luat atitudine împotriva orientării agresive a conducătorilor horthyști chiar în acele zile. Astfel, într-un apel al partidului comunist și al Frontului Democratic Ungar, difuzat de postul de radio Kossuth, la 7 septembrie 1944, se spunea: *„Noi am accentuat întotdeauna că sentința de la Viena nu constituie o sursă de drept privitoare la Transilvania. Dimpotrivă, cine a primit un teritoriu în dar de la Hitler, poate socoti cu siguranță că îl va pierde, mai curînd sau mai tîrziu. Am pretins ca Ungaria să declare fără valoare sentința de la Viena. Dar ca și cum am fi vorbit la pereți"*.

Întregul complex de acte și măsuri întreprinse de cercurile conducătoare ungare la sfîrșitul verii și în toamna anului 1944 trădează dorința lor de a menține sub dominație teritoriile cotropite în anii 1939-1941. Această politică a pricinuit grele suferințe poporului ungar și a aruncat

Monumentul ostașilor români de la Debrețin, unul dintre numeroasele însemne memoriale eternizînd amintirea ostașilor români căzuți în luptele pentru eliberarea Ungariei

Ungaria în brațele lui Hitler pînă în ultimul ceas al războiului. Naționalismul, șovinismul și revizionismul cercurilor conducătoare ungare au jucat un rol important în menținerea alianței cu Germania hitleristă.

Cum se știe, după 6 septembrie, trupele române în cooperare cu cele sovietice au purtat lupte crîncene în partea de nord-vest a României, încheiate la 25 octombrie 1944 cu eliberarea completă a teritoriului românesc. În raport cu necesitățile impuse de desfășurarea operațiilor, trupele române au trecut apoi pe teritoriul Ungariei, urmărind inamicul ce se apăra cu îndîrjire. Caracterul și scopurile nobile ale participării României la războiul antihitlerist, de la 23 august 1944 pînă la 12 mai 1945, datorită căreia războiul din Europa s-a încheiat cu 200 zile mai devreme, unitatea dintre acestea și lupta maselor pentru instaurarea unui regim larg democratic, pentru crearea premiselor necesare consolidării independenței și suveranității reale a statului român, angajamentele asumate față de Națiunile Unite au făcut necesară continuarea luptelor și pe teritoriul Ungariei. Convingerea și fermitatea cu care ostașii români și-au îndeplinit misiunile de luptă și după ce au depășit granița țării au fost determinate în mod hotărîtor de activitatea forțelor revoluționare, în primul rînd a Partidului Comunist Român, care au mobilizat poporul la uriașe eforturi pentru susținerea războiului antihitlerist pînă la înfrîngerea definitivă a fascismului. Dînd glas voinței unanime, *Scînteia* din 27 octombrie 1944 scria: *„Războiul nu s-a terminat. Trebuie să luptăm mai departe, să nimicim în bîrlogul său fiara hitleristă, să nimicim din rădăcini imperialismul german și uneltele sale criminale de felul lui Szdlasi. Înainte, spre Budapesta, spre Berlin!"*

În cursul aprigelor bătălii desfășurate pentru eliberarea Ungariei, armata română a angajat un efectiv de peste 210 000 oameni. Trupele noastre au sfărîmat apărarea inamicului din sectoarele lor de operații și au eliberat 1 237 localități, dintre care 14 orașe; de asemenea, și-au adus o importantă contribuție la eliberarea Budapestei. În acele zile de crîncene confruntări,

ostașii români au săvîrșit pilduitoare fapte de eroism. Jertfele de sînge ale armatei române pe teritoriul ungar s-au cifrat la peste 42 000 oameni (morți și răniți). Faptele de eroism ale ostașilor români sînt evocate de numeroase monumente, obeliscuri și plăci comemorative ridicate în localități în care s-au purtat înverșunatele bătălii: Debrețin, Miskolc, Nyiregyháza, Méhkerék și atîtea altele. Ele înscriu pentru eternitate o parte din contribuția dată de poporul român la victoria popoarelor împotriva celui de-al III-lea Reich.

În numele libertății și al păcii, pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste, armata română și-a continuat operațiile și pe teritoriul Cehoslovaciei și Austriei, înregistrînd, după 260 zile de aprige confruntări, de la 23 august 1944 și pînă la 12 mai 1945, data lichidării ultimei grupări de forțe fasciste, pierderi ce s-au ridicat la aproape 170 000 oameni. Dînd o înaltă apreciere contribuției poporului nostru la înfrîngerea fascismului, într-un comentariu al postului de radio Londra, din 7 ianuarie 1945, se sublinia că *„dintre națiunile care luptă împotriva Germaniei hitleriste, România se situează azi în al patrulea rînd în ce privește numărul de ostași care au participat la bătălia de distrugere a nazismului"*. O realitate istorică ce și-a pus amprenta puternică și asupra spiritului în care Conferința de pace de după cel de-al doilea război mondial a dat consacrare juridică noului statut internațional al României, anulînd dictatul fascist de la Viena. *„Hotărîrile sentinței de la Viena din 30 august 1940* — se preciza în articolul 2 din partea I a capitolului *Frontiere* al Tratatului de pace — *sînt declarate nule și neavenite. Frontiera dintre România și Ungaria este restabilită prin articolul de față astfel cum exista la 1 ianuarie 1938"*. ■

Dr. Gheorghe ȚUȚUI

CULTURA POPULARĂ — MĂRTURIE DE VECHIME ȘI CIVILIZAȚIE ROMÂNEASCĂ

(Urmare din p. 5)

cu agricultura, dar cea mai mare plăcere o au în păscutul oilor, cu care, vara, pleacă în munți răcoroși. Ei se alungesc în iarbă ca adevărați Tityri[1] pe cînd caprele botoase și mieii dolofani pasc pe pășuni și se cațără pe stînci. Corydonul[2] român cîntă în fluierul său lung de un cot și jumătate o doină pentru Vereschoere [verișoara?] sau ciobănița sa, așa încît cu greu l-ar putea egala și zeul Pan cu toți spiridușii săi de pădure".

Nu lipsesc din aceste descrieri nici anumite tradiții, cum ar fi aceea a sărbătorii de pe Muntele Găina, descrisă de Conrad von Heydendorff, însoțitorul împăratului Iosif II, în călătoria acestuia prin Transilvania[3].

Ingeniozitate și măiestrie

Cu timpul, pe măsură ce cunoștințele științifice deveneau tot mai mult cunoscute scrierile acestor cărturari făceau tot mai des referiri și la originea dacă a românilor. Andreas Teutsch, autor al unei *Istorii a Transilvaniei* dedicată lui Valentin Franck von Franckenstein arăta că „dacii... au scuturat cu succes jugul [romanilor] și sub Aurelian și-au dobîndit complet libertatea; ei au permis însă romanilor, care acceptaseră de bunăvoie supunerea, să continue să trăiască în mijlocul lor". Aceștia — continua el — „sînt valahii de astăzi, care se numesc în limba lor români".

Cunoștințele științifice și tehnice, creația tehnică populară, arhitectura întregesc imaginea stadiului de civilizație al unui popor. Vechimea cunoștințelor despre plante și rosturile lor sînt evidențiate în numeroase obiceiuri, credințe și datini despre plante și viața acestora, despre fertilitatea și fecunditatea lor, despre practicile de înlăturare a forțelor malefice.

Plantele, florile au ocupat, de asemenea un rol important în viața poporului nostru pentru frumusețea lor, pentru formele perfect armonizate, ceea ce explică reproducerea lor în arta populară, desele referiri la ele din doinele și poeziile populare.

Creația tehnică populară, de asemenea, este ilustrată printr-un mare număr de ingeniozități. Este suficient să amintim numeroasele amenajări hidraulice: mori, pive, șteampuri — pentru a avea imaginea talentului tehnic al poporului român; vagonetul de lemn pe șine se înscrie, de asemenea, între realizările tehnice care au revoluționat industria minerului.

În sfîrșit, arhitectura populară a dat naștere unei mari varietăți de case țărănești, vădind o deosebită adaptabilitate la condițiile de mediu, climat, material de construcție și furnizînd modele de mare originalitate pentru arhitectura românească, inspirată din această creație populară. Măiestria țărănească se vădește în bogăția și frumusețea artistică a crestăturilor și cioplturilor în lemn ce împodobesc stîlpii și cerdacurile prîdvoarelor, grinzile, nervurile bolților, brîiele clădirilor. Aceeași măiestrie o regăsim în arta cu care sînt împodobite uneltele casnice și de muncă a cîmpului, piese de mobilier sau țesături.

Ansamblul valorilor populare — perpetuat și îmbogățit din generație în generație — constituie, așadar, o zestre prețioasă a culturii și civilizației românești, un argument al trăiniciei creației milenare durate de români, pe glia natală. Creație și cultură unitară pe întreg spațiul locuit de poporul român, după cum a fost și acesta de la nașterea sa. ■

[1] Aluzie la ciobanul Tityrus din *Bucolicele* lui Vergilius.
[2] Denumire alegorică pentru păstorul român.
[3] *Magazin istoric*, nr. 5/1980.

SOFIA: AL VI-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE STUDII SUD-EST EUROPENE

Moment de seamă în activitatea istoricilor din diferite țări ale lumii, cel de-al VI-lea Congres internațional de studii sud-est europene, organizat de Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene (AIESEE), își ține lucrările între 30 august și 5 septembrie la Sofia. Pentru a informa cititorii revistei Magazin istoric **despre această importantă manifestare științifică, i-am solicitat un interviu profesorului doctor Virgil Cândea, secretar științific internațional al AIESEE, asociație care are sediul în țara noastră.**

— Ce pondere dețin AIESEE în activitatea științifică consacrată pe plan mondial Europei de sud-est?

— După cum se știe, AIESEE a fost înființată în 1963, la București, în cadrul Proiectului major Orient-Occident, inițiat de UNESCO, proiect care avea ca scop studiul marilor zone de cultură ale lumii, al rolului lor în dezvoltarea civilizației mondiale și, deopotrivă, studiul raporturilor reciproce ale acestor zone. Proiectul era foarte ambițios și îngloba capitole privind civilizațiile din Extremul Orient, întreaga Asie, Africa, Europa și America Latină. Cea mai persistentă creație a fost aceea privitoare la Europa de sud-est. De 25 ani AIESEE își desfășoară opera fără discontinuități și în spiritul obiectivelor inițiale. Activitatea de pînă acum: 60 de reuniuni științifice avînd ca obiect istoria sud-estului european; 70 de volume de studii și documente privitoare la Europa de sud-est; programe și seminare privind formarea tinerelor cadre de cercetători în studii balcanice; cooperare la realizarea unor lucrări ca *Istoria științifică și culturală a umanității* sau *Lexiconul iconografic al mitologiei clasice; Buletinul AIESEE*, revistă științifică ajunsă la volumul 18, și *Buletinul de arheologie sud-est europeană*, din care au apărut 3 volume. Iată în cîteva cuvinte activitatea unui sfert de secol a AIESEE, marcată la intervale de cinci ani de Congresele internaționale de studii sud-est europene.

— Cînd și unde au avut loc aceste congrese pînă în prezent?

— Cronologia lor a fost: Sofia — 1966; Atena — 1970; București — 1974; Ankara — 1979; Belgrad — 1984. În prezent, în capitala Bulgariei are loc cel de-al VI-lea Congres.

— Ce își propuneau congresele și cum s-au manifestat specialiștii în studiile sud-estului european la aceste reuniuni științifice?

— Primul congres din 1966 a avut ca scop să pună în lumină interesul larg manifestat în domeniul științelor sociale și umane pentru Europa de sud-est și să permită constituirea celei dintîi imagini postbelice globale despre amploarea resurselor științifice angajate în acest domeniu în diferite țări, începînd desigur cu cele din aria respectivă. Congresele următoare au avut mai multe obiective: comunicarea progreselor în acest sector al cercetărilor; reactivarea contactelor între specialiști; bilanț al resurselor (centre de cercetări și formarea de cadre de specialiști); degajarea preocupărilor și liniilor directoare pentru viitor. De observat că specialiștii din lumea întreagă și-au manifestat interesul larg pentru congresele AIESEE: la fiecare dintre ele numărul participanților a fost de aproximativ 1000. Importanța acestor reuniuni a depășit cercurile științifice, voința de cooperare a savanților pe diferite planuri fiind percepută drept un semn al voinței de mai bună cunoaștere reciprocă între popoarele unei părți din continentul european care a jucat un rol atît de important în geneza gîndirii, culturii și civilizației Lumii Vechi. În 1974, la București, mesajul p r e ș e d i n t e l u i României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, îndemna la cercetarea multilaterală a trecutului istoric și cultural al umanității, la punerea în evidență a învățămintelor istoriei care pot aduce o prețioasă contribuție la cauza destinderii, la mai buna cunoaștere între popoare, la promovarea unui climat de înțelegere și apropiere între națiuni.

— Lucrările acestor reuniuni internaționale s-au concretizat în rapoarte, comunicări, intervenții, discuții etc. În ce mod au marcat ele dezvoltarea studiilor sud-est europene?

— Fiecare congres a îmbogățit literatura științifică de specialitate cu volume de referință, cuprinzînd actele acelor congrese — rapoartele, comunicările, intervențiile — publicate în extenso sau cel puțin în rezumat, sub auspiciile și prin eforturile secretariatului AIESEE și ale Comitetelor de organizare ale congreselor. Nu trebuie neglijată desigur importanța contactelor între specialiști, stabilite sau reactua-

lizate cu prilejul acestor congrese: multe dintre acțiunile ulterioare de colaborare la cercetări comune, studii, ediții de documente au fost rezultatul acestor întîlniri periodice, favorizate de congresele sud-est europene.

— Cum se integrează al VI-lea Congres în suita acestor importante manifestări științifice internaționale?

— Ambiția forurilor AIESEE care au gîndit și organizat acest congres, ca și a celor 21 de comitete naționale afiliate la organizația noastră este de a imprima o evoluție nouă în organizarea și deci în rezultatele congreselor. În istoria reuniunilor internaționale de o asemenea amploare se manifestă azi fenomene de blocaj: indiferent în ce domeniu, congresele au o tematică prea variată și o participare prea largă. În felul acesta, comunicarea devine dificilă și în loc ca specialiștii avizați să-și poată schimba informații și opinii în legătură cu noile lor descoperiri sau teorii, se ivește riscul plonjării într-o morfologie a fenomenelor, ideilor și datelor, cu neputință de stăpînit. De cîțiva ani se manifestă inițiative de a raționaliza, stăpîni și ordona dezbaterile congreselor pentru a le da coerență și eficacitate. Al VI-lea Congres internațional de studii sud-est europene ar trebui să fie prima noastră încercare de a ne angaja în acest curs nou al marilor reuniuni internaționale.

Comitetul de organizare a propus așadar schimbarea scenariului tradițional — rapoarte, comunicări, discuții — printr-un scenariu nou: scurte expuneri metodologice ale responsabililor de secții, comunicări, discuții și, în final, bilanț al lucrărilor desfășurate în fiecare secție.

Programul celui de-al VI-lea Congres include, așa cum era de așteptat, toate domeniile de studii privind Europa de sud-est, din antichitate și pînă în era contemporană; toate domeniile de manifestare umană de la formele de viață pînă la cele de cultură, istorie politică, dar și istorie economică, a literaturilor, artelor etc. Astfel, în secția de istorie vor fi dezbătute următoarele mari teme: *Problemele neoliticului în Balcani; Problemele epocii bronzului și epocii fierului; Trăsături specifice ale structurilor sociale și economice în Antichitate; Orașele — formare și organizare; Problemele structurilor economice în zonele Adriaticei și ale Pontului Euxin; Interrelații între Grecia, lumea ilirică și Tracia; Balcanii și Asia Mică în Antichitate; Societățile medievale în Europa de sud-est : etape și specificitate în formarea și dezvoltarea lor; Mișcările de populații în Balcani; Continuitate și discontinuitate în Balcani în secolele VI-XVI; Europa de sud-est și Mediterana; Forțele sociale și impactul lor asupra afirmării conștiinței naționale și în formarea statelor balcanice; Revoluția franceză și impactul ei în Europa de sud-est; Sud-estul european în relațiile internaționale din secolele XVIII-XIX; Țările balcanice în prima jumătate a sec. XX; Relațiile internaționale pînă la al doilea război mondial (dezvoltarea socio-economică, mișcări sociale și naționale, viața politică și structurile guvernamentale); Al doilea război mondial: rezistența și colaborarea; Balcanii în relațiile internaționale după al doilea război mondial; Sud-estul european după al doilea război mondial, rezultate socio-economice.* La fel de variate sînt temele în cadrul celorlalte secții, de literatură, artă, etnografie, lingvistică etc.

În rapoartele finale se va încerca tocmai evaluarea interesului cercetătorilor participanți la congres pentru diferitele teme propuse în program. În felul acesta ne vom putea pronunța asupra principalelor direcții ale studiilor sud-est europene de azi: teme care preocupă pe cercetători, teme lăsate în uitare (deși importante), surse puse în valoare, documente care continuă a fi ignorate etc. Și, evident, din asemenea constatări se vor degaja liniile prioritare ale cercetărilor de viitor, capabile să asigure din partea lumii științifice o intensitate egală a eforturilor de clarificare a trecutului Europei de sud-est și a rolului său în istoria lumii.

— În afara lucrărilor propriu-zise, ce alte manifestări vor avea loc cu prilejul acestui congres?

— Manifestările obișnuite: o mare expoziție de cărți științifice privind Europa de sud-est, publicate în ultimii 5 ani în diferite părți ale lumii; mese rotunde și reuniuni de lucru ale unor organizații științifice internaționale interesate de studiile sud-est europene, facilitate de prezența la congres a membrilor acestor organizații; excursii la locurile istorice, la muzee, biblioteci din țara gazdă, spectacole cultural-artistice.

— Care va fi participarea cercetătorilor români la această manifestare?

— Congresele noastre pun în lumină nu numai interesul mondial pentru aceste studii, dar și rolul școlilor naționale în progresul lor. În ce privește școala românească, importanța ei a devenit tradițională, marcată fiind de-a lungul ultimelor 2-3 secole de personalități recunoscute a fi adus contribuții fundamentale în studiile sud-est europene: de la Dimitrie Cantemir pînă la Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Gh. I. Brătianu; de la primul Institut de studii sud-est europene înființat la București în 1913 la Institutul balcanic, condus între cele două războaie mondiale de Victor Papacostea, și la actualul Institut de studii sud-est europene. Prin temele abordate în rapoarte și comunicări, prin prezența oamenilor de știință români în conducerea fiecărei secții a congresului, prin contribuția cercetătorilor români la dezbateri, această tradiție va fi încă o dată nu numai afirmată, ci și dezvoltată cu noi dimensiuni. Activitatea științifică pluridisciplinară a AIESEE și a congreselor sale se integrează astfel cooperării intelectuale ce se desfășoară cu fertilitate în zona sud-estului european.

Interviu consemnat de Ioana URSU

Septembrie 1939

AJUTOR ŞI OSPITALITATE VICTIMELOR AGRESIUNII NAZISTE

DUMITRU TUŢU

„Permiteţi-mi, domnule colonel inspector, să vă exprim mulţumirea mea deosebită şi a corpului ofiţerilor şi subofiţerilor poloni pentru marele interes ce l-aţi purtat şi îl purtaţi întotdeauna onoarei ostăşeşti a internaţilor militari poloni". Cuvintele citate sînt desprinse din telegrama pe care locotenent-colonelul Ol. Tuskiewicz a adresat-o comandantului român al taberelor de refugiaţi militari polonezi în România, în septembrie 1939. Este, alături de alte numeroase documente similare, o mărturie a dimensiunilor şi conţinutului pe care le-a căpătat ospitalitatea poporului român, atunci, în clipele de grea restrişte prin care trecea poporul polon vecin şi prieten, crîncen lovit de agresiunea hitleristă. O ospitalitate ce îşi avea izvorul în zestrea sufletească a poporului nostru, în respectul său pentru marile valori ale civilizaţiei umane, în sentimentul de omenie şi înţelegere hrănit de propria sa experienţă istorică.

Manifestările au îmbrăcat multiple forme. de la compasiunea şi simpatia exprimate prin presă, de la sprijinul direct acordat de populaţie zecilor de mii de cetăţeni polonezi refugiaţi pe teritoriul românesc, pînă la actele şi măsurile iniţiate de guvernul şi statul român, toate dînd expresie, cum sublinia ziarul România, **unei realităţi „adînc străbătută de omenie". În decursul anilor,** Magazin istoric[1] **a consacrat un număr mare de articole acestui fenomen ce a înscris pagini de neuitat în cronica relaţiilor de prietenie româno-polone. În continuare, prezentăm rezultatele unor ultime investigaţii în arhivele militare din ţara noastră privind tratamentul de care s-au bucurat refugiaţii militari polonezi din partea autorităţilor române.**

Omenie şi înţelegere

Încă din primele zile ale agresiunii hitleriste asupra Poloniei, în ţara noastră s-a organizat un serviciu special de ordine şi ajutor care „să uşureze intrarea în ţară a copiilor, femeilor şi răniţilor polonezi". Refugiaţii militari, ca şi cei civili, au fost găzduiţi în numeroase oraşe şi sate de pe întreg cuprinsul României: Bicaz, Slănic, Iaşi, Piatra Neamţ, Botoşani, Paşcani, Focşani, Tîrgu-Frumos, Hîrlău, Bacău, Roman, Fălticeni, Tulcea, Constanţa, Brăila, Braşov, Tîrgovişte, Bucureşti, Snagov, Giurgiu, Călăraşi, Calafat, Caracal, Craiova, Băile Herculane, Govora, Călimăneşti, Ocnele Mari, Turnu Severin, Slatina, Rîmnicu Vîlcea etc.

Pe baza datelor existente nu se poate stabili cu precizie numărul exact al polonezilor care au intrat în acele zile dramatice în România. În unele documente ale vremii se apreciază că numărul refugiaţilor care au trecut prin România s-a ridicat la circa 100 000 persoane, dintre care 60 000 militari şi 40 000 civili. Cert este că la 14 octombrie, în România se aflau 26 generali, 870 ofiţeri superiori, 2 883 ofiţeri inferiori, plus 17 707 subofiţeri şi soldaţi; acestora li se adăugau 1 173 funcţionari civili şi alţi 1 178 membri ai familiilor ofiţerilor, deci un total de 23 837 persoane.

Numărul mare de refugiaţi a determinat guvernul român să înfiinţeze, la 27 septembrie 1939, Comisariatul general pentru evidenţa şi asistenţa refugiaţilor polonezi. Acest organism a funcţionat pe lîngă Ministerul afacerilor interne pînă la 1 ianuarie 1944, cînd s-a transformat în subsecretariat de stat, încetîndu-şi activitatea în 1945. Guvernul român a continuat să întreţină relaţii diplomatice cu guvernul polon din emigraţie şi a menţinut Ambasada poloneză din Bucureşti pînă în noiembrie 1940.

În ceea ce priveşte tratamentul militarilor polonezi, guvernul român a pornit de la respectarea prevederilor convenţiilor internaţionale la care aderase, cît şi de la normele impuse de o prietenie seculară dintre popoarele român şi polon. Aşadar, regimul acestora a fost stabilit printr-o serie de normative ale Ministerului apărării naţionale, care în instrucţiunile din 1 decembrie 1939 preciza: „Militarii (ofiţeri şi trupă) care au făcut parte din armata polonă, fie ca ofiţeri activi şi trupă sub arme, fie ca ofiţeri de rezervă şi trupă mobilizată *nu sînt consideraţi prizonieri de război, ci refugiaţi militari pe teritoriul nostru, ai unei armate beligerante* [subl. ns.]. Ei se găsesc sub regimul prevăzut de Convenţia de la Haga (art. 11)

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968, 9/1969, 10/1974, 4/1977, 10/1986.

1) Sniatyn: prin acest punct de frontieră și-au găsit, în septembrie 1939, scăpare și adăpost în țara noastră mii și mii de refugiați poloni. 2) Un nou tren cu refugiați poloni sosește în România. 3) Acest aviator rănit s-a bucurat, ca și mii de alți militari poloni, de calda ospitalitate românească. 4) Defilarea unei subunități poloneze constituită în Franța pentru a continua lupta împotriva cotropitorilor hitleriști. 14 000 dintre componenții acestor unități au ajuns pe frontul din apus grație concursului dat de autoritățile românești

care dă dreptul statului care primește aceste trupe: să le interneze departe de teatrul de operațiuni; să le păzească pe cîmpurile de internare; să le închidă în fortărețe sau locuri pentru acest scop; să lase liberi pe cuvînt de onoare pe ofițeri, dacă aceștia se angajează de a nu părăsi teritoriul fără autorizație". În conformitate cu aceste prevederi, se arăta în instrucțiuni, *„militarii poloni vor fi tratați cu toată omenia, căutîndu-se de către toți ca să li se ușureze cît mai mult posibil starea materială în care se află* [subl. ns.]".

Prin grija Ministerului apărării naționale, soldații de trupă au fost cazați în cazărmi, primind o îngrijire atentă și plină de bunăvoință, iar ofițerii și generalii au fost găzduiți în diferite centre ale țării, punîndu-li-se la dispoziție locuințe corespunzătoare pentru ei și familiile lor. Zona destinată inițial pentru cantonarea militarilor polonezi a fost Tulcea-Babadag, nordul Dobrogei. Dată fiind afluența sporită a refugiaților, s-a fixat și o zonă intermediară, cuprinzînd localitățile Focșani, Mărășești, Panciu, Odobești, aici fiind orientate, de altfel, primele convoaie. Și deoarece cantonamentele din Dobrogea nu ofereau condiții de cazare satisfăcătoare pe timpul iernii, s-au luat măsuri ca militarii polonezi să fie găzduiți în alte localități din țară. Astfel, printr-o rezoluție a Ministerului apărării naționale, din 14 octombrie 1939, s-a stabilit ca refugiații să fie cazați în următoarele localități: în comuna Dragoslavele (jud. Muscel) — mareșalul Smigly Rydz, cu 2 ofițeri și 3 persoane civile; la Călimănești — toți generalii și ofițerii, împreună cu familiile lor; la Tîrgu Jiu — subofițerii, trupa și un număr de 30 ofițeri pen-

tru încadrarea trupei. Ridicarea barăcilor destinate încartiruirii lor a fost terminată abia la începutul lunii februarie 1940, respectivii fiind cazați în diverse clădiri din localitățile amintite mai sus, ca și la Rîmnicu Vîlcea, Turnu Severin, Slatina etc. Începînd din februarie 1940, o parte a ofițerilor și trupei a fost cantonată la Tîrgu Jiu, iar cealaltă parte la Tîrgoviște și în comuna Comișani din județul Dîmbovița. Mareșalul Smigly Rydz, cu suita sa, a rămas în continuare la Dragoslavele, iar ceilalți generali au fost cazați în diverse vile din Băile Herculane. O parte din ofițerii polonezi a rămas în continuare la Călimănești. Separat, la Balș (jud. Romanați) a fost creată o tabără pentru militarii polonezi de origine etnică germană. În cursul lunii noiembrie 1940, refugiații au fost grupați numai în localitățile Călimănești și Tîrgu Jiu, restul cantonamentelor fiind desființate.

În lumina prevederilor Convenției de la Haga, ofițerii polonezi care s-au angajat pe cuvînt de onoare că „nu vor părăsi localitatea în care sînt cantonați, vor locui la particulari împreună cu familiile lor, în localitatea ce le-a fost fixată, vor primi întreaga indemnizație de hrană și întreținere prevăzută prin decizia ministerială din octombrie 1939 și au dreptul la ordonanță personală". Cei care au refuzat să semneze angajamentul amintit mai sus au trebuit să locuiască în cazărmile sau barăcile din Tîrgoviște și Tîrgu Jiu sau au fost numiți în posturi de comandă în cazărmile unde era cazată trupa. Acești ofițeri nu aveau voie să părăsească cazarma fără aprobare. Șase ofițeri superiori aveau dreptul la o ordonanță, iar cei inferiori — o ordonanță la zece persoane.

Subofițerii și trupa au fost încazarmați, gradele inferioare bucurîndu-se de aceleași drepturi de întreținere și cazare ca și soldații români. În cazărmi s-au organizat activități zilnice, desfășurate sub îndrumarea și conducerea unor ofițeri români și polonezi, fiecare cazarmă avînd cîte un medic și o infirmerie dotată cu medicamentele necesare.

„Cu consimțămîntul tacit al guvernului"

Conform deciziei nr. 2 807, din 8 octombrie 1939, a Ministerului apărării naționale al României, începînd cu data de 18 septembrie 1939, refugiații militari polonezi, ca și funcționarii civili, aveau dreptul la următoarele alocații lunare: generalii — 9 000 lei, ofițerii superiori — 8 000 lei, ofițerii inferiori — 6 000 lei, subofițerii — 2 400 lei, soldații — 417 lei; funcționarii civili superiori — 4 800 lei, iar cei inferiori — 2 700 lei. Soldele pentru gradele inferioare erau următoarele: sergenți — 40,05 lei pe lună, caporali — 27 lei, soldați — 13,50 lei. Alocația de hrană și întreținere, solda și cazarea trupei erau identice cu acelea ale soldaților români, guvernul străduindu-se să creeze refugiaților condiții omenești de trai.

Din documentele oficiale ale vremii rezultă că între 17 și 22 septembrie 1939 au intrat în România 1 087 ofițeri și 14 406 soldați, numărul lor crescînd apoi continuu: la 24 septembrie el era de 20 815, iar la 30 septembrie de 23 638. Dar pe măsură ce unii intrau, alții părăseau teritoriul românesc, îndreptîndu-se spre țări ale Europei occidentale, îndeosebi Franța și Anglia. Numai în ziua de 3 octombrie 1939, pe vaporul grecesc „Patria", ancorat în portul Constanța, s-au îmbarcat 300 militari polonezi, iar alți 500 au părăsit teritoriul românesc cu trenul, prin punctul Stara-Moravița. Ca urmare a acestor plecări masive, la 4 octombrie 1939, în România se mai aflau 21 042 militari polonezi.

După cum se știe, în ciuda presiunilor și amenințărilor repetate ale celui de-al III-lea Reich, guvernul român a facilitat prin toate mijloacele plecarea spre Franța și Anglia a militarilor polonezi și a tuturor celor capabili să poarte armele, cu scopul de a se înrola în unitățile militare ce s-au constituit în cadrul armatelor din aceste țări pentru a continua lupta împotriva Germaniei hitleriste.

În vederea plecării refugiaților spre Franța și Anglia, la Ambasada Poloniei din București s-au constituit inițial două comisii: una — condusă de colonelul Tadeus Zakrzewski, atașatul militar polonez, care se ocupa cu recrutarea ofițerilor și cealaltă, condusă de maiorul Jimmo, avînd ca sarcină recrutarea soldaților. Ambele comisii au recrutat un număr mare de militari care au părăsit zilnic teritoriul românesc. De regulă, drumul acestora spre Franța și Anglia trecea prin Iugoslavia și Grecia, state aliate României în cadrul Înțelegerii Balcanice. Ulterior, pe lîngă Ambasada Poloniei au mai funcționat încă două comisii: una — condusă de generalul de aviație Ujeski, colonelul Stochon, fost comandant al Regimentului 4 aviație și colonelul Skarzinski, fost comandant al Regimentului 1 aviație — care se ocupa de plecarea din România a ofițerilor, subofițerilor, inginerilor și mecanicilor aviatori, iar cealaltă avea ca misiune recrutarea ofițerilor, subofițerilor și soldaților din infanterie.

Deplasarea masivă a militarilor polonezi refugiați în România spre Franța și Anglia a alarmat Legația germană din București, care, printr-o adresă din 12 octombrie 1939, acuza guvernul român pentru tratamentul pe care îl oferea militarilor polonezi refugiați în țara noastră. Se reproșa guvernului român că militarii polonezi erau lăsați să circule în voie, cantonamentele lor nefiind păzite, că atașatul militar polonez din București și alți ofițeri se ocupau intens cu recrutarea militarilor pentru a fi trimiși în Occident etc. În aceeași zi, Legația germană a cerut verbal guvernului român să rețină pe teritoriul său pe toți bărbații între 18 și 50 ani. La această cerere, guvernul român a răspuns cu fermitate: „Nu ni se poate cere să reținem pe toți acei refugiați polonezi în stare de a purta armele deoarece Convenția de la Haga din 1907, care stă la baza măsurilor luate de guvernul român, nu prevede decît reținerea militarilor". Prevalîndu-se de această prevedere, guvernul român, în urma protestelor repetate ale Legației

germane, a luat măsuri oficiale abia la sfîrşitul lunii mai 1940, refuzînd viza de ieşire din ţară pentru refugiaţii polonezi între 18 şi 40 ani, dar la acea dată numărul acestora se redusese foarte mult. 14 000 ajunseseră deja în Franţa şi Anglia cu concursul autorităţilor române, care au sprijinit călduros, iniţiativa guvernului polonez din emigraţie de a continua lupta împotriva Germaniei hitleriste. În februarie 1941, informînd cabinetul englez despre această acţiune, autorităţile române atrăgeau atenţia asupra faptului că fusese violată în mod premeditat Convenţia de la Haga în favoarea Poloniei, atunci cînd, „în toamna anului 1939, cea mai mare parte a militarilor poloni (14 000) au plecat cu consimţămîntul tacit al guvernului român de atunci. Printre militarii poloni, a căror fugă a fost ajutată de guvernul român, figurează cei mai buni aviatori polonezi care s-au încadrat în armata engleză".

Adevărul este că la 8 iulie 1940, în România se mai aflau doar 6 545 militari polonezi (18 generali, 236 ofiţeri superiori, 963 ofiţeri inferiori, 591 subofiţeri şi 4 737 soldaţi). Dar şi numărul acestora a scăzut vertiginos, încît la sfîrşitul lunii amintite mai sus, totalul acestor refugiaţi se redusese la 1 758. O parte dintre ei şi-au exprimat dorinţa de a se repatria. Venind în sprijinul lor, guvernul român a intervenit pe lîngă cel german pentru a aproba aceste cereri. Iniţial, autorităţile hitleriste au acceptat numai repatrierea civililor de origine etnică germană, iar mai apoi şi a militarilor de aceeaşi origine, cu excepţia ofiţerilor. La 14 aprilie 1940, printr-o notă verbală, Legaţia germană informa că guvernul din Berlin a admis şi repatrierea soldaţilor care nu erau de origine germană. La 7 iunie 1940, aceeaşi legaţie comunica Ministerului apărării naţionale din România că guvernul german era dispus să accepte repatrierea tuturor membrilor „fostei armate polone internaţi în România, cu excepţia corpului ofiţeresc". Pe baza avizului Ministerului apărării naţionale al României din 27 iunie 1940, militarilor polonezi care doreau să se repatrieze li s-a cerut „să dea declaraţii scrise prin care să-şi exprime liber şi nesiliţi dorinţa de a se înapoia acasă". Au dat asemenea declaraţii 3 835 militari, dintre care, pînă la 1 iulie 1940, au fost repatriaţi 1675. Apoi guvernul român a suspendat repatrierile.

În lunile următoare, numărul celor care au putut părăsi România s-a redus şi din cauza evenimentelor internaţionale. Sub presiunea guvernului hitlerist, în decembrie 1940, Ion Antonescu a ordonat Ministerului apărării naţionale să predea Misiunii militare germane intrate în urmă cu două luni în ţară pe toţi militarii polonezi refugiaţi în România. Ca urmare, la 8 februarie 1941, un număr de 1 563 militari şi 8 funcţionari civili polonezi au fost preluaţi de autorităţile germane. La acea dată, în România au mai rămas: un general, fost ministru adjunct, şi 11 ofiţeri bolnavi, care au primit alocaţie de întreţinere şi îngrijirea necesară.

Tratamentul oferit militarilor polonezi refugiaţi în România a fost doar una dintre componentele amplei acţiuni de sprijinire a poporului polonez, o formă de manifestare a urii şi împotrivirii româneşti faţă de Germania hitleristă. ■

Întreaga societate românească de partea noastră

Colaboratorul nostru Vasile MATEI ne-a pus la dispoziţie un document inedit, recent depistat la Arhivele statului Bucureşti, Colecţia Microfilme Polonia, rola 92, cadrele 827-828. Este vorba despre raportul confidenţial al viceconsulului polon la Cluj, Tadeusz Stapinski, înaintat în ziua de 2 septembrie 1939 ambasadorului Republicii polone la Bucureşti, Roger Raczinsky, conţinînd aprecieri şi date interesante despre acţiunile de simpatie ale opiniei publice româneşti pentru poporul polonez căzut victimă agresiunii celui de-al III-lea Reich.

Iată conţinutul acestui document, a cărui versiune românească aparţine colaboratorului nostru:

„Vă informez că izbucnirea războiului polono-german a situat întreaga societate românească, fără cea mai mică excepţie, de partea noastră... în faţa redacţiei Tribunei, *o numeroasă grupă de tineri a manifestat în favoarea Poloniei, strigînd multă vreme: «Trăiască Polonia!».*

De asemenea, astăzi am primit delegaţia de tineret care a rugat ca să se faciliteze, în cel mai scurt timp, plecarea unui numeros grup de tineri pentru înrolarea în armata poloneză. În afară de această cerere colectivă, am avut şi cereri individuale. Am trimis domnului ambasador rugămintea să-mi trimită instrucţiuni. Doresc să adaug că pînă în prezent nu am avut nici o ofertă maghiară.

În săptămînalul viceministrului [Victor] Jinga, Ţara nouă, *au fost confiscate de cenzura românească două articole scrise împotriva Germaniei. Dar se pare că această situaţie s-a schimbat, căci* Tribuna *a primit dispoziţie să publice ştiri poloneze, franceze şi engleze şi să neglijeze pe cele germane.*

Minoritatea germană [din România] este foarte nervoasă la aflarea ştirilor că războiul mondial este inevitabil, că Mussolini nu a plecat «să se bată pentru Gdansk», că neutralitatea României pare destul de nesigură, că prima zi a «Blitzkriegului» nu a dat rezultate... Pînă în prezent, ei [germanii din România] se menţin la suprafaţă. Demascarea rolului minorităţii germane din Polonia, care a fost exact relatat de presa românească, provoacă uşori fiori germanilor transilvăneni atît de îngîmfaţi pînă acum.

Tadeusz Stapinski, viceconsulul Republicii polone"

VICTOR SLĂVESCU:

Note zilnice

Apropiindu-ne de despărțirea de aceste însemnări[1] și înainte de a formula un posibil post-scriptum în încercarea de a răspunde întrebării cu care ele se încheie („cu mine ce va fi?") revin în minte cuvintele lui Marx: „Oamenii sînt autorii și actorii propriei lor drame".

Privelișteа crelonată de Victor Slăvescu — un autoportret într-un tablou viu al vîrfului aisbergului societății din anii 1938-1940 — este încă o ilustrare a valabilității acestui aforism.

1940

Vineri, 22 noiembrie. Prima zi de „șomaj" [în urma scoaterii de la Creditul Industrial]. Mi se pare atît de curios să pot sta în biroul meu, într-o zi de lucru, în timp ce dincolo de zidurile camerei mele de lucru pulsează viața economică, înlăuntrul căreia trăiesc de 25 de ani...

Pentru a-mi uita mîhnirea, lucrez cu foc la N. Suțu. Scriu multe pagini din biografia lui[2]...

La 4, la Academia Română. Elogiul lui Inculeț. Cîteva momente de reculegere...

La 7 ½, vine la mine Dinu Cecropid, de curînd întors din Germania, spre a-și exprima simpatia lui [față de mine] pentru felul cum am fost scos de la Creditul Industrial. Cercurile financiare sînt foarte surprinse. Ottulescu, guvernatorul, de asemenea, spunînd că n-a știut nimic. Toți comentează gestul bizar și inelegant al lui [G.] Cretzeanu și Cancicov [semnatari ai decretului respectiv din 20 noiembrie].

Situația din țară este judecată de germani ca serioasă, dată fiind incompetența arătată de legionari și metodele întrebuințate[3]. Este probabil că vor trimite prin ministere experți și specialiști, ca să redreseze lucrurile[4]. Aceasta înseamnă o adevărată robire economică...

Duminică, 24 noiembrie. Coteşti. Citesc un interesant studiu al lui Ioan Filitti [1879-1944, istoric și jurist, membru al Consiliului Suprem Legislativ] asupra „evoluției claselor sociale în principate", publicat în *Arhiva* lui D. Gusti.

Plec la 1 și sosesc în Capitală la 4 ½. Mă pun la curent cu evenimentele. Generalul Antonescu a aderat [la Berlin, la 23 noiembrie] la Acordul Tripartit (Germania, Italia, Japonia). Mare victorie grecească asupra italienilor în Grecia[5].

---

[1] Precizăm că întreruperile de text din fragmentele pe care le reproducem în continuare au fost marcate prin trei puncte; notele care nu poartă altă mențiune și cuvintele între paranteze drepte ne aparțin. Ortografia a fost adusă în concordanță cu normele actuale.

[2] Apărută în 1941, sub titlul *Viața și opera economistului Nicolae Suțu. 1798-1871* (fost mare logofăt și ministru de externe sub doi domnitori ai Moldovei și sprijinitor, în Adunarea Electivă, al alegerii lui Al. I. Cuza). Costin Murgescu (*Mersul ideilor economice la români*... p. 22) apreciază că, odată cu lucrările „*boierului Nicolae Suțu*" și ale „*revoluționarului transilvănean Dionisie Pop Marțian*" începe „*drumul ideii industriale*" în literatura română.

[3] La 1 noiembrie, W. Fabricius raportase la Berlin că „în sfera economică... trebuie, în propriul nostru interes..., să ne opunem planurilor lui Sima", iar H. Neubacher, la 19 noiembrie, atrăsese atenția șefilor săi că legionarii sînt incompetenți, iar cei din Ministerul economiei „nu au nici cea mai slabă idee de economie și administrație".

[4] La aceasta s-a adăugat faptul că, împreună cu „misiunea militară germană", a cărei venire a fost anunțată oficial la 12 octombrie, s-a instalat și compartimentul „Economia de război în România", subordonat Secției economice și armamente din O.K.W. (*Magazin istoric*, nr. 12/1985, p. 25).

[5] La 12 octombrie 1940, G. Ciano își însemnase în jurnalul său: „El [Mussolini] este, mai ales, indignat de ocuparea României de Germania [prin intrarea Wehrmachtului pe teritoriul românesc]. El spune că această ocupație a făcut o impresie profundă și foarte proastă opiniei publice italiene, căci nimeni nu se aștepta să vadă arbitrajul de la Viena ducînd la un asemenea rezultat. «Hitler mă pune întotdeauna în fața faptului împlinit. De data aceasta îi voi plăti cu aceeași monedă! Va afla din ziare că am ocupat Grecia. Astfel echilibrul va fi restabilit»".

Agresiunea italiană inițiată la 28 octombrie s-a împotmolit însă de la bun început în fața rezistenței dîrze a armatei elene. În urma contraatacului grec, început la 11 noiembrie, trupele italiene au fost obligate să se retragă și, la 23 noiembrie, au fost împinse dincolo de frontiera cu Albania (ocupată de Italia în 1939 și care servise ca bază a agresiunii). Acest fapt a declanșat ceea ce G. Ciano denumește „criza de stat major", criză care, își nota el la 27 noiembrie, „continuă. Mussolini a acceptat practic demisia lui [Pietro] Badoglio... [28 noiembrie]. Știri proaste din Albania. Presiunea greacă continuă, dar rezistența noastră, mai ales, slăbește" (G. Ciano, *Journal politique*, pp. 309-310). Dar, încă la 12 noiembrie, Hitler emisese o directivă cerînd: „Comandantul șef al armatei va fi pregătit, dacă e necesar, să ocupe din Bulgaria [cu trupele germane aflate acolo] Grecia continentală la nord de Marea Egee. Aceasta va permite forțelor aeriene germane să atace ținte engleze în Mediterana răsăriteană și în special acele baze engleze care amenință cîmpurile de petrol românești". Cu același prilej, s-a dat ordin de întărire a „misiunilor" militare germane ale armatei și aviației din România (H. Trevor-Roper [Lord Dacre], *Hitler's War Directives, 1939-1945*, London, 1966, pp. 85-86). La 13 decembrie 1940, într-o altă directivă, constatîndu-se că „rezultatul bătăliei în Albania e încă incert", s-au emis indicațiile „pentru a ocupa coasta nordică a Mării Egee și, dacă va fi nevoie, întreaga Grecie continentală [«Operația Marița»]" (*Ibidem*, pp. 90-92).

Ce rușine pentru italieni, ce satisfacție pentru greci...

Parastas pentru 13 ani de la moartea lui Ionel Brătianu. Ce reconfort moral această mare figură. Regret din suflet că, nefiind aci, nu m-am putut duce. Lucrez acasă la N. Suțu.

Pe la 6 $^1/_2$ vine la mine M. Lăzeanu, în rea stare de nervi. Este indignat de lașitatea colegilor de la Academia Comercială, care nu știu cum să mai măgulească pe rectorul legionar [Marin] Mazilescu [numit în octombrie; profesor agregat — netitular de catedră — de tehnica asigurărilor]. Din cauza relei stări a localului se întrerup cursurile la Academie, pentru încă două săptămîni [inițial, pentru trei zile, din cauza cutremurului din 9/10 noiembrie, și, apoi, în continuare, pînă la 21 noiembrie].

Luni, 25 noiembrie. Se anunță iar o săptămînă de mari comemorări legionare, cu reînhumarea lui [Corneliu] Codreanu, Nicanorilor și Decemvirilor la Casa Verde... La 9 $^1/_2$ prezidez Comitetul Consiliului Bancar. Nu se face nici un comentariu asupra celor ce mi s-au întîmplat la Creditul Industrial. [Ioan N.] Fințescu [profesor de drept comercial] este de față, dar nici el nu știe ce atitudine să ia și îl văd bine că evită orice discuție. Plec repede, singur. Îmi procur cărțile mele de prin toate părțile, spre a le trimite Ministerului educației naționale[1]. După-amiază, mă duc la Academia Română și lucrez la manuscrisele Suțu. Găsesc jurnalul lui de călătorie din 1847 și pun să-l copieze o funcționară și un licențiat în litere. Vine un moment și generalul Rosetti, cu care schimb douătrei cuvinte, fără importanță.

La 6 primesc pe Gr. Duca; vine să-mi exprime stupefacția lui pentru felul cum am fost îndepărtat de la Credit. Alarmat de situație. Îndurerat că memoria fratelui său I. Gh. Duca este așa de puțin respectată. Nu este adevărat că s-a suprimat pensia d-nei Nadia Duca, ci s-a redus la nivelul celei mai mari pensii de stat, ceea ce este normal. Ea stă la Măldărești, unde o plictisește un preot legionar...

Miercuri, 27 noiembrie. La 10 $^1/_2$ vine, în trecere, pe la mine, pentru afaceri, gl. Delhomme. Lucrez la Suțu, toată dimineața. [G] Dimitriu mă anunță că în Consiliul de azi de la Credit [s-a discutat] asupra despăgubirii ce mi se cuvine.

Fel de fel de știri asupra unui grav conflict între gl. Antonescu și Horia Sima. De asemenea, s-ar fi produs excese la închisoarea Jilava. Ce poate fi exact? După-amiază lucrez la Academia Română, la manuscrisele lui N. Suțu.

Pe cînd lucram liniștit, în biroul meu, la lucrarea asupra lui Suțu, un telefon alarmat al lui Lăzeanu și apoi vizita lui, care emoționat, îmi spune cele petrecute. Cei care lucrau la deshumarea lui Codreanu s-au repezit în celulele de la Jilava [în noaptea anterioară] și au împușcat pe toți cei arestați, pentru crimele din trecut asupra legionarilor[2]. Madgearu ar

[1] Cum am arătat (*Magazin istoric*, nr. 7/1989), chiar în ziua de 25 noiembrie „Comisia de revizuiri" propusese pensionarea lui V. Slăvescu. Neștiind de această decizie, V. Slăvescu se conforma cererii anterioare de a trimite comisiei lucrările sale științifice. Lista acestora însoțea formularul tip completat pentru Ministerul educației naționale (*Magazin istoric*, nr. 10/1988, p. 40).

[2] Această versiune pusă în circulație de autorități și reluată în presa din 28 noiembrie (datată cum se obișnuia atunci cu o zi în plus — 29) era *falsă*.

Ambițioasa agresiune a Italiei mussoliniene împotriva Greciei a primit o promptă ripostă din partea poporului elen. În imagine: un grup de militari italieni făcuți prizonieri de trupele grecești

fi și el împușcat[1] la Tîncăbești.

tot așa Iorga, împușcat[2]. Mă sfătuiește să nu stăm acasă și să dorm aiurea... Mă duc cu ea [soția] și copilul și dormim la Leon Sculy. Tensiune, enervare, știri și zvonuri care te înnebunesc. La Radio Londra se dau 64 de împușcați la Jilava, între care gl. Argeșanu, gl. Marinescu, Victor Iamandi, Moruzov, Nicki Ștefănescu, [Radu] Pascu [fost prim-președinte al Curții de Apel] etc. etc. O noapte de insomnie, sub primejdii de tot felul. Ce ne mai rezervă ziua de mîine?

Joi, 28 noiembrie. Ni se confirmă împușcarea lui Madgearu (la Snagov) și a lui Iorga (într-un sat de lîngă Ploiești — Strejnicul)... Întreb pe D.R. Ioanițescu [profesor de politică socială la Academia Comercială, doctor în drept, fost subsecretar de stat la interne (10 noiembrie 1928-6 iunie 1930), ministru al muncii, sănătății și ocrotirilor sociale în patru guverne, în anii 1930 și 1932-1933, ministru al agriculturii și domeniilor (7 ianuarie-9 februarie 1938)] dacă știe ceva de Madgearu. Peste cîteva minute îmi comunică că trupul lui Madgearu se află depus la morgă, cu patru gloanțe în ceafă. Gl. [pensionar Paul G.] Zotta [fost senator liberal în 1933] găsește de cuviință să vină să mă vadă într-o chestiune pendinte la Consiliul Bancar. Îl expediez repede. Gl. Rosetti îmi telefonează că se confirmă împușcarea lui Iorga, adus și el la morgă. Telefonez ca să mă interesez de Tătărescu; nu îl găsesc. Aud că se află, cu Argetoianu, gl. Ilasievici, M. Ghelmegeanu, la Min[isterul] de interne, unde sînt păziți și apărați. Leon Sculy îmi telefonează că ar fi [fost] împușcat și dr. Lupu [era un zvon]. La 1¾, la dejun la Tașcă[3].

Atmosferă penibilă. Toată lumea sub impresia tragicelor evenimente! De față: Th. Emandi, fost ministru plenipotențiar [la Praga], prof. [Constantin] Calmuschy, de la Galați [fost profesor de liceu, publicist și cunoscut conferențiar], d-ra Ella Negruzzi[4], Coty Vasiliu și soțul ei, Vasile Vasiliu, secretarul general al Ministerului finanțelor. Vine și Iuliu Maniu, cu mare întîrziere. Calm, dar palid și emoționat. Venea de la gl. Antonescu, unde intervenise pentru ca să se poată face, în condiții omenești, înmormîntarea lui Madgearu, pentru care avea cuvinte de mare laudă și respect. Nu se dăduse voie d-nei [Ecaterina] Madgearu să-și vadă soțul mort: de abia după stăruințe i s-a permis; înmormîntarea, mîine la 3, la Belu, cu participarea liberă. Gl. Antonescu evită orice prilej de noi tulburări. A asigurat pe Maniu că va împușca pe toți autorii acestor crime. I-a spus că el face tot ce poate și dacă se crede că altul poate face mai mult, de pildă Maniu, este gata să se dea la o parte. Pentru un dictator, greșeală de limbaj. Maniu alunecă cu răspunsurile sale, pentru un moment, nevrînd să se angajeze.

Vine la mine Nicușor Racoviță [cumnatul fratelui lui V. Slăvescu], să mă informeze de la un legionar de marcă, că ar fi bine să nu dorm acasă. Foarte drăguț, îmi pune la dispoziție locuința și mașina lui.

Gl. Rosetti îmi telefonează că Iorga a lăsat ca ultimă dorință să fie îngropat numai de ai săi, fără participarea

---

Din Comunicatul Președinției Consiliului de Miniștri, relevă *Ordonanța definitivă* (Cabinetul 10 instrucție, Tribunalul Militar al Comandamentului Militar al Capitalei, datată 21 iunie 1941 și semnată judecător de instrucție militar căpitan rezervă Ioan Răznoranu), „se desprinde ideea că legionarii care lucrau [la Jilava] la săpături, înfuriați la vederea felului în care au fost găsite osemintele lui Corneliu Codreanu, ar fi pătruns cu forța în închisoare ca să-l răzbune. *Acest mobil prezumat al asasinilor a fost cu desăvîrșire înlăturat în cursul instrucțiunii* [subl. ns.], înlăturîndu-se și orice bănuială că autorii lor ar fi fost legionarii care săpau la mormînt, pe următoarele considerațiuni... Era o imposibilitate practică ca un grup numeros de legionari să fi putut pătrunde noaptea în fort [parcurgînd o jumătate de kilometru] fără știința santinelelor militare, afară de garda legionară care în seara de 26 noiembrie a schimbat garda cea veche [ce asigura paza foștilor demnitari și a altor persoane asociate cu ei] pînă la ora 21... Săpăturile nu au fost terminate și *nu s-a ajuns la descoperirea cadavrelor și indentificarea lor decît în dimineața de 27 noiembrie, ora 11* [subl. ns., deci după comitetea asasinatelor]... Din tot complexul probelor administrate și prezumțiilor, rezultă că aceste crime nu au fost rezultatul unei hotărîri spontane, *ci au fost premeditate*" [subl. în original] (Comandamentul Militar al Capitalei, *Asasinatele de la Jilava..., Snagov și Strejnicul 26-27 noiembrie 1940*, București, 1941, pp. 47-48).

În Comunicatul Președinției Consiliului de Miniștri nu se menționa că în închisoarea Jilava fuseseră asasinate 64 persoane, printre care un fost prim-ministru și doi foști miniștri. Trebuie însă subliniat că ceea ce a influențat apariția comunicatului mistificator în ziarele din *28* noiembrie este că la *27* noiembrie, ora *18*, Centrul de radioascultare al statului raportase că în aceeași zi Agenția germană D.N.B. transmisese „din București [la] ora *12.30*: «În noaptea de marți spre miercuri au fost împușcați, la ora 1.30, de un grup de legionari, 64 de deținuți politici aflați în închisoarea Jilava [...urmează lista demnitarilor]. *Încă nu se știe cine a dat acest ordin*" (subl. ns.). Postul de radio Londra, la numai o oră după știrea D.N.B. (13.30, conform aceluiași raport), observa în legătură cu asasinatele comise: „Știri sosite din București arată efectele noilor ordine date de Hitler". La *28* noiembrie, ora *6.30*, alt post britanic, *Daventry*, comenta: „Faptul că germanii au fost primii care au anunțat despre masacrele de la București, în care au fost omorîți 64 de deținuți politici, lasă să se întrevadă că Germania a aprobat acțiunea legionarilor români".

[1] Vezi *În culisele unui asasinat politic (Magazin istoric*, nr. 11 și 12/1982). Adăugăm, acum, că deși Comunicatul Președinției Consiliului de Miniștri privind asasinarea lui V. Madgearu și N. Iorga a apărut în presa din 29 noiembrie (datată 30 noiembrie), știrea că „și fostul fruntaș țărănist, Virgil Madgearu, a fost împușcat", s-a difuzat la postul de radio Londra (în limba germană) la *28* noiembrie, ora *6*.

[2] Agenția D.N.B. a anunțat, la *28* noiembrie, ora *16.30* „Între oamenii politici ai regimului Carol, care au căzut jertfă acțiunii de ieri a legionarilor" și pe profesorul Nicolae Iorga.

[3] Gheorghe Tașcă (1875-1951), fost profesor de economie politică la Facultatea de drept și la Academia Comercială, la care a fost și rector; membru corespondent al Academiei Române; ministru al industriei și comerțului între 12 mai și 5 iunie 1932.

[4] Ella Negruzzi (1875-1948), prima femeie avocat din țara noastră și una din figurile luminoase ale mișcării feministe. A fost fondatoarea și președinta asociației „Emanciparea femeii". A participat activ la mișcarea revoluționară, democratică, antifascistă din deceniul patru, activînd în organizații create și îndrumate de Partidul Comunist Român (Comitetul Național Antifascist, Liga muncii, Frontul păcii, Grupul avocaților democrați ș.a.). În 1935-1936, împreună cu alte militante ale mișcării revoluționare, antifasciste, a pus bazele organizației Frontului feminin, care a activat sub îndrumarea P.C.R. A apărut, ca apărătoare, în procesele intentate unor militanți revoluționari (1936) și a avut o prezență combativă în presa antifascistă din deceniul patru.

nici unuia, și fără flori: se va respecta această dorință...

Cu nervii crispați, după o zi ca aceasta, ne culcăm acasă, cu agenții în biroul meu și cu plantoane de jandarmi afară. Ce vremuri de apocalips! Cînd se va termina? Vai de o țară cu conducători nevolnici și pătimași.

Vineri, 29 noiembrie... Gl. Rosetti îmi anunță că s-au făcut demersuri pe lîngă d-na Iorga, care a admis participarea Academiei Române la înmormîntarea lui Iorga, contrar dispozițiilor lăsate de defunct. Comemorarea la Academie va fi la ora 3 p.m., iar înmormîntarea la ora 4, în capela Belu.

La 2 fără un sfert mă duc la Belu, la înmormîntarea lui Madgearu. Cînd intram eu, sosea și d-na Madgearu, cu figura împietrită de durere, dar fără să plîngă. Îl văd pe Madgearu acoperit de flori. Între asistenți, și George Brătianu, cu care schimb cîteva reflecții asupra gravei situații. L-a văzut de două ori pe generalul Antonescu, care i-a declarat că este gata să treacă mîna altuia, dacă poate face mai mult. Ceea ce nu trebuie să spună un dictator. Pe de altă parte, spunea G. Brătianu, generalul se găsește într-o situație grea, căci dacă ar vrea să ia măsuri energice contra legionarilor, nemulțumește pe nemți, care încă îi susțin, și pe care generalul nu poate să-i nemulțumească. A rămas să ne mai vedem săptămîna viitoare, după ce lucrurile se mai liniștesc.

La 3, la Academie, o scurtă comemorare a lui Iorga, ținută de C. Rădulescu Motru. După aceea, plecăm cu toții în corpore, la cimitirul Belu. Lume foarte multă. Multă dezordine. De abia pătrundem în biserică. Un defileu, în jurul catafalcului, fără ordine. Aud o doamnă spunînd: „M-am strivit degeaba și nici măcar nu a văzut doamna Iorga că am fost la înmormîntare".

Un serviciu religios detestabil. Îl văd pe Iorga destul de desfigurat, alb: se spune că ar avea barba smulsă de asasini, care vroiau să-l torturreze și să-l batjocorească. Ziarele, în afară de comunicat, nu scriu un singur rînd nici de Iorga, nici de Madgearu. O impresie de panică și groază domnește pretutindeni...

Pe cînd ședeam seara, după masă, liniștit în biroul meu, d-na Maria Emil Juvara ne telefonează și, pe un ton imperios, ne cere să venim la ea să petrecem noaptea. Impresionați, ne supunem. Plecăm și cu Mircea (adus în urmă de Dody) la d-na Juvara, care ne spune că i s-a spus că în noaptea aceasta se vor face „executări" între „foștii miniștri" din Parcul Filipescu. Dormim noaptea acolo, str. Boteanu 5-a, unde aflăm fel de fel de vești cu privire la situație. Destul de alarmante. Se vorbea că și eu am fost executat, cu [P.] Bejan, la Ploiești...

Miercuri, 4 decembrie. La 10 dimineața, mă duc la Comisiunea pentru verificarea fondurilor secrete, ca informator, primit de noul președinte [al Comisiunii pentru controlul fondurilor secrete și de ordine publică, funcție în care fusese numit la 19 noiembrie consilierul la Înalta Curte de Casație și Justiție, Eugen] Petit [1880-1959], care îmi cere oarecari relații asupra întrebuințării ce am dat fondurilor [de care dispunea ca ministru]...

Îmi recunoaște că am ținut o evidență cinstită și clară a întrebuințării acestor fonduri și, la întrebarea mea, dacă este convins că are în fața lui un om cinstit, îmi răspunde că are această convingere. De altfel, îmi spune că peste cîteva zile va da ordonanță de încheiere. Îi cer actele justificative înapoi. Îmi spune că mi le va da, dar la ce mai îmi pot folosi, din moment ce voi avea ordonanță. În anticameră, cîțiva judecători, între care și Atanasiu, îmi aduc elogii și omagii, declarînd că eu am făcut cea mai frumoasă justificare. Atunci de ce astă umilire?!

Mă duc la Al. Lapedatu, care mă pune la curent cu unele nevoi ale Academiei. Nu știe mare lucru asupra situației, sau nu vrea să spună.

Andrei Rădulescu, la ieșire, îmi spune că este informat că ne scoate pe amîndoi de la Academia Comercială. Mi se impută că de ce n-am demisionat din guvern, după asasinarea legionarilor, din septembrie 1939... Pe el îl va scoate pe tema discursului ținut după moartea lui Călinescu[1]. Mă aștept la orice și aștept senin toate loviturile soartei...

Joi, 5 decembrie... La Academia Română, la ora 11 $^1/_2$, la Comisia Bunurilor. Lapedatu îmi spune că nici Maniu, nici Dinu Brătianu nu au dormit acasă zilele acestea...

Vineri, 6 decembrie... Astăzi termin ultimele completări ale studiului meu asupra lui Alexandru D. Moruzi. Mă grăbesc să-l predau lui Andrei Rădulescu, președintele Secției istorice [a Academiei Române], pentru a-l supune d.a. la Academie, spre a se aproba publicarea lui.

La 11 $^1/_2$, mă duc la el acasă să îl predau. L-am găsit cu poarta închisă, cu jandarmi în curte, care îl păzeau. Slab, se pierde în haine, îngrijorat, îngrozit, neștiind încotro s-o apuce. Natural, discutăm, pe lîngă chestiunea publicării studiului meu, și asupra situației. Informații de tot felul, comentarii etc.

După-amiază, la Academia Română, ședință intimă. Discuție nesfîrșită asupra datei cînd trebuie să se facă comemorarea lui Alecsandri[2]...

După ședința plenară, ședință de secție, pentru a se aproba diferite chestiuni de

---

[1] În Procesul verbal nr. 96 al Comisiei de revizuiri, datat 3 decembrie 1940, se face propunerea: „Pensionarea d-lui Andrei Rădulescu motivată de faptul că în calitatea d-sale de cel mai înalt magistrat al țării, prin atitudinea pe care a avut-o, a lucrat contra intereselor țării, contribuind la dezastru". Formularea acoperă o răfuială, deși nu are brutalitatea și vulgaritatea acuzațiilor trimise Comisiei de către Centrul studențesc legionar — Grupul Academia Comercială (24 noiembrie 1940): „Reprezentantul justiției în momentul cînd a fost condamnat și asasinat Căpitanul. A pregătit Constituția din 1938 pentru nimicirea Gărzii de fier. Primul care a luat cuvîntul la Casație și a înfierat acțiunea de pedepsire [asasinare] a lui Armand Călinescu... Călăul Căpitanului nu mai poate fi profesor într-un stat legionar".

[2] Vezi detalii în *Magazin istoric*, nr. 11/1981.

publicații. Se aprobă și publicarea studiului meu asupra lui Al. D. Moruzi. Apoi acasă, lucrez la N. Suțu și altele.

Vineri, 13 decembrie. Între 9-12 $^1/_2$ lucrez la Biblioteca Academiei. La 1, dejun la gl. Rosetti, cu [A.] Dupront [consilier cultural la Ambasada Franței], d-na Eliza Brătianu, d-na Sturdza (născută Rosetti) d-na Golescu. Multă istorie și genealogie. În Franța, ne spune Dupront, lucrurile nu sînt consolidate. Se vor căuta soluții noi. Multe personalități în perspectivă.

La 4, ședință la Academie. Comunicare foarte bună gl. Rosetti, făcînd oarecare imputări lui Maiorescu [pentru] că nu și-a făcut datoria la 1877; I. Petrovici protestează într-o formă academică. Îl conduc acasă pe Nistor, care se arată foarte îngrijorat. Conversație cu N. Crainic, care se arată indignat de lipsă de „duh creștin a legionarilor; nu le aprob acțiunea și metoda". Regretă și dezaprobă asasinarea lui Iorga.

La 6, la Dinu Brătianu. Primire relativ rece. Discutăm situația. Nu sîntem siguri nici de viață, nici de avere. Trebuie să suferim pînă la terminarea războiului cu victoria Angliei. Voind să plec, mulțumindu-i că m-a primit, vorbim și de îndepărtarea mea de la Credit. Îmi face reproș că am dat concurs regelui Carol II și că am luat mare răspundere la pregătirea armatei, care n-a fost gata la nevoie. Îi dau explicațiile necesare.

În general, fără bunăvoință, rece, distant.

Sîmbătă, 14 decembrie... Între 9-12, lucrez la manuscrisele Academiei Române în legătură cu lucrările mele...

La 5 mă duc la G.N. Leon, fostul ministru, pe care îl

Un post-scriptum posibil...

EUGEN PREDA

„Tot ce vă voi spune este adevărat, dar nu tot ce este adevărat pot să vă spun". *Aceste cuvinte ale lui Victor Slăvescu ar putea servi ca moto și pentru* Note zilnice. *Ele sînt desprinse din singura sa confesiune publică și tipărită, cuprinsă într-o conferință rostită la Academia liberă de comerț din Galați, la 19 ianuarie 1936* (Din amintirile unui fost ministru de finanțe, *București, 1936, p. 3*). *Desigur, nimeni nu-și poate închipui că în însemnările sale, destinate uzului propriu, autorul putea ori trebuia să spună tot. Ceea ce merită a fi reținut, însă, din povestirea în fața auditoriului gălățean este o trăsătură neîntîlnită în alte lucrări ale lui V. Slăvescu, inclusiv în cele inedite, și care, credem, îi completează fotografia umană — de a fi cu haz și chiar de a face haz de necaz*[1]. *Poate, tocmai această din urmă caracteristică l-a ajutat să treacă prin zig-zagurile și tensiunile unei vieți, care și-a aflat, după 1940, timp de aproape patru decenii, reazem, dar și consacrarea, în devotamentul față de știință.*

Dintr-un memoriu reiese: „Am reintrat în cariera bancară, în calitate de specialist tehnician în chestiunile bancare și monetare după 1944, în calitate de administrator delegat la Banca Națională a României, unde am funcționat timp de 2 ani — 1945 și 1946"[2].

Activitatea publicistică, cum o desemna V. Slăvescu, începută în 1915, cuprinde 66 titluri (inclusiv cursurile sale editate) pînă în 1939. Cursul de economie politică și economie națională a fost litografiat în mai multe ediții între 1941-1947.

„În toamna anului 1940 — citim în memoriul mai sus menționat —, luînd sfîrșit cariera mea profesională pe tărîmul bancar, m-am dedicat numai activității didactice și publicisticii economice". Precizăm că în ce privește cariera didactică, reluată după ianuarie 1941, ea s-a desfășurat ca profesor titular la catedra de economie politică și economie națională

[1] O singură ilustrare, din momentul în care, ca subsecretar de stat lua (în noiembrie 1933) contact cu „Ministerul de finanțe în care eu lucrasem ca director sub Vintilă Brătianu. Nu mai era de recunoscut după 6 ani de absență. Lăsasem la Ministerul finanțelor 6 direcții și am găsit 23 direcții; o mică simplificare, se va spune, în termenii actuali (ilaritate)... [Este interesantă] psihologia directorului de minister cînd ia contact cu un ministru nou. Este o încercare foarte interesantă de abilitate, de prudență, de observație, din partea directorului respectiv ca să cunoască puțin cam ce vrea ministrul (ilaritate), și cam ce fel de mentalitate are acel ministru. Nu fac nici o imputare directorilor de minister. Aceasta este mentalitatea funcționarilor noștri publici care se uită desigur cu oarecare ironie la miniștrii care trec cum trece apa, iar ei rămîn cum rămîn pietrele... Directorul, cînd ia contact cu ministrul cel nou, este de o prudență nemărginită, vorbește numai în formule generale, îl asigură de devotament — evident mai mult decît toți ceilalți colegi laolaltă — și îl asigură că serviciul său n-are funcționari suficienți și că are nevoie de funcționari în plus" *(Din amintirile unui fost ministru de finanțe*, pp. 6, 7).

[2] În memoriu se arată că a mai funcționat în același interval ca președinte și administrator delegat al Societății Naționale de Credit Industrial. Memoriul, aflat printre actele rămase familiei, e nedatat, dar rezultă din cuprinsul lui că a fost dactilografiat înainte de 4 august 1969, deoarece are o adăogire manuscrisă că, la data respectivă „mi s-a comunicat ca mi s-a conferit titlul științific de «Doctor în economie»". Într-adevăr, conform unei adrese oficiale, Comisia superioară de diplome (Nr. 544/4. VIII/1969) comunicase că a echivalat titlul de doctor, obținut înainte de 1952, cu titlul științific de doctor în economie.

găsesc foarte abătut și îngrijorat. Mă rugase să trec pe la el pentru a se sfătui cu mine, căci vrea să cedeze direcția și chiar proprietatea revistei *Analele economice* unui grup de economiști legionari. Conducerea revistei ar lua-o Mihail Manoilescu. Îi spun că el, ca proprietar al revistei, poate face ce vrea; eu aveam chiar de gînd să mă retrag de la conducerea economică a revistei. Mă sfătuiește să mă apropii de Legația germană, dacă vreau să fiu sigur. Refuz o astfel de purtare, nedemnă și nepatriotică. Eu am convingerea că Germania va fi învinsă și în orice caz nu sînt de acord cu metodele germane din țară. Așteaptă să intre, la 1 ianuarie 1941, în locul ales, de administrator la B.N.R. ...

Miercuri, 25 decembrie. Trist, dureros de trist, acest Crăciun. Aseară la 8, în jurul pomului, noi, cu mama și servitorii casei, cărora le-am dat modeste daruri. Cel puțin pentru ei nițică mulțumire. Îmi vin lacrimile în ochi și de abia mă stăpînesc. În prima zi, lucrez cu drag împreună cu Dody [care îi dactilografia manuscrisele]. Mama la masă...

Telefonez lui Kiriacescu, spre a-l felicita. Îmi răspunde că este informat că va fi numit vice-guvernator și că i se va prelungi și mandatul de [administrator pe] alți 4 ani, de acord și cu Brătianu. Îmi pare bine că un om de talia morală a lui Kiriacescu capătă o satisfacție morală pentru lovitura de la Creditul Industrial [de unde fusese scos odată cu V. Slăvescu], dar cu mine ce va fi? ■

„pe care am ocupat-o pînă în momentul pensionării mele în 1947".

Între 1940 și 1948, conform unei liste întocmită de V. Slăvescu, acesta a publicat o serie de „studii și interpretări mai mult cu caracter istoric privind trecutul nostru economic", ultima lucrare apărută fiind intitulată Teodor Diamant, primul furierist român *(1948).*

Ceea ce distinge perioada următoare a vieții lui V. Slăvescu, în pofida oricăror adversități, este că nimic nu pare să fi influențat decizia sa de a continua studiile și cercetările privind evoluția gîndirii economice românești. După anul 1955, el se cufundă literalmente în activitatea de cercetare, iar lucrările sale publicate anterior redevin o sursă de referință, la început pentru cei ce studiau evoluția sistemului financiar românesc[1] *și, ulterior, istoria gîndirii economice din țara noastră.*

Cum a rămas Victor Slăvescu în amintirea celor care l-au cunoscut. O privire repede asupra unor mărturii inedite e firesc să încheie acest post-scriptum:

1977: „Cercetătorul atent, realist și meticulos își găsea în Victor Slăvescu completarea armonioasă printr-un profesor de înaltă ținută intelectuală, de o largă cultură științifică, stăpîn pe auditoriul căruia i se adresa și care-l urmărea cu atenție încordată... Astăzi, la capătul unei vieți peste care au trecut 86 de ani, profesorul Victor Slăvescu rămîne, pe lîngă toate cele amintite, un excepțional exemplu de străduință pe altarul muncii... Alături de ceilalți profesori ai Academiei de Înalte Studii Industriale și Comerciale, el a luptat pentru strîngerea fondurilor necesare în vederea ridicării monumentalei clădiri din Piața Romană, ca și pentru formarea și dezvoltarea sistematică a bibliotecii Academiei Comerciale. El a acționat tot timpul pentru sporirea responsabilității și prestigiului economistului în societate, a animat cu energie publicistica economică interbelică" (N. N. Constantinescu, Evocare, 28 septembrie 1977, Arhiva Academiei de studii economice din București).

[1] Începînd cu A. Vijoli (în 1958), C. C. Kirițescu, V. Jinga și alți autori care au tratat despre sistemul bănesc și, în general, problemele de monedă.

1988: „Cum l-aș putea, apoi, uita pe profesorul Victor Slăvescu, exigent, documentat pînă la infinitul mic în problemele de monedă, credit și schimb? Examenele la această disciplină, de o severitate proverbială, constituiau un prag greu în desăvîrșirea ca economist. Am avut cutezanța, pe care știam că nu o va pedepsi, de a-mi expune, chiar la examen, considerațiile marxiste asupra aspectelor monetare ale crizei economice din 1929-1933. M-a ascultat atent, a angajat chiar un dialog din care se vedea că respectă valoarea documentară a argumentului științific și, adresîndu-se celorlalți studenți prezenți în sală, le-a notificat: «Dumnealui este economist marxist și discut cu el ca un economist». Și apoi, corect, mi-a acordat bilă albă-roșie. Profesorul Victor Slăvescu s-a bucurat de longevitate. Își continua cercetările și, în 1976, ne-a mai onorat cu prezența la adunarea aniversativă a promoției noastre. Lucra pînă la aproape sfîrșitul vieții, la Biblioteca Academiei Române și în arhive timp de 5-6 ore pe zi. A elaborat o lucrare, în 21 volume, despre Mișcarea socialistă în România[2]*, impresionantă prin dimensiune și scrupulozitate documentară. O alta, în două masive volume, se intitulează* Concesiunea dr. Stroussberg. *Mi le-a încredințat spre o lectură (o copie a celei de a doua o și păstrez în biblioteca mea) și citindu-le reflectam impresionat la puterea sa de muncă, la seriozitatea sa științifică și la vocația sa de cercetător". (G. Rădulescu,* Cuvîntul unui fost student, *la a 75-a aniversare a Academiei de studii economice, octombrie 1988, în Arhiva I.S.I.S.P. de pe lîngă C.C. al P.C.R., Fond XV, dosar 3 538).*

[2] Într-o comunicare făcută în octombrie 1979, la o reuniune științifică găzduită de Monmouth College (Statul New Jersey), prof. emerit A. Rugină *(The Life and Works of Victor Slăvescu)* releva că acest manuscris, acoperind perioada 1881-1918, a fost urmarea faptului că „el «economistul burghez»... recunoștea ca om de știință importanța ideilor socialiste pentru epoca noastră". Și tot prof. A. Rugină spunea, la 17 septembrie 1983, într-o conferință ținută la Academia de studii economice din București: „În ultimii 30 de ani din viață, sub regim socialist, el mergea aproape zilnic la Biblioteca Academiei Române sau la Arhivele statului, unde avea păstrat un scaun liber de prieteni devotați care aveau înțelegere pentru lucrul lui științific. Acolo, în liniștea bibliotecii, mîinile delicate ale profesorului, cu o adîncă pietate și plăcere intelectuală, ștergeau praful de pe documente și lucrări vechi în care se cuprindea o parte din istoria neamului românesc... El a început o viață nouă de muncă și mai virtoasă în lumea ideilor, în știință".

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Nicolae Iorga — ISTORIA ROMÂNILOR, VOL. I/1-2** *(sub egida Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol" din Iași; text stabilit, note, comentarii și indice de* **Vasile Chirică, Virgil Mihăilescu-Bîrliba, Ion Ioniță,** *introducere și notă asupra ediției de* **Gheorghe Buzatu și Victor Spinei).**
Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, vol. I/1—352 pp., 48 lei; vol. I/2—306 pp., 49 lei: *ediția a doua a monumentalei sinteze de istorie a românilor.*

● **Ion Toderașcu — UNITATEA ROMÂNEASCĂ MEDIEVALĂ, VOL. I.**
Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, 244 pp., 38 lei: *aspecte și momente reflectînd rădăcinile istorice ce au prefigurat înfăptuirea unității politice a poporului român.*

● **Constantin Rezachevici — CONSTANTIN BRÎNCOVEANU, ZĂRNEȘTI 1690.**
Editura militară, București, 1989, 258 pp. + 3 h., 16 lei: *monografie despre biruința domnitorului român asupra trupelor austriece, împiedicînd astfel transformarea principatului său într-o provincie a Imperiului habsburgic.*

● **Em. Condurachi — DACO-ROMANIA ANTIQUA** *(ediție de* **Zoe Petre;** *cuvînt înainte de* **Răzvan Theodorescu).**
Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, 248 pp.: *studii de arheologie și de istorie veche universală și românească datorate unuia dintre cei mai cunoscuți istorici români.*

● **VALORI UMANISTE ÎN GÎNDIREA ROMÂNEASCĂ. SECOLELE XV-XVI** *(antologie și prezentări de* **Georgeta Tănase;** *prefață de* **Al. Tănase).**
Editura Minerva, București, 1988, vol. I—286 pp., vol II —318 pp., 16 lei: *texte ale cărturarilor români, grupate sub următoarele teme:* Conștiinta originii și a continuității, Cultul pentru carte și elogiul culturii naționale, Pledoarie pentru umanism și patriotism.

● **D.M. Pippidi — STUDII DE ISTORIE ȘI EPIGRAFIE.**
Editura Academiei R.S. România, București, 1988, 280 pp., 26 lei: *conferințe și note de lectură pe teme din istoria antică.*

● **N. Bagdasar — SCRIERI** *(ediție îngrijită, introducere și note de* **Gh. Vlăduțescu).**
Editura Eminescu, București, 1988, XXI + 442 pp., 35 lei: *antologie din scrierile cărturarului român (1896-1971), care s-a ilustrat prin studii de istoria filosofiei și de teorie a culturii și a cunoașterii.*

● **Emil Stoian — VLAD ȚEPEȘ. MIT ȘI REALITATE ISTORICĂ.**
Editura Albatros, București, 1989, 208 pp., 12 lei: *evocă puternica personalitate a domnului român și posteritatea sa.*

● **Antonie Plămădeală—CALENDAR DE INIMĂ ROMÂNEASCĂ.** Sibiu, 1988, 406 pp.
ALTE FILE DE CALENDAR DE INIMĂ ROMÂNEASCĂ. Sibiu, 1988, 374 pp.: *portrete și evenimente din istoria națională.*

● **ÎNAINTE DE WATERGATE** *(traducere din limba engleză și note:* **Georgeta Blaj** *și* **Fraga Cheva Cusin;** *control științific:* **Cornel Codiță).**
Editura politică, București, 1989, 254 pp., 17,50 lei: *problemele generate de fenomenul corupției în societatea nord-americană.*

● **John Boardman — GRECII DE PESTE MĂRI.**
Editura Meridiane, București, 1988, 448 pp., 36 lei: *istoricul coloniilor grecești răspîndite pe țărmurile Mării Mediterane și ale Mării Negre.*

● **Polybios — ISTORII, VOL. II** *(traducere, cuvînt înainte și note de* **Adelina Piatkowski).**
Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, 608 pp., 38 lei: *fragmente din cărțile VII-XXIII, care privesc evenimentele petrecute în lumea greacă între anii 215-182 î.e.n.*

CLIO ANUNTA

SURPRIZELE FLORENȚEI

Piazza Della Signoria, centrul vieții politice medievale a celebrului oraș încă din vremea Medicilor, spațiul ales de Michelangelo pentru a instala statuia lui David, este de nerecunoscut. 30 arheologi italieni sapă în diverse puncte ale pieții, încercînd să scoată la lumină cît mai multe vestigii ale trecutului, pînă în noiembrie 1989, cînd trebuie să încheie aceste lucrări. Autoritățile municipale vor repava apoi piața, pentru a-i putea primi în cele mai bune condiții pe participanții la Campionatul mondial de fotbal din 1990.

Arheologul șef al șantierului, Giuliano De Matinis, declara unui reporter al revistei *Time:* „Ne așteptam să descoperim urme ale orașului roman și ale celui medieval, dar nu de o asemenea amploare. Și nici nu ne închipuiam că așezarea a fost atît de veche, coborînd pînă în epoca bronzului". Arheologilor li s-au înfățișat, în straturi succesive, urmele unui oraș medieval cu turnuri gigantice, situat peste o așezare romană (a fost descoperită o baie termală din acea vreme, cu *frigidarium*-ul — camera rece — intact), iar sub aceasta obiecte grecești de import ce datează din sec. VIII î.e.n. și unelte din obsidian, alături de fragmente de ceramică importată din Sardinia pe la 3000 î.e.n.

D. M.

1939: ÎN ANTICAMERA AGRESIUNII HITLERISTE

Vineri 17 martie 1939. **Două zile după săvîrşirea noului act de forţă nazist, cotropirea Cehoslovaciei postmuncheneze, ministrul României, la Londra, Virgil Tilea, a cerut insistent şi urgent o întrevedere cu Edward Halifax, şeful Foreign Officeului. Potrivit unui rezumat al întrevederii, diplomatul român i-a comunicat lui Halifax:** „Acum cîteva zile, guvernul român a primit din partea guvernului german cererea de a i se acorda monopolul exporturilor româneşti şi de a lua anumite măsuri de restrîngere a producţiei industriale româneşti, potrivit intereselor germane. Dacă aceste condiţii vor fi acceptate, Germania va garanta graniţele României. Această cerere i-a părut guvernului român foarte asemănătoare unui ultimatum... După părerea guvernului său [român] era foarte important ca guvernul Maiestăţii Sale să analizeze cu toată urgenţa dacă este în măsură să dea vreo indicaţie precisă asupra acţiunii pe care ar întreprinde-o în eventualitatea că România ar deveni victima agresiunii germane. Dacă ar fi posibilă încheierea unui bloc solid între Marea Britanie şi Franţa situaţia ar putea fi salvată... După opinia guvernului său, rezolvarea acestei chestiuni ar putea deveni necesară în cîteva zile".

În imagine: Viorel Tilea sosind la Londra, spre a-şi lua în primire postul în care fusese numit.

Întrevederea Tilea-Halifax a produs o puternică emoţie în rîndul factorilor de decizie politică de la Londra, punînd sub semnul întrebării întreaga politică de „appeasement" (conciliere, îmbunare) promovată faţă de Germania, declanşînd un complex de acţiuni care au îndrituit aprecierea ei ulterioară drept unul dintre evenimentele cele mai importante şi mai bogate în urmări din perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial.

Intervenţia avea loc într-un moment de profundă criză a politicii de conciliere pe care a agravat-o la paroxism. Agresiunea lui Hitler de la 15 martie 1939 ridicase un noian de îngrijorări şi întrebări cercurilor politice conducătoare britanice, dintre întrebări detaşîndu-se una: încotro va lovi Germania în viitor? Şi cum „indiscreţia lui Tilea" — astfel a fost apreciată ulterior în istoriografie intervenţia ministrului român la Foreign Office— arăta, aproape fără echivoc, că următoarea „victimă" a Reichului putea fi România, cercurilor politice londoneze li s-a profilat tot mai clar spectrul unui viitor sumbru; potrivit aprecierii strategilor britanici, prin dominaţia politică şi economică a Germaniei asupra României nimic nu ar mai fi împiedicat cel de-al III-lea Reich să mărşăluiască direct spre Mediterană, mai ales că ea [Germania] poate să se bizuie pe prietenia bulgară".

În prezent este bine cunoscut că „episodul Tilea" a stat la baza unor febrile căutări pentru reformularea politicii externe a Marii Britanii. Numaidecît — deşi era weekend! — guvernul britanic a fost convocat într-o şedinţă extraordinară şi i s-a supus spre dezbatere adoptarea unei noi linii politice faţă de Germania. În cursul şedinţei, care s-a axat aproape în întregime asupra consecinţelor unei eventuale atacări a României, s-a preconizat adoptarea unei atitudini de descurajare a Germaniei de a mai întreprinde un nou act agresiv în Europa. Factorul de descurajare urma să fie materializat prin contactarea pe cale diplomatică a guvernelor Uniunii Sovietice, Poloniei, Iugoslaviei, Turciei, Greciei şi României şi obţinerea acordului acestora de a se împotrivi colectiv la o nouă

agresiune nazistă şi prin dezvăluirea publică a acestui acord.

Hotărîrile adoptate în şedinţa din 18 martie au stat la baza unor importante evenimente pe arena politică continentală, între care aşa-numita „politică a garanţiilor" (promisiune de ajutorare a statelor ce ar fi căzut victimă unei agresiuni neprovocate din partea Germaniei hitleriste şi care şi-ar fi manifestat hotărîrea de a-şi apăra independenţa cu arma în mînă) fiind, concomitent, amorsate preliminariile pentru convorbirile anglo-franco-sovietice din primăvara şi vara anului 1939, de la Moscova.

Şocul provocat la Londra de intervenţia lui Tilea a fost atît de puternic încît premierul Neville Chamberlain, în discursul pe care urma să-l ţină chiar în seara de 17 martie, la Birmingham, a introdus o frază prin care arăta că Anglia nu se dezinteresa de ţările din sud-estul Europei şi se va opune unei noi agresiuni naziste. Acest fapt, care marca începutul unei noi orientări a politicii externe britanice, a fost apreciat ulterior de către specialişti drept un „salt politic care a uluit lumea".

În ultimele două decenii, numeroşi istorici şi publicişti, români şi străini, s-au ocupat pe larg de „cazul Tilea" şi implicaţiile lui. Unul dintre documentele relevante pentru dimensiunile impactului produs de intervenţia lui V.V. Tilea la Foreign Office a rămas însă nepublicat în România pînă astăzi. Este vorba despre minuta şedinţei extraordinare a cabinetului englez din 18 martie[1], din care reproducem mai jos, în traducere, toate pasajele referitoare la România. Întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte, iar completările noastre le-am introdus între paranteze drepte; titlul aparţine redacţiei.

Dr. Mihail E. IONESCU

Capcanele temporizării

Primul ministru[2] a spus că regretă că a fost nevoit să-şi convoace colegii la sfîrşit de săptămînă, dar se pare că intrăm din nou într-o perioadă destul de agitată.

Secretarul de stat pentru afaceri externe a arătat că tulburarea de acum a reieşit dintr-un mesaj pe care i l-a înmînat ministrul român la Londra. Conţinutul acestui mesaj a fost rezumat în telegramele adresate reprezentanţilor Maiestăţii Sale la Varşovia, Ankara, Atena şi Belgrad, la care se vor face referiri în continuare. Mesajul ministrului român a fost întărit de informaţiile pe care le-a comunicat ataşatul militar român ministrului de război. Ministrul român (domnul Tilea) a spus că guvernul german a cerut României să consimtă a acorda Germaniei monopolul asupra exporturilor româneşti şi să accepte măsuri privind restricţii industriale în interiorul României în interesul Germaniei. Dacă România este de acord să ia aceste măsuri, Germania va garanta frontierele României. Ministrul român a lăsat totuşi să se înţeleagă că aceste propuneri au luat forma unui ultimatum şi că pot fi aşteptate evenimente în curs în cîteva zile.

Secretarul de stat pentru afaceri externe a spus că această chestiune trebuie considerată ca urgentă, că este necesar ca guvernul să fie informat cu privire la atitudinea statelor învecinate. În consecinţă, au fost redactate telegrame către reprezentanţii noştri în cele patru capitale amintite. Nu se ştie precis dacă au fost expediate toate telegramele, iar în cazul că da, nu se cunoaşte dacă s-a întreprins vreo acţiune conformă conţinutului lor. Acest lucru se datorează faptului că, în această după-amiază, s-a primit un mesaj de la ministrul nostru la Bucureşti [Sir Reginald Hoare] în care se cere suspendarea acţiunii conform acestor telegrame. În consecinţă, reprezentanţilor noştri în cele patru capitale implicate li s-a recomandat să aştepte.

Secretarul de stat pentru afaceri externe a citit apoi colegilor săi telegrama nr. 45 din Bucureşti, o copie a ei fiind anexată acestei minute. În telegramă se arată că ministrul român al afacerilor străine a negat că ar fi vorba despre un ultimatum german şi a afirmat că negocierile economice cu Germania se desfăşoară în limite perfect normale.

Secretarul de stat pentru afaceri externe a spus că s-a telefonat ministrului român la Londra, dl. Tilea, şi că acesta continuă să susţină că informaţia lui a fost corectă. Există motive să se creadă că nepotrivirea de opinie în ce priveşte această informaţie s-ar putea datora divergenţelor personale existente între ministrul român al afacerilor străine şi ministrul român la Londra. În continuare, secretarul de stat a spus că a cerut lui Sir Alexander Cadogan să se străduiască în continuare să lămurească chestiunea cu dl. Tilea. Ca atare, deşi se pare că România nu este confruntată cu o situaţie imediat ameninţătoare, cum s-a crezut la început, secretarul de stat pentru afaceri externe crede că e în avantajul guvernului să folosească acest prilej pentru a examina care ar fi

---

[1] Arhivele statului Bucureşti, Colecţia microfilme, Anglia, Rola 5, cadrele 43-62 .

[2] Pentru a putea urmări mai uşor desfăşurarea şedinţei, reproducem lista participanţilor şi funcţia pe care o deţinea fiecare dintre ei: *Neville Chamberlain* — prim-ministru, *Sir John Simon* — ministru de finanţe, *Viconte Edward Halifax* — secretar de stat pentru afaceri externe, *Sir Thomas Inskip* — secretar de stat pentru dominioane, *Malcolm Macdonald* — secretar de stat pentru colonii, *Lord Hore-Belisha* — secretar de stat pentru război, *Lord Maugham* — lord cancelar, *Sir John Anderson* — lordul sigiliului privat, *Lord Chatfield* — ministru pentru coordonarea apărării, *Conte Stanhope* — primul lord al amiralităţii, *Sir Kingsley Wood* — secretar de stat al aerului, *Oliver Stanley* — preşedintele Camerei de comerţ, *Walter Elliot* — ministrul sănătăţii, *E.L. Burgin* — ministrul transporturilor, *Sir Reginald Dorman-Smith* — ministru pentru agricultură şi pescuit, *John Colville* — secretar de stat pentru Scoţia, *Conte de la War* — preşedintele Consiliului educaţiei, *Ernest Brown* — ministrul muncii, *W.S. Morrison* — cancelarul ducatului Lancaster.

poziția noastră dacă în viitor s-ar crea o situație ca aceasta. A informat că în dimineața aceasta l-a văzut pe ambasadorul Statelor Unite, care a aprobat cu căldură discursul primului ministru din 17 martie, de la Birmigham, și a adăugat că el implică conotația că această țară [Marea Britanie] nu va mai ceda unei viitoare acțiuni agresive din partea Germaniei.

Ambasadorul francez, care i-a făcut, de asemenea, o vizită, a spus că, după opinia lui, cuvîntarea a fost pe o linie absolut justă. A adăugat că în cursul primelor două-trei zile, opinia britanică a apărut a reacționa oarecum încet la recentele evenimente, dar că după puțin timp de reflecție, aceasta a adoptat, așa cum s-a întîmplat adesea, o poziție foarte hotărîtă.

Ambasadorul rus, pe care l-a văzut de asemenea în această zi, a lăsat să se înțeleagă că vorbea fără instrucțiuni. A făcut cîteva afirmații destul de generale în sensul că scopul guvernului rus era de a rezista agresiunii și a arătat că informații mai precise pot fi obținute de la domnul Litvinov. A adăugat că el crede că, probabil, nu există vreun pericol imediat de atac asupra României și că, desigur, nu e probabil ca aceasta să fie următorul obiectiv al Germaniei; el crede însă că Germania poate să-și îndrepte acum atenția spre Croația...

Secretarul de stat pentru afaceri externe a citit apoi o scrisoare primită de la ambasadorul nostru la Paris, dînd cîteva informații dintr-o sursă sigură referitoare la atitudinea germană probabilă față de țara noastră [Anglia]. Continuînd, a spus că el crede că ar fi bine ca poziția privitoare la România să fie examinată în lumina opiniilor consilierilor noștri experți. Totuși, potrivit acestui sfat și judecînd chestiunea pe temeiuri politice, opinia lui este că, dacă Germania întreprinde un act de agresiune evidentă asupra României, ar fi foarte grav pentru această țară [Anglia] dacă nu ia toate măsurile ce-i stau în putere pentru a închega rezistența împotriva agresiunii și a lua ea însăși parte în această rezistență.

Ministrul pentru coordonarea apărării a spus că el a chemat pe toți șefii de stat major și le-a cerut să întocmească un *aide memoire* pentru a-l folosi în cadrul ședinței, dar aceștia au avut totuși prea puțin timp pentru a studia temeinic, chestiunea; problema comportînd atît de multe considerații, șefii de stat major nu au putut ajunge la vreo concluzie închegată. A avut, de asemenea, ocazia să discute aceste aspecte timp de cîteva minute cu ministrul apărării.

Atît cît au fost în măsură să analizeze chestiunea, opinia șefilor de stat major a fost următoarea: Germania a amenințat să întreprindă acțiuni care ar avea ca rezultat dominarea economică a României. Îndată ce agricultura și producția de petrol ale României ar fi organizate cu eficiența germană, poziția strategică a Germaniei va fi considerabil îmbunătățită, întrucît ea ar deveni capabilă să neutralizeze aproape complet eforturile flotei britanice de a o bloca în timp de război. Avînd în vedere toate acestea este necesar să se decidă dacă avantajul economic pe care l-ar dobîndi Germania este atît de serios încît să ne determine să întreprindem acțiuni în vederea prevenirii dominației economice germane asupra României.

A mai existat și un alt considerent, anume că, dacă Germania ar domina România din punct de vedere economic, cu siguranță ea își va instaura și dominația politică asupra acestei țări. Faptul ar avea o consecință și mai gravă, pentru că nimic nu ar mai împiedica Germania să mărșăluiască direct spre Mediterană, mai ales că ea poate să se bizuie pe prietenia bulgară. Astfel dominația economică a României ar putea avea consecințe foarte grave. Noi însă nu putem întreprinde vreo acțiune care să împiedice Germania de a domina România. În această privință, situația este foarte asemănătoare cu aceea cu care ne-am confruntat în septembrie [1938] relativ la Cehoslovacia. Singurul ajutor pe care îl putem da ar fi să ne angajăm, împreună cu Franța, în ostilități pe frontul de vest, dar asemenea ostilități n-ar avea nici un efect concret în preîntîmpinarea cotropirii României. Dacă, totuși, se poate asigura sprijinul Rusiei și Poloniei, situația ar fi în întregime schimbată. El arată că opinia provizorie a șefilor de stat major este că, dacă Polonia și Rusia ar fi gata să ne ajute, trebuie să ne alăturăm lor în rezistența împotriva agresiunii germane.

Dacă totuși Polonia sau Rusia nu sînt dispuse să ne ajute, singurul plan care apare ca posibil ar fi să obținem ajutorul Turciei și Greciei. O alianță cu Turcia ar avea o valoare militară mai mare pentru noi decît o alianță cu Grecia. Aceasta din urmă este slabă din punct de vedere militar și are o frontieră terestră lungă și dificilă. În ceea ce privește Iugoslavia, situația este, de asemenea, nesigură. În general, ar fi mai nimerit pentru interesele noastre ca Grecia să fie neutră decît aliată. Aceasta este tot ceea ce au putut conchide șefii de stat major în timpul pe care l-au avut la dispoziție. Ei au arătat totuși că acordă o considerabilă importanță atitudinii Italiei.

Primul ministru a spus că pînă acum o săptămînă noi am acționat pornind de la presupunerea că vom fi în stare să continuăm politica noastră de a ajunge la o mai bună înțelegere cu puterile totalitare și că deși aceste puteri au anumite scopuri, acestea sînt limitate. Am ținut mereu seama că s-ar putea ca situația să fie alta, dar am crezut că este bine să folosim posibilitățile acestei linii politice.

Miercurea trecută, acțiunea germană asupra Cehoslovaciei abia avusese loc, dar informațiile de care a dispus [primul ministru] erau atît de imperfecte, încît nici el, nici colegii săi n-au avut vreme să acorde atenția cuvenită chestiunii și nici să stabilească în ce măsură s-a schimbat situația... În prezent, a ajuns definitiv la concluzia că atitudinea lui Hitler face imposibilă continuarea negocierilor pe vechile baze. Aceasta nu înseamnă că nego-

A. Neville Chamberlain, șeful guvernului englez, și doi dintre miniștii participanți la ședința din 18 martie 1939;

Edward Frederick Lindley Wood Halifax — ministru de externe...

...și Leslie Hore-Belisha — ministru de război

cierile cu poporul german sînt imposibile. Dar nu poate fi pusă nici o bază pe vreo asigurare dată de liderii naziști...

Primul ministru a spus că discursul din 17 martie de la Birmingham a fost ținut pe baza acestei concluzii și după consultarea secretarului de stat pentru afaceri externe și a altor colegi pe care i-a putut avea atunci la dispoziție. Crede că acest discurs a fost în general aprobat în țară...

Primul ministru a afirmat că și-a considerat discursul ca o provocare față de Germania pentru a vedea dacă ea intenționează sau nu să domine Europa prin forță. Deci, dacă Germania întreprinde alt pas în direcția dominării Europei, înseamnă că a acceptat provocarea. O încercare a Germaniei de a domina România este, așadar, o chestiune mult mai importantă decît aceea de a stabili dacă prin aceasta ea își va îmbunătăți poziția strategică; aceasta pune în discuție însăși problema dacă Germania intenționează să obțină dominația asupra întregii Europe de sud-est. Este de acord deci cu punctul de vedere al secretarului de stat că, dacă Germania va urma această cale și după avertismentul care i-a fost dat, nu avem altă alternativă decît să acceptăm provocarea. Pornind de aici, următoarea noastră acțiune trebuie să fie aceea de a discerne ce prieteni avem pentru a ni se alătura în a rezista agresiunii. Întrebat dacă doar noi trebuie să rezistăm agresiunii germane, primul ministru a răspuns că nu se gîndește la acest lucru. A adăugat că, după părerea sa, ne putem bizui cel puțin pe cooperarea francezilor...

Primul ministru a afirmat că nu cere cabinetului să hotărască aici și acum dacă trebuie să declarăm război Germaniei în cazul că aceasta invadează România. Ceea ce a dorit să lămurească este dacă guvernul ar fi de acord, în general, cu schimbarea politicii pe care a schițat-o. Chestiunea momentului în care trebuie să luăm poziție este o problemă separată...

Secretarul de stat pentru afacerile externe a afirmat că, neîndoielnic, este de dorit în cel mai înalt grad să avem Franța, Polonia, Turcia și U.R.S.S. ca aliați în rezistența în fața agresiunii Germaniei...

Lordul cancelar a afirmat că ar vrea să facă una sau două aprecieri asupra a ceea ce s-a spus. Întîi că, pentru opinia publică, în special aceea din dominioane, ar conta foarte mult dacă România ar urma să se angajeze direct în luptă. În al doilea rînd, consideră că mai erau multe lucruri de făcut, lucruri ce ar prezenta o mare importanță într-un război mondial...

Secretarul de stat pentru dominioane a afirmat că în această după-amiază i-a văzut pe înalții comisari pentru dominioane și că le-a explicat situația, străduindu-se să afle ceva în legătură cu punctele lor de vedere... Continuînd, a arătat că în cazul în care declarăm război Germaniei acum, găsește dificil de întrevăzut cum vom putea întreprinde o acțiune efectivă împotriva ei. În mare măsură situația va fi aceeași ca în septembrie trecut. Dacă, totuși, este posibil să se organizeze o combinație efectivă între statele din sud-estul Europei, poziția s-ar schimba și îmbunătăți mult. Socoate că dacă România este cotropită și Germania înaintează spre Mediterana și Marea Egee, vom fi în pericolul de a deveni o putere de mîna a doua.

Secretarul de stat pentru colonii a arătat că, după cît înțelege, acum nu ni se cere să hotărîm asupra acțiunii care ar trebui s-o întreprindem dacă Germania invadează România. Dar acum este înclinat să fie de acord cu punctul de vedere al secretarului de stat pentru dominioane că, dacă nu vom riposta acestei provocări, vom pierde sprijinul

tuturor naţiunilor de al căror ajutor vom avea nevoie mai tîrziu. El este pe deplin de acord cu punctul de vedere al primului ministru.

Secretarul de stat al aerului, deşi de acord cu punctele de vedere deja exprimate, subliniază importanţa alegerii momentului propice pentru a se riposta Germaniei. El crede că răspunsul depinde, într-adevăr, de ajutorul pe care l-am putea obţine din partea altor ţări. Trebuie, de asemenea, reamintit că poziţia noastră va fi mult mai puternică spre sfîrşitul acestui an. Crede că este evident că propria hotărîre a României va depinde într-o măsură considerabilă de atitudinea altor ţări.

Ministrul coordonării apărării arată că întreaga situaţie în Europa de sud-est a fost radical schimbată prin absorbţia Cehoslovaciei de către Germania, care a ajuns în imediata vecinătate a României. Dacă, după o examinare mai atentă, s-ar adopta punctul de vedere că dominarea economică a României de către Germania va conduce, de asemenea, la dominarea politică a acestei ţări şi că acest lucru ar implica pentru noi serioase consecinţe strategice atunci, după părerea lui, linia noastră justă este de a organiza sprijinul politic în Europa de sud-est...

Preşedintele Camerei de comerţ... crede că atunci cînd vorbim de agresiunea germană asupra României problema nu este dacă putem preveni cotropirea României, ci dacă, angajîndu-ne în război cu Germania, o putem înfrînge. Dacă se întîmplă acest ultim lucru, faptul că România ar fi temporar cotropită n-ar afecta rezultatul final. Evenimentele ultimului război au arătat acest lucru. Continuînd, a spus că socoate important ca atunci cînd vor fi abordate alte ţări să nu se pună prea mult accent pe faptul că atitudinea noastră ar depinde de atitudinea lor. După opinia sa, este important să-i facem să înţeleagă că noi sîntem în favoarea acţiunii de a rezista agresiunii germane dacă ei ne vor sprijini şi că dacă nu luăm iniţiativa în acest fel nu vom obţine nici un rezultat.

Primul lord al amiralităţii a arătat că socoate că şefii de stat major acordă mare importanţă faptului ca Germania să fie silită să lupte pe două fronturi. Dacă Polonia şi Rusia ar fi aliaţii noştri, rezultă că va fi un mare front de luptă în Răsărit, la fel ca şi în Occident, şi dl. Hitler este foarte potrivnic unei astfel de situaţii. Dacă am fi siguri că Germania va trebui să facă faţă unui război pe două fronturi, atunci este mult mai puţin probabil ca războiul să înceapă, şi chiar dacă va izbucni, noi am fi mult mai siguri că-l vom cîştiga.

Secretarul de stat pentru Scotia crede că este important să nu se piardă timp în a face demersurile necesare pe lîngă ţările interesate.

Preşedintele Camerei de comerţ a adăugat că, după părerea sa, nu este de dorit ca aceste demersuri să se limiteze doar la chestiunea unui posibil atac asupra României, din moment ce atacul poate de fapt să se producă şi în altă parte. Garanţiile trebuie să fie extinse deci [asupra mai multor ţări].

Cancelarul ducatului Lancaster a spus că, în caz că trebuie organizată rezistenţa faţă de agresiunea germană, acest lucru trebuie făcut de ţara noastră, întrucît nu există altcineva în măsură să o facă.

Secretarul de stat pentru afaceri externe crede că punctul de vedere exprimat de preşedintele Camerei de comerţ este foarte important, dar că este imposibil de anticipat unde se va ivi ameninţarea viitoare. Chestiunea esenţială este încercarea Germaniei de a obţine dominaţia mondială, tendinţă căreia sînt interesate să i se opună toate statele. Este de acord că noi sîntem singura ţară care am putea organiza această rezistenţă. Indiferent dacă Germania atacă România sau Olanda, pentru ţara noastră este la fel de dificil să găsească mijloace eficiente pentru a riposta Germaniei. Atitudinea guvernului german este fie un bluff, în care caz va fi oprită printr-o declaraţie publică din partea noastră, sau nu este un bluff şi atunci este necesar ca noi toţi să ne unim pentru a face faţă situaţiei şi aceasta cu cît mai repede cu atît mai bine. Altminteri, putem vedea cum ţările, una după alta, vor fi înghiţite de Germania.

Secretarul de stat al aerului a spus că este necesar să cîntărim bine între pericolele temporizării, pe de o parte, şi imensele avantaje pe care le-am putea avea prin obţinerea unui răgaz de şase sau nouă luni.

Secretarul de stat pentru război se declară de acord cu această formulare a dilemei noastre. S-a referit, de asemenea, la pericolul abordării chestiunii în termenii unor atacuri militare asupra cutărei sau cutărei ţări... El se pronunţă pentru o reconsiderare a politicii noastre şi încheierea unor alianţe deschise şi sincere cu ţări ca Polonia şi Rusia. Consideră de asemenea că ar fi necesar să se întreprindă măsuri care să întărească în mod cuprinzător puterea noastră militară. În Cehoslovacia, Germania tocmai a capturat echipamentul complet pentru 38 divizii de infanterie şi 8 divizii motorizate.

Ministrul muncii a apreciat că atitudinea opiniei publice s-a schimbat considerabil în ultimele zile. El crede că în timp ce în toamnă [septembrie 1938] faptul că războiul era detestat a contat mai mult poate decît ura faţă de tiranie, acum poziţia s-a inversat.

Primul ministru crede că miezul real al problemei este dacă am putea obţine asigurări suficiente din partea altor ţări care să ne justifice în publicarea unei declaraţii că vom rezista oricărui alt act de agresiune din partea Germaniei. El crede că o asemenea declaraţie, măcar pentru un timp,

ar putea determina o schimbare a atitudinii Germaniei și că ar trebui să folosim din plin momentul de respiro astfel oferit. Crede că Polonia este foarte probabil cheia situației și sugerează că informarea acesteia de către noi trebuie să fie cumva mai largă decît a altor țări. Nu trebuie să întrebăm numai ce atitudine va adopta Polonia, ci trebuie să explicăm cum înțelegem noi situația și că apreciem că a sosit momentul ca acei amenințați de agresiunea germană (imediat sau mai tîrziu) să se unească. Trebuie să aflăm cît este de pregătită Polonia să urmeze această cale. Dacă Polonia se hotărăște să ni se alăture, acest fapt va influența și atitudinea altor țări...

Au fost puse apoi întrebări referitoare la poziția Poloniei. S-a explicat că tratatul acesteia cu România o obligă să acorde ajutor României numai în cazul unui atac din partea Rusiei; dar ministrul român a vorbit ca și cum Polonia ar sprijini România dacă ar fi atacată de Germania...

Președintele Camerei de comerț a întrebat dacă, oferindu-ne să dăm ajutor puterilor din Europa de sud-est în cazul că sînt atacate de Germania, ne vom strădui să ne asigurăm sprijinul lor în cazul că Germania ne atacă în vest?

Primul ministru crede că un fapt foarte important este acela de a începe demersurile [cu țările implicate] pe bazele deja propuse. Dacă va fi nevoie, sfera lor poate fi extinsă mai tîrziu...

Ministrul coordonării apărării a explicat că șefii de stat major sînt înclinați să creadă că, în situația actuală, Germaniei i-ar trebui probabil cîteva luni înainte de a declanșa un atac în vest. A adăugat că șefii de stat major l-au însărcinat să informeze cabinetul că, dacă există o probabilitate a implicării noastre în război cu Germania, trebuie să luăm imediat măsuri de creștere a pregătirii și ritmului producției.

La acest punct, *primul ministru* a citit un mesaj pe care tocmai îl primise de la Agenția de știri germană, conținînd o dezmințire a faptului că Germania a dat un ultimatum României...

Primul ministru arată că punctul său de vedere este că Germania nu va declanșa probabil un atac imediat împotriva României. Crede totuși, că trebuie să luăm măsuri imediate pentru abordarea țărilor menționate, pentru ca să putem face o declarație fermă cu privire la hotărîrea noastră de a rezista unei alte agresiuni germane, cu condiția să fim sprijiniți în această acțiune.

Cabinetul a căzut de acord:

1. Să aprobe în general noua linie politică propusă de primul ministru și anume, că vom face demersuri pe lîngă Rusia, Polonia, Iugoslavia, Turcia, Grecia și România în scopul de a obține asigurări din partea lor că ni se vor alătura în a rezista oricărui act de agresiune german care ar ținti la obținerea dominației în Europa de sud-est. Guvernul francez va fi, desigur, ținut la curent pe deplin și acțiunea va fi concertată cu el.

2. Dacă vor putea fi obținute asigurări satisfăcătoare, vom face o declarație publică a intenției noastre de a rezista oricărui asemenea act de agresiune germană.

3. Primul ministru, secretarul de stat pentru afaceri străine, ministrul de finanțe și ministrul comerțului vor fi autorizați să aprobe telegramele ce se vor trimite în țările amintite cu scopul de a obține aceste asigurări și că o întrunire va avea loc în acest scop, duminică 19 martie, la 2.30 p.m.

4. Deocamdată, pînă ce rezultatele acestor demersuri vor fi stabilite, nu este necesar ca șefii de stat major să pregătească alte sinteze. ■

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Grandioasele realizări ale orînduirii socialiste în țara noastră au îmbogățit patria română, în anii de glorie ai **Epocii Nicolae Ceaușescu,** inaugurată de cel de-al IX-lea Congres al partidului, cu importante obiective economice, sociale, culturale, mărturii elocvente ale vocației de a construi a poporului nostru, a hotărîrii sale de nezdruncinat de a edifica, sub conducerea Partidului Comunist Român societatea socialistă multilateral dezvoltată pe pămîntul strămoșesc.

① Barajul hidrocentralei Valea Uzului, jud. Bacău; ② Teatrul Național din București (sus); Întreprinderea de autoturisme „Oltcit" din Craiova (jos); ③ Combinatul petrochimic din Pitești (sus); Palatul Sporturilor și Culturii din Capitală (jos); ④ Centrul civic al municipiului Satu-Mare

ALBUM ISTORIC

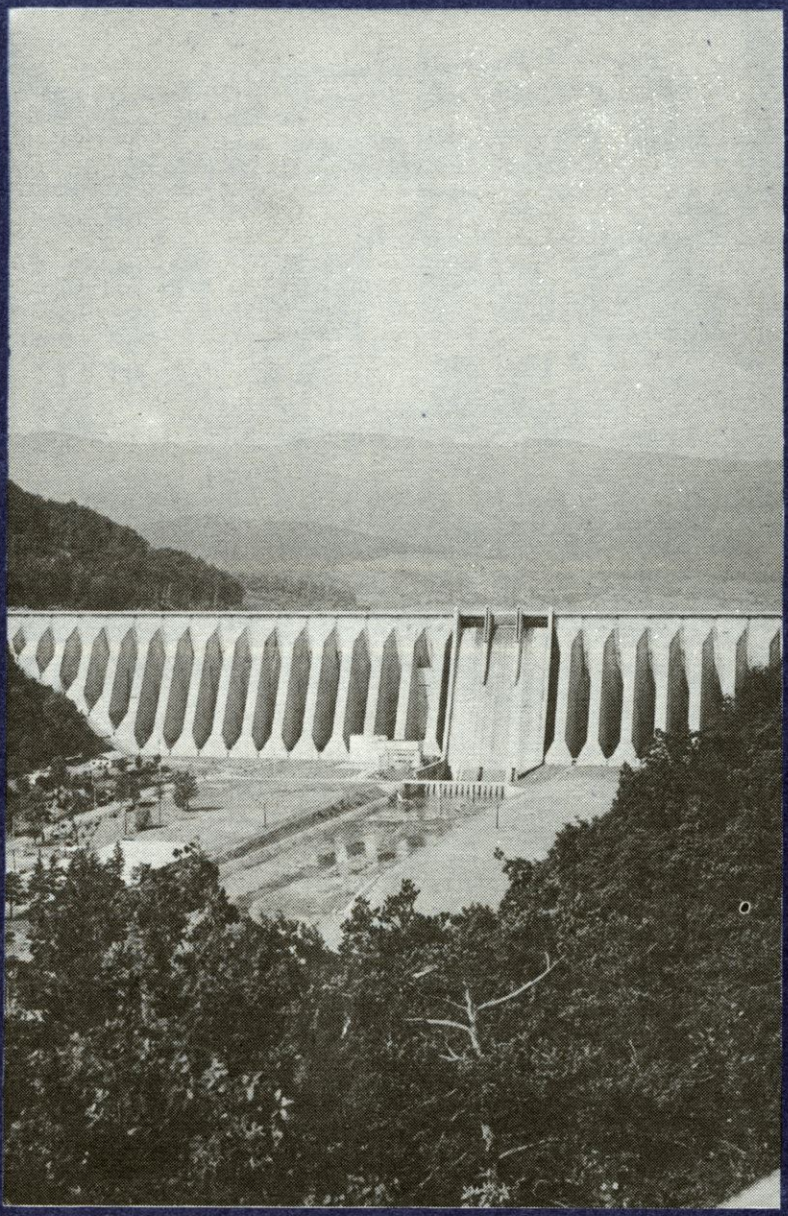

CTITORII ALE EPOCII

NICOLAE CEAUȘESCU

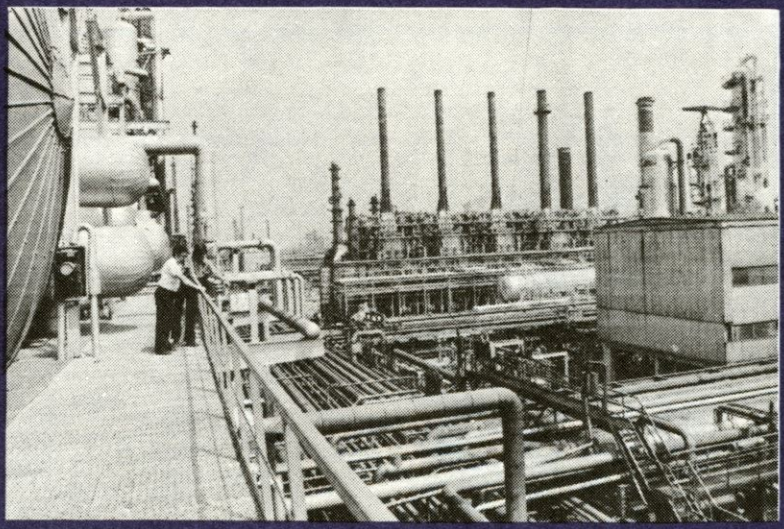

ALBUM ISTORIC

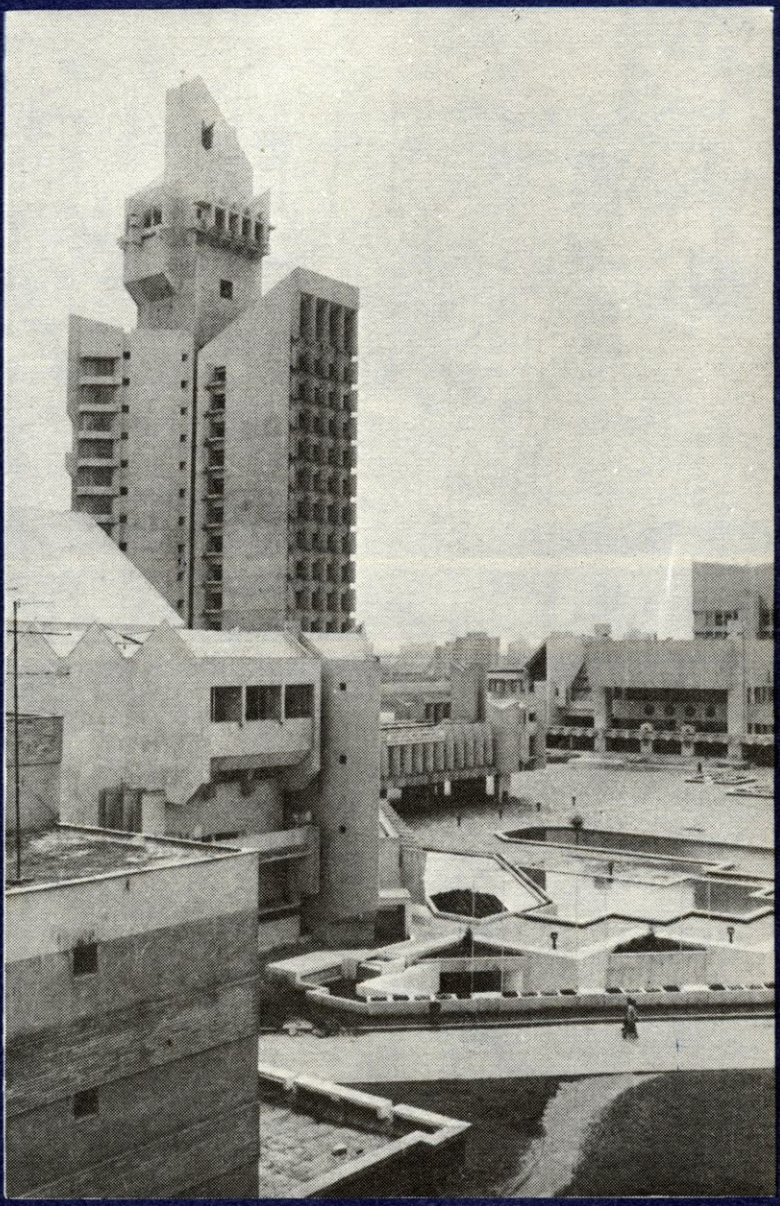

PE URMELE STRĂMOŞILOR (XXXVI)

ION POPESCU-PUŢURI

De-a lungul mai multor episoade, indicele cronologic alcătuit de istoricul italian Carlo Troya la capitolele *Faptele geţilor sau goţilor* şi *Paralipomena la faptele geţilor sau goţilor* ne-a purtat pe urmele acestor două ramuri ale marelui trunchi gotic (sau getic — cum considera istoricul la care ne referim), în deplasarea lor de la răsăritul spre apusul continentului european. Am văzut cum, după marea năvală a hunilor din anul 376 şi încercarea nereuşită de a i se opune, vizigoţii sau thervingii, sub conducerea lui Athanaric au trecut din nordul în sudul Dunării, acolo unde, după moartea lui Theodosius şi împărţirea Imperiului roman între cei doi fii ai săi, Honorius şi Arcadie, acesta din urmă — primul împărat al Imperiului de răsărit — le-a acordat statutul de *foederati* (aliaţi în baza unui tratat = *foedus)*, dîndu-le pămînturi în Illyricum.

În anul 395, conducerea vizigoţilor a fost preluată de Alaric, din ilustrul neam regal al Baltilor, conducător viteaz şi încercat în luptă, sub a cărui comandă vizigoţii au trecut, în anul 401, în Peninsula Italică, nemulţumiţi fiind de tratamentul la care îi supunea autoritatea imperială răsăriteană, asimilîndu-i cu populaţiile supuse imperiului.

Lupta de la Pollentia, din anul 402, împotriva armatei Imperiului roman de Apus, condusă de generalul Stilicon, l-a obligat pe Alaric să-şi regrupeze forţele pe rîul Sava, de unde, în anul 408 a reluat campania în Italia.

Confruntat cu grave contradicţii interne între sistemul sclavagist perimat şi noile relaţii de producţie, Imperiul roman de Apus exista, în acest început de veac V, mai mult cu numele, nefiind capabil să opună o rezistenţă reală vizigoţilor, pe care păturile sărace ale populaţiei îi priveau favorabil. Rînd pe rînd, o seamă de aşezări şi-au deschis porţile în faţa biruitorilor. Roma însăşi şi-a răscumpărat, în două rînduri, ridicarea asediului la care era supusă de oastea lui Alaric.

În anul 410, forţele lui Alaric nu au mai putut fi însă stăvilite şi în ziua de 24 august au pătruns în Cetatea Eternă, care, pentru prima dată după opt secole, din timpul atacului gallilor, conduşi de Brenuus, cunoştea din nou stăpînirea străină. Ocuparea Romei a constituit unul dintre evenimentele care au marcat profund evoluţia societăţii antice, prin implicaţiile social-politice pe care le-a avut.

Cu o concepţie religioasă opusă romanilor, concepţie dată de creştinismul arian la care aderaseră, vizigoţii au dat o puternică lovitură religiei politeiste, încă asiduu practicată la Roma, şi îndeosebi relaţiilor de tip sclavagist, pe care vechea religie le întreţinea. Templele diferitelor zeităţi pe care vizigoţii le găseau la Roma au constituit, de altfel, ţinta principală a distrugerilor provocate de vizigoţi. Au fost dărîmate, între altele, templul Dianei, iar încheierea ostilităţilor s-a petrecut atunci cînd a fost găsit aşa-zisul tezaur al Sf. Petru. Alaric, socotind că ar fi un sacrilegiu să se atingă de acest tezaur, a dat clericilor o escortă, pentru a-l pune la adăpost în basilica Sf. Petru, cu solemnitatea cuvenită.

Opinii recente ale unor istorici — Jean Touchard, Marcel Brion ş.a. — au subliniat caracterul înnoitor al relaţiilor sociale introduse de Alaric în viaţa fostului Imperiu roman. Ocuparea Romei — remarcă istoricii amintiţi — a contribuit la înlăturarea relaţiilor sclavagiste perimate şi înlocuirea lor cu relaţii noi, întemeiate pe egalitate socială. În acelaşi timp, Marcel Brion *(Viaţa lui Alaric)*[1] subliniază vitejia, simplitatea şi austeritatea moravurilor acestei căpetenii, iar Jean Touchard *(Istoria ideilor politice)* relevă lovitura pe care cucerirea Romei a dat-o ideii de dominaţie imperială absolută, concepţie predominantă pînă atunci în gîndirea politică romană. Se povesteşte, în acest sens, următorul episod: Alaric avea în suita sa un cîntăreţ, Attalus, pe care, intrînd în Roma, l-a îmbrăcat cu hlamida de purpură, caracteristică împăraţilor, şi l-a împodobit cu diadema imperială. Apoi, în faţa locuitorilor oraşului, a desprins mantia de pe umerii cîntăreţului, a aruncat-o la pămînt, exclamînd: „Iată ce fac eu din cezarii voştri. De acum înainte, nu voi mai avea nici respect, nici milă pentru oamenii şi lucrurile Romei". Fără îndoială, acest exemplu urmărea să dovedească romanilor falsitatea ideii de putere divină, ce aureola pe împăraţi.

Din anul 410 şi pînă în anul 552, timp de 142 ani, Roma s-a aflat sub stăpînirea succesivă a celor două ramuri gotice: mai întîi vizigoţii, apoi, din anul 484, ostrogoţii. Această perioadă — aproape egală ca întindere cu cei 165 ani de exercitare a dominaţiei romane asupra unei părţi a Daciei — a marcat însemnate transformări în viaţa social-economică şi politică a Peninsulei

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1976.

Italice, caracterizată, în primul rînd, prin trecerea la noile relații de producție, caracteristice orînduirii feudale. Relațiile locuitorilor Romei cu noii veniți au cunoscut, ele însele, progrese însemnate. S-a ajuns chiar la o înrudire a familiilor conducătoare, prin căsătoria, în anul 414, a prințului Ataulf cu sora împăratului Honorius, Galla Aelia Placidia — alianță ce a căpătat semnificații deosebite în evoluția relațiilor celor două neamuri.

Galla Placidia — personaj de legendă, jucînd în multe privințe un rol asemănător celui pe care avea să-l aibă, peste ani Amalasunta a deținut ulterior, după moartea lui Ataulf (anul 416) un rol de seamă în viața Imperiului roman de Apus, ale cărui destine le-a condus ca regentă a fiului ei, Valentinian III. Galla Placidia a rămas în amintirea urmașilor și prin fastuosul mausoleu creștin, unul dintre cele mai valoroase monumente artistice ale antichității tîrzii.

La căsătoria lui Ataulf cu Galla Placidia, vizigoții nu se mai aflau în Italia, ei trecînd Alpii și stabilindu-se în Gallia meridională (Franța de sud), unde stăpîneau importante așezări: *Narbo* (azi, Narbonne), *Tolosa* sau *Tolosia* (în prezent, Toulouse), *Burdigala* (actualul Bordeaux), *Ecolisma* (Angoulême), *Turones* (Tours). În anul 439, în vremea împăratului Theodoric I (418-451), vizigoții au pus bazele regatului de sine stătător, denunțînd tratatul *(foedus)* cu Roma, așezînd capitala la Tolosa. În anul 507, datorită și conflictelor repetate cu neamul războinic al francilor, continuînd aceeași acțiune de introducere a noii mentalități ce o propagau, vizigoții au trecut Pirineii în Peninsula Iberică, acolo unde stăpîneau unele zone încă din anul 415. Păstrau totuși un teritoriu din Gallia, numit *Septimania* sau *Gothia*, cu orașul Narbo, devenit noua capitală a regatului.

Vizigoții s-au aflat în strînse și permanente contacte cu ramura răsăriteană a neamului lor, ostrogoții, legături evidente îndeosebi în vremea minoratului regelui Amalaric (507-531). În vîrstă de cinci ani la moartea tatălui său, Alaric II, acesta s-a aflat, pînă în anul 526 sub protecția bunicului său, Theodoric cel Mare, care stăpînea Italia, avîndu-l ca regent pe Theudis, care i-a și urmat la tron (531-548).

Theudis a stabilit capitala statului la *Barcelona*, de unde, pe măsura extinderii în Peninsula Iberică, reședința s-a mutat la *Merida* și, în timpul domniei lui Athanagild (554-567), la *Toledo*.

Vreme de aproape un secol și jumătate, regatul vizigot a fost cea mai importantă forță politică din Peninsula Iberică, mai cu seamă după ce regele Leogivild (568-586) a reușit să-i alunge pe bizantinii pe care Athanagild îi chemase în ajutor, pentru a-și consolida domnia.

Statul vizigot s-a remarcat printr-o mare înflorire economică și culturală. La curtea regală activau cărturari de renume, așa cum au fost Isidor din Sevilla sau Eugeniu de Toledo[1], autor al unor scrieri în alfabetul geto-gotic, remarcate la vremea lor de cărturarul umanist Bonaventura Vulcanius și de istoricul Carlo Troya (cel care a și stabilit, de altfel, identitatea autorului hispan).

Prin intermediul acestor autori — socotiți întemeietori ai culturii spaniole — în cronicile alcătuite aici întîlnim dese referiri la personaje ce amintesc Dacia: se vorbește des în ele de Boruista (Burebista) și Dicineo (Deceneu), de Decibalo (Decebal) precum și de Zamolxis, al cărui cult este evidențiat în mod deosebit.

Sub înrîurirea acestor cărturari s-au realizat și alte importante progrese în organizarea statului, în legislație ș.a. Astfel, sub influența lui Eugeniu de Toledo, Recesvint (653-672), urmașul și asociatul la tron al regelui Chindasvint (642-653) a pus să se redacteze prima alcătuire scrisă de legi a vizigoților, *Lex vizigothorum*.

Statul vizigot s-a confruntat, în continuare, cu noi și puternici adversari, veniți de astă dată din sud, de pe continentul african, anume arabii. Îndeosebi la începutul sec. VIII, aceste atacuri s-au succedat tot mai des, încît la 19 iulie 711, ultimul rege vizigot, Roderic a fost înfrînt de armata comandată de Tarik ibn Ziyad; refugiat în Galicia Roderic a fost din nou înfrînt în septembrie 713, peninsula fiind luată în stăpînire de omeiazi.

Mai scurtă ca întindere cronologică, dar la fel de bogată în evenimente, este și istoria ramurii răsăritene, ostrogoții sau greutungii. După năvala hunilor din anul 376, sub dominația cărora au rămas cîtăva vreme, ostrogoții s-au așezat și ei ca foederați în Imperiul roman de Răsărit (anul 471). Temîndu-se de puterea lor, precum și de tentativele de amestec în disputele pentru tron, împăratul Zenon i-a îndemnat să se așeze în Peninsula Italică, învestindu-l pe regele Theodoric cu titlul de *magister militum per Italiam*. În fruntea unei numeroase populații cifrată la 150 000 oameni, Theodoric a pătruns în Peninsula Italică, luînd în stăpînire o însemnată parte a ei, și stabilindu-și capitala la *Ravenna*.

Nu a intenționat însă deloc să rămînă un simplu guvernator al Imperiului roman de Răsărit, cum dorea Zenon. După ce l-a eliminat de pe scena politică pe herulul Odoacru (cel care cucerise Roma în anul 476, punînd capăt Imperiului roman de Apus) a rămas singur stăpînitor al acestui regat, căruia i-a dat o organizare temeinică.

Statul ostrogot a continuat să rămînă puternic și sub urmașii lui Theodoric, Athalaric (526-534) și a mamei acestuia (Amalasunta)[2]. Împăratul de la Constantinopol, Justinian I (urcat pe tron în anul 527), socotind că ostrogoții se abătuseră de la supunerea ce i-o datorau, a trimis armate în peninsulă, sub conducerea vestitului general

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 2/1989; 10/1988.

Belizarie, folosind drept pretext asasinarea Amalasuntei, care ar fi cerut — afirma el — protecția bizantină.

Astfel s-a declanșat una din cele mai dîrze confruntări ale vremii, ce a durat vreme de aproape două decenii, între ostrogoți pe de o parte, conduși, pe rînd, de regii Vitiges (536-540) și Totila (541-552) și armata bizantină, la conducerea căreia s-au succedat generalii Belizarie și Narses.

Luptele, povestite pe larg de istoricul Procopius din Caesarea, în scrierea sa *Războiul cu goții*, au prilejuit momente de deosebit eroism și pricepere tactică în ambele tabere, încheindu-se în anul 553 prin victoria bizantinilor în bătălia de la Mons Lactarius.

Atît vizigoții cît și ostrogoții se înfățișează așadar — într-un tablou istoric veridic — ca două popoare, de fapt două ramuri ale aceluiași străvechi și viguros trunchi, cu un grad ridicat de cultură și civilizație, comparabil cu cel al altor popoare cu care veneau în contact. Posedau o organizare militară și politică avansată, statele create de ei — atît pe teritoriul Peninsulei Iberice cît și al celei Italice — probînd acest fapt. Cultura — pe lîngă obiectele de artă și tezaurele rămase de la ei — e bogată, ilustrată de o scriere originală, cu vechi rădăcini (cum arăta Carlo Troya, pe baza a numeroase izvoare antice), în așa fel încît, potrivit mărturiilor vremii, era deopotrivă folosită în instituțiile publice și în Senat, ca și limba latină. Cărțile scrise în această limbă, nu numai *Noul Testament* tradus de Ulfilla, ci și scrieri cu caracter juridic sau istoric, vădesc o intensă viață culturală.

Dar, mai ales, este de subliniat identificarea de interese cu aceea a popoarelor pe teritoriul cărora s-au așezat de-a lungul timpului.

Atît în Italia din vremea regatului ostrogot, cît și în Spania la începutul veacului VIII, agresorii au fost Imperiul roman de Răsărit și califatul arab, iar apărătorii, avînd adeziunea maselor, ostrogoții, respectiv, vizigoții.

În sfîrșit, ambele ramuri gotice au meritul de a fi purtat în Europa mesajul unei civilizații înfloritoare, cu o istorie bogată în fapte eroice și valori morale, ce a stîrnit admirația istoriografiei lumii, cum am ilustrat-o în serialul din paginile revistei. ■

(Rubrica „Pe urmele strămoșilor" va continua în nr. 12/1989)

Galla Placidia și fiul ei, Valentinian III

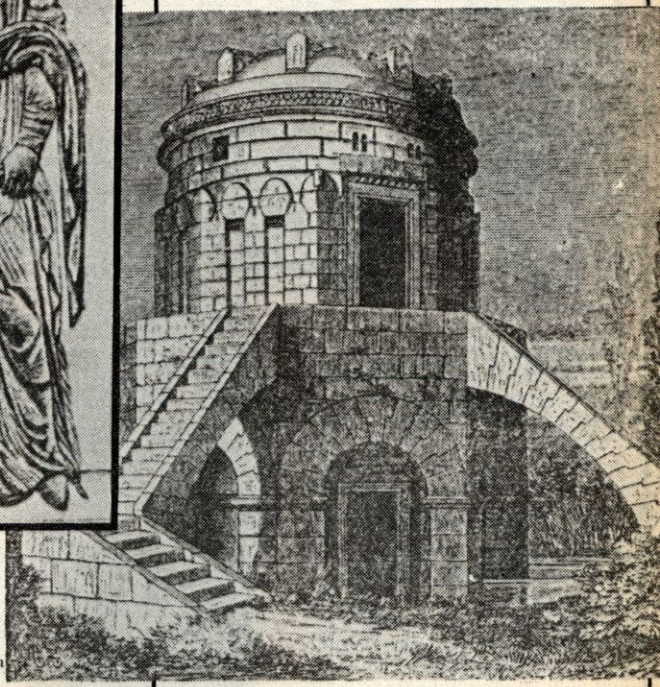

Mausoleul regelui Theodoric cel Mare, din Ravenna

Statueta neolitică de la Liubcova-Orniţa

Cum se îmbrăcau strămoşii noştri în urmă cu milenii? Iată o întrebare la care, pînă acum cîteva decenii, răspunsul era greu de dat. Tot mai numeroase descoperiri arheologice vin să confirme, în ultimii ani, existenţa unei strălucite civilizaţii materiale şi spirituale creată încă cu milenii în urmă pe pămîntul patriei. Între aceste dovezi de cultură şi civilizaţie se înscrie şi statueta neolitică descoperită în cadrul cercetărilor întreprinse la Liubcova-Orniţa, în judeţul Caraş Severin.

Aşezarea amintită se află pe a doua terasă a Dunării, închizînd un „golf" al lacului artificial creat în urma construirii sistemului hidroenergetic şi de navigaţie „Porţile de Fier I", într-o depresiune largă, la vărsarea în Dunăre a pîrîului Oraviţa. Terenul — favorabil dintotdeauna agriculturii şi bogat, de asemenea, în peşte şi vînat — a constituit o zonă prielnică dezvoltării vieţii omeneşti, calităţi ilustrate prin numărul mare de aşezări ce s-au succedat într-o impresionantă continuitate de locuire, începînd cu mileniul VI î.e.n.

Statueta, descoperită cu prilejul cercetărilor întreprinse în cursul anului trecut se înscrie cronologic în cultura Turdaş-Vinča, ce a înflorit în mileniile IV-III î.e.n. pe o arie largă, întinsă din centrul Transilvaniei pînă în nordul Iugoslaviei. Piesa, realizată din lut foarte fin şi bine frămîntat, a fost supusă unei arderi intense, lutul căpătînd o culoare brun-roşcată de consistenţa unei teracote şi avînd, prin lovire, o rezonanţă metalică. Deşi nu s-a păstrat capul, este vorba de o reprezentare feminină, caracteristică, de altfel, acestei culturi, piese asemănătoare găsindu-se în alte locuri (cea mai cunoscută este *Lady of Vinča* = Doamna de la Vinča, descoperită cu peste jumătate de secol în urmă în localitatea mai susamintită din R.S.F. Iugoslavia).

Statueta (un idol folosit în cult) aduce — dincolo de o serie de informaţii privind viaţa spirituală a comunităţii de care a fost confecţionată — importante detalii privind vestimentaţia acestei epoci. Într-adevăr, din diferite descoperiri — fusaiole pentru torsul lînii, greutăţi pentru războiul de ţesut, ace din os pentru cusut, ca şi din unele fragmente carbonizate de ţesături — ştim că oamenii neoliticului îşi confecţionau piese vestimentare. Descoperirea de la Liubcova-Orniţa ne furnizează (avînd în vedere că statueta avea ca model obiecte din viaţa reală) semnificative informaţii în privinţa caracterului acestora. Îmbrăcămintea este formată din două piese. Partea superioară e alcătuită dintr-o cămaşă sau bluză cu mînecile lungi. Cămaşa era confecţionată din fîşii: două pe partea stîngă, două pe dreapta, cusute între ele. În dreptul gîtului, ea avea un decolteu, fiind prinsă, atît în faţă, cît şi în spate, cu cîte un pandantiv. În dreptul coatelor, mînecile erau prinse cu cîte o brăţară, în continuare, mîneca atîrnînd în falduri.

Partea inferioară a corpului era acoperită de o fustă realizată din două fîşii mari de pînză, de asemenea drapate ca şi mînecile. Vagi urme de vopsea denotă că bluza era de culoare roşie.

În mîna dreaptă, personajul ţine un vas — probabil pentru libaţii — asemănător vaselor eneolitice timpurii, fiind deci vorba de o zeitate a fertilităţii, cult larg răspîndit la comunităţile acelei vremi.

Cum spuneam, descoperirea de la Liubcova-Orniţa se adaugă unui întreg şir de recente descoperiri arheologice — sanctuarul şi locuinţele etajate de la Parţa[1], grupul de „îndrăgostiţi" de la Sultana[2] — îmbogăţindu-ne cunoştinţele asupra civilizaţiei neolitice şi oferindu-ne, totodată, imagini revelatoare pentru gradul de dezvoltare culturală a unor perioade istorice îndepărtate.

Sabin Adrian LUCA

1-2 *Magazin istoric*, nr. 2/1989; 4/1989.

23 AUGUST 1944 - 23 AUGUST 1989.

GLORIOASA ANIVERSARE

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1989

A treia serie de întrebări

1. Odată cu înlăturarea regimului antonescian, masele populare din țara noastră, mobilizate de partidul comunist, au desfășurat o susținută luptă pentru instaurarea unui guvern cu adevărat democratic. Exprimînd voința celor mulți, în cadrul unei mari adunări populare desfășurate în Capitală, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: **„Vrem un guvern care să dea drepturi egale tuturor cetățenilor acestei țări... Și acest guvern trebuie să fie un guvern F.N.D. Trebuie să-l impunem prin forță. Așa cum ați răspuns azi, veți răspunde și data viitoare. Dar data viitoare, dacă venim să se știe că ne vom impune altfel. Nici furtuna, nici uraganul, nici o putere din lume nu ne va opri!"**

La ce dată a avut loc această mare adunare a locuitorilor Capitalei?

2. Între mărețele ctitorii ale **Epocii Nicolae Ceaușescu**, inaugurată de cel de-al IX-lea Congres al partidului, epoca grandioaselor realizări obținute de poporul nostru în toate domeniile vieții economice, sociale, politice și culturale, metroul bucureștean se înscrie ca o realizare de vîrf a științei și tehnicii românești.

Știți care este lungimea traseului metroului din Capitală în acest an?

3. Acest tablou de Ion Grigore este închinat unui act de mare semnificație istorică din viața poporului român, care, realizat prin voința unanimă a maselor, a marcat un moment de mare însemnătate în cronica luptei poporului nostru pentru libertate, unitate și independență națională.

Precizați cărui eveniment îi este dedicată această compoziție.

4. „S-a consumat și ciopîrțirea Ardealului — scria un mare scriitor, referindu-se la odiosul dictat de la Viena din 30 august 1940. Locurile mele natale nu mai sînt în România. ...Azi noapte, după ce am auzit... rezultatele arbitrajului, am lăcrimat singur în neștire și m-am zvîrcolit pînă dimineața".

Cunoașteți numele acestui scriitor?

5. La 6 decembrie 1935, din inițiativa partidului comunist, a avut loc semnarea unui Acord între Blocul Democratic, Frontul Plugarilor, Partidul Socialist și MADOSZ, care stabilea o platformă democratică-antifascistă, acord la care au aderat apoi Frontul Studențesc Democrat și unele organizații ale Partidului Social-Democrat și ale Partidului Național-Țărănesc.

În ce localitate a fost semnat acest acord?

6. Actul istoric de la 23 August 1944 a avut însemnate repercusiuni politico-militare pe plan internațional. După calculele specialiștilor, România a ocupat locul patru în rîndul națiunilor care, la începutul anului 1945, luptau împotriva fascismului, prin numărul ostașilor care participau la bătăliile de distrugere a nazismului.

Cu cîte zile se apreciază că a fost scurtată durata războiului în Europa prin alăturarea României la coaliția antihitleristă?

7. Imediat după eliberarea ultimului petic de pămînt al patriei, armata română,

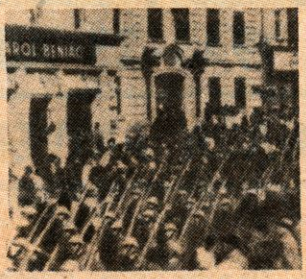

sprijinită de întregul popor, s-a angajat în crîncenele bătălii pentru zdrobirea definitivă a hitlerismului. „Războiul nu s-a terminat — scria *Scînteia*, din 27 octombrie 1944. Trebuie să luptăm mai departe, să nimicim în bîrlogul său fiara hitleristă, să lichidăm din rădăcini imperialismul german".

Cu un efectiv de 540 000 luptători, armata română, poporul român au dat un greu tribut de sînge pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și a Austriei. Ostașii români au fost întîmpinați cu dragoste și recunoștință de locuitorii din numeroasele orașe și sate dezrobite de sub ocupația nazistă.

În imagine, ostași români defilînd pe străzile unui mare oraș cehoslovac eliberat.

Menționați numele acelei localități.

8. Înfăptuită prin jertfa eroică a poporului și armatei române, eliberarea părții de nord-vest a țării răpită prin odiosul dictat de la Viena din august 1940 a marcat, totodată, revenirea acestui teritoriu românesc la patria-mamă. Hotărîrile unui important for internațional postbelic au consfințit anularea dictatului fascist și integrarea întregului teritoriu al Transilvaniei în granițele României.

Care a fost forul internațional postbelic ce a adoptat această hotărîre?

9. Întoarse victorioase de pe cîmpurile de luptă împotriva fascismului, trupele române participă la o importantă paradă militară (în imagine).

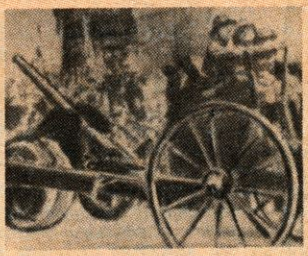

Știți în ce zi și unde a avut ea loc?

10. Roadele strategiei politicii științifice de industrializare socialistă a țării, promovată de Partidul Comunist Român prin concepția unitară și de largă perspectivă a președintelui Nicolae Ceaușescu, sînt ilustrate de dezvoltarea puternică a economiei naționale în deceniile epocii inaugurate de cel de-al IX-lea Congres al partidului. Printre marile ctitorii ale industriei socialiste românești se numără și combinatul petrochimic din imagine, una dintre cele mai mari și mai moderne unități ale petrochimiei românești, devenită ramură economică de vîrf în anii socialismului.

Precizați localizarea combinatului.

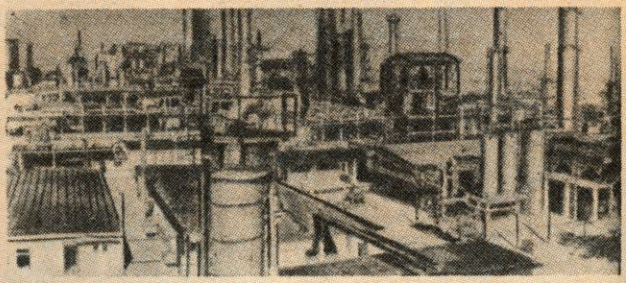

talon de participare
talon de participare
talon de participare
talon de participare
talon de participare
talon de participare
talon de participare
talon de participare
talon de participare
talon de participare

AVANPREMIERA EDITORIALA

CONSTANTIN STERE:

„Am fost, sînt şi voi rămîne socialist"

Cum am văzut în numerele trecute[1], la scurt timp după stabilirea sa la Iaşi, C. Stere a devenit o personalitate a vieţii politice şi culturale locale. El ajunsese un factor important de opinie în cadrul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România şi în afara acestuia, deşi nu era membru al partidului. După mutarea soţilor Nădejde la Bucureşti, el era considerat liderul, de fapt, al socialiştilor ieşeni. Avea prestigiu intelectual, un trecut care impunea şi, de aceea, cuvîntul lui era ascultat. Şi aceasta, în ciuda faptului că el profesa, deschis, poporanismul său. În octombrie 1898, unul dintre foştii fruntaşi ai clubului socialist ieşean, Lascăr Veniamin, cel care fusese o dată chiar ales deputat, dar invalidat de Cameră, îi scria lui Ibrăileanu din Bîrlad, unde se stabilise ca profesor, interesîndu-se ce mai face „apostolul poporanismului".

[1] *Magazin istoric*, nr. 7 şi 8/1989

I.I.C. Brătianu, cu aspiraţii spre cucerirea şefiei Partidului Naţional-Liberal, începuse constituirea unei grupări a tinerimii de stînga care să restructureze şi să regenereze partidul prin răsturnarea lui D.A. Sturdza şi înlăturarea aripii bătrîne, a „ruginiţilor" de dreapta. Se ştia că de prin 1898, la Bucureşti, în fiecare sîmbătă erau programate şedinţele unui cenaclu de dezbateri politico-ideologice la care luau parte elemente ale tineretului din stînga liberală (Ionel Brătianu, C. Băicoianu, dr. C. Anghelescu, G. Saita, N. Coculescu, Emil Frunzescu).

Constantin Stere şi doi dintre colaboratorii săi apropiaţi: I. Botez (primul din stînga) şi Garabet Ibrăileanu (dreapta)

La aceste dezbateri au participat şi socialiştii V.G. Morţun şi Al. Radovici. Stere intra şi el în vederile lui Ionel Brătianu. I se vorbise de „siberian", avea cunoştinţă de ideologia lui poporanistă, căreia îi descifrase înţelesul şi, de aceea, voia să-l coopteze printre ai săi. În a doua jumătate a anului 1898, în vizită fiind la Iaşi, Ionel Brătianu (care era, din martie 1897, ministrul lucrărilor publice) l-a cunoscut pe Stere. Întîlnirea a avut loc în casa liderului liberal ieşean, prozatorul Nicolae Gane. L. Leoneanu povesteşte într-un manuscris pe care l-am citit în 1970 — în romanul *În preajma revoluţiei* scena acestei memorabile întîlniri e, de asemenea, foarte plastic evocată — că Brătianu i-a solicitat, deschis, lui Stere intrarea la liberali. Stere nu a respins, în principiu, propunerea, dar a formulat condiţii prealabile: înfăptuirea, de către liberali, a celor două mari reforme social-politice (exproprierea latifundiarilor şi votul universal). Brătianu nu a respins — nici el — aceste condiţii; i-a mărturisit la rîndul lui, că acestea constituie şi idealul său politic, dar sînt necesare atente pregătiri preliminare. Pentru aceasta, tocmai, dorea să-şi alcătuiască o grupare de tineri inteligenţi, oneşti şi de stînga, cu ajutorul cărora să poată cuceri conducerea partidului. Numai după aceea, consolidat în fruntea puternicului partid liberal, putea înfăptui visatele reforme. În cadrele acestei grupări îl invita şi pe Stere, asigurîndu-l că opinia sa va fi ascultată şi respectată.

Stere i-ar fi promis colaborarea. Dar, date fiind realele deosebiri de vederi, pactul colaborării ar fi fost limitat în timp, pînă la înfăptuirea celor două mari reforme, apoi partenerii fiind liberi să-și aleagă drumul politic. După această înțelegere, notifică sursa mea de informație, ar fi urmat celelalte, cu Morțun, Al. Radovici și Georges Diamandy. E probabil că relatarea aceasta, în general credibilă, e binișor exagerată.

Cu siguranță că tînărul Brătianu îi cunoștea pe Morțun și Radovici dinainte, cu cel dintîi aspirantul la șefia partidului liberal fiind chiar bun prieten. Apoi era Stere atît de naiv încît să creadă în posibilitatea înfăptuirii imediate a celor două reforme, încît apoi să se poată desface — politic — de gruparea tînărului Ionel Brătianu? De fapt, se angaja pentru o colaborare de lungă durată. Dar înțelegea să-și asigure un anume statut autonom care să nu-l absoarbă cu totul în grupul cu care colabora. Iar pentru aceasta cedările imediate și integrale erau contraindicate. Ionel Brătianu trebuia făcut să înțeleagă că tratează cu o personalitate condusă de principii ideologice inflexibile, și nu cu un candidat oarecare la înalte funcțiuni politice într-un partid puternic și de viitor. De aceea, tocmai, la consfătuirea liderilor socialiști din decembrie 1898 Stere s-a pronunțat împotriva propunerii lui Morțun de dizolvare a P.S.D.M.R. și înregimentare la liberali. I se părea, cu siguranță, că renunțarea e prea grăbită, periclitînd astfel garanțiile promise de Brătianu. Tratativele de colaborare cu liberalii mai trebuiau, socotea, prelungite, încît Brătianu și — prin el — oculta[1] și chiar grupul lui D.A. Sturdza să realizeze că atragerea foștilor socialiști era în avantajul partidului liberal și, nicidecum, a celor care se pregăteau să părăsească P.S.D.M.R. Sub raport tactic, planul lui Stere era perfect și, incontestabil, superior strategiei imaginate de Morțun, care nu urmărea decît dobîndirea rapidă a unui loc de deputat și ministru într-un guvern liberal. Din păcate, Morțun și ceilalți (Radovici, Diamandy) nu se puteau pune de acord cu Stere (nici nu se prea agreau), crezînd total în promisiunile tînărului Brătianu, ai cărui secondanți (și prizonieri) erau de pe acum. Așa stînd lucrurile, lui Stere îi convenea, deocamdată, să sprijine opiniile lui Gherea, amînînd — cît se putea — decizia retragerii. Pentru că, știa bine, nici grupul Morțun nu putea părăsi oricum partidul socialist, ci numai (așa prevedeau termenii înțelegerii cu Brătianu) prin desființarea oficială a P.S.D.M.R.

Deocamdată, Stere a fost solicitat, în octombrie 1898, să accepte o demnitate politico-administrativă: aceea de consilier în Consiliul comunal al orașului Iași. Era, firește, o demnitate politică modestă și cu funcțiuni mai curînd administrative. Dar era cea dintîi solicitare și nu o putea refuza pentru că se încadra în stipulațiile acordului încheiat cu I.I.C. Brătianu. Țara era condusă de guvernul liberal D.A. Sturdza care revenise în fruntea cabinetului (după paranteza guvernului P.S. Aurelian) în martie 1897. Potrivit legii, trebuiau convocate alegeri comunale în toată țara. Guvernarea liberală se apropia de sfîrșit și Sturdza, rău șifonat politic, avînd de biruit coaliția conservatorilor și a dezidenților liberali (grupul N. Fleva și cel al lui P.S. Aurelian), trebuia să-și asigure, cu orice preț, victoria în aceste alegeri. Avea nevoie, totodată, ca aceste alegeri municipale să-i consolideze prestigiul politic. Gh. Mârzescu, fost ministru în guvernul Aurelian, îl părăsise pe fostul său șef și i se alăturase lui Sturdza. Iar premierul dorea să demonstreze că al doilea club liberal din țară (cel din Iași) se află, disciplinat, de partea sa. Tocmai de aceea, Sturdza a ținut să rostească, în preajma acestor alegeri, un discurs în fosta capitală a Moldovei; de aceea i s-au trimis, de la Iași, telegrame de solidarizare. Sturdza avea nevoie, prin aceste alegeri, de o recunoaștere publică a șefiei sale necontestate în partid. Spera, de asemenea, să obțină, în acest fel, prelungirea guvernării sale care, de-abia în octombrie 1899, împlinea legiuitul termen soroc de patru ani. Știindu-se de pertractările lui Ionel Brătianu cu unii fruntași socialiști, Sturdza și ai lui au fost convinși ca în unele orașe „mai dificile", pentru sporirea electoratului, să fie incluși, pe listele liberale, și cîțiva socialiști. Orașele desemnate au fost Iași, Ploiești, Galați, Vaslui (iar candidații socialiști au fost Stere, C. Crupenski, I. Radovici, I.C. Atanasiu și I. Vasiliu). Gh. Mârzescu, care fusese, cum am spus, ministru în guvernul P.S. Aurelian, era senator al Iașului și — împreună cu Petru Poni și N. Gane — unul dintre liderii clubului politic liberal ieșean, s-a adresat lui C. Ghilimoglu (membru al partidului socialist) pentru a-i comunica lui Stere că i se cere să figureze, alături de un alt socialist, pe lista candidaților liberali pentru aceste alegeri comunale. Faptul avea precedent: Al. Radovici candidase pe lista liberală, la alegerile comunale din 1897, și devenise chiar primarul orașului Ploiești. Partidul socialist își dăduse acordul pentru aceasta și Radovici a declarat, public, că se consideră numai „împrumutat liberalilor", el continuînd a fi membru al Comitetului Executiv al P.S.D.M.R. Stere știa deci că propunerea, venită prin Ghilimoglu, va fi agreată de partidul socialist. „Disciplinat", a răspuns că acceptă, în principiu, propunerea, dar, deși nu e înscris în partid, cere avizul conducerii sale. I-ar fi dezvoltat lui Ghilimoglu următoarea alocațiune: „Ideea este acceptabilă. Eu nu sînt membru al partidului, dar nu pot lucra decît cu socialiștii. Concepția mea mă îndepărtează de conservatori și junimiști și mă apropie de liberali. De aceea socot că e bine ca Ioan Nădejde să convoace la Iași o întrunire intimă a prietenilor voștri, care să studieze chestiunea și să hotărască". Consfătuirea s-a ținut într-una din sălile hotelului Traian și la ea ar fi participat Stere, Gherea, Nădejde, frații Radovici, Dionisie Many, G. Diamandy, Constantin Crupenski, I. Vasiliu, C.D. Anghel

[1] Cercurile de influență ce acționau ascuns în sînul partidului liberal.

și încă alții. Discuțiile au fost încordate. Gherea, înțelegînd unde va duce colaborarea aceasta „temporară", se împotrivea. Nădejde, conciliant, a sfîrșit prin a se supune majorității, bine influențată de Stere. S-a convenit, finalmente, asupra unui cartel cu liberalii la *aceste* alegeri, cu condiția, expres formulată, a neacceptării nici unei demnități oficiale de către candidații socialiști. Aceștia, în eventualitatea alegerii lor în calitate de consilieri, trebuiau să îndeplinească numai oficiul util de „simpli controlori ai acțiunei edilitare de la Comună". Stere a acceptat această formulă.

I-a comunicat deci lui Mârzescu, pe aceeași cale, că propunerea de a figura pe lista liberală de alegeri îl onorează. Alegerile fuseseră stabilite pentru ziua de 1 noiembrie 1898, în jurul lor ducîndu-se, ca de obicei, o aprigă bătălie. Mârzescu, lipsit de un organ de presă (pentru că *Evenimentul* lui G. Scorțescu, devenit flevist, era potrivnic guvernului Sturdza), editează un cotidian propriu, cu neinspiratul titlu *Propaganda*. Îl combăteau aprig, la Iași, *Evenimentul* și *Opinia* lui Bădărău (intrat, ca toți foștii radicali, în gruparea takistă a conservatorilor). De la București guvernul era atacat (deci și *Propaganda* lui Mârzescu) de ziarele dizidenților liberale, *Drapelul* (aurelianist), *Dreptatea* (flevist) și *Epoca*, ziarul conservator condus de N. Filipescu. Uzanțele cereau ca lista candidaților să fie aprobată la o ședință a clubului politic local. A avut loc în seara zilei de 19 octombrie, cînd „d. Mârzescu a explicat adunării rațiunele pentru cari Comitetul electoral a consimțit să primească candidatura a doi luminați socialiști. În partidul liberal, a zis d. Mârzescu, stă ca o dogmă politică *libera cugetare*. Toate ideile, toate teoriile, toate sistemele de guvernămînt pot să se discute. A ne lumina unii pe alții și a ne convinge reciproc: iată rațiunea decisivă ce ne-a făcut pe noi național-liberalii să întindem o mînă amicală socialiștilor, precum odinioară am întins-o radicalilor, cari azi se găsesc prefăcuți și schimbați în conservatori". Cît de idilic și apostolic sună această declarație de principiu inserată într-o gazetă liberală oficială! Și, totuși peste nici trei luni, această dogmă a liberei cugetări va fi suspendată și „mîna amicală" se va transforma în instrument de represiune împotriva socialiștilor și a partidului lor. Cei doi candidați socialiști — anunțați că au fost înscriși pe lista liberală a Colegiului I — erau C. Stere și C. Crupenski. A doua zi, același cotidian, comentînd această înțelegere electorală cu socialiștii locali, preciza: „Dovada cea mai evidentă despre aceasta este și faptul că primirea a doi socialiști pe lista național-liberală s-a făcut *absolut fără nici o condiție* și fără măcar ca această conlucrare să poarte numirea de alianță. Socialiștii se vor bucura de cea mai deplină libertate de gîndire și acțiune. Ei vor putea emite orice păreri, propune orice măsuri și Partidul Național Liberal îi va sprijini cu căldură îndată ce va fi vorba de un folos general, de binele public. Vor fi liberi de a sprijini administrația comunală sau de a o critica, ori combate, cînd vor crede că trebuie s-o facă. În fine, cei doi socialiști puși pe lista național-liberală vor putea servi și ca un excelent element de control". Sigur că, tot ca de obicei, lista candidaților liberali la cele două colegii orășenești a trezit multă animozitate. Mai întîi în clubul liberal ieșean. Pentru că includerea celor doi socialiști a dislocat doi candidați liberali cu stagiu și deci cu drepturi. *Evenimentul*, de pildă, știa că un N. Constandachi a cerut să devină ajutor de primar, dar a fost refuzat. Mîrîieli și dezaprobări s-au făcut auzite. Apoi au reacționat violent gazetele locale adversare. „Alianța — scria *Evenimentul* deocamdată calm dar replicînd articolului din ziarul lui Mârzescu citat mai sus — s-a făcut numai cu condițiunea celor două locuri ce s-au dat socialiștilor și nemic mai mult. Organul ocultei din localitate chiar se fălește cu aceea că n-a fost silit să facă oarecari concesiuni, că alianța s-a făcut fără nici o condițiune, fără a se alcătui un program, fără ca socialiștii să impuie măcar una din revendicările ce cer pentru comună. Atunci alianța aceasta devine chiar neînțeleasă... Spunem că rău au făcut prietenii noștri socialiști cînd s-au hotărît a da concursul lor ocultei". Iar *Opinia* îl injuria, neobosită, pe Stere, acuzîndu-l că e un transfug care „s-a dat mai întîi pe lîngă dl. Panu, pentru un interes, apoi a curtenit pe junimistul Missir, pentru un altul, și acum se vinde liberalilor".

Cu cîteva zile înaintea alegerilor, clubul liberal ieșean a organizat o mare întrunire electorală, la care au luat cuvîntul căpetenii locale și unii candidați. După N. Gane și Gh. Mârzescu, i s-a dat cuvîntul lui Stere. Discursul său, lung, a fost reprodus aproape în întregime și unele opinii exprimate acolo au contrariat. A început prin a declara că s-a alăturat liberalilor, la aceste alegeri, pentru a răspunde apelului lansat, la Iași, tineretului de către Dimitrie A. Sturdza: „Dacă mă vedeți aici e că am răspuns acestui apel, e că m-am hotărît a nu rămînea răzleți și stingheri cu totul în afară de cele două partide istorice, mulțumindu-ne a critica activitatea lor, fără a înrăuri mai de-a dreptul mersul afacerilor publice. Eu personal, ca concepție asupra lumei și vieței, am fost întotdeauna, sînt și voi rămîne socialist, însă deși am perfectă considerație personală pentru conducătorii socialismului român n-am împărtășit vederile lor și tactica politică pe care o urmează, sau, cel puțin, au urmat-o pînă acum și care-i condamnă la pasivitate. Sînt astăzi cu atît mai fericit, cînd toți socialiștii din localitate și mulți dintre acei democrați înaintați care nu împărtășesc pe deplin vederile socialiste și cari au rămas pînă acum în afara grupărilor politice socialiste s-au hotărît să intre în luptă alături cu aceia din partidele istorice care reprezintă în țară la noi ideea progresistă și democrată".

Precizarea despre păstrarea independenței de principii a socialiștilor, chiar încadrați în

partidul liberal, amintește de unele din stipulațiile înțelegerii lui Stere cu Brătianu. El se dovedește a fi deci consecvent cu sine. Numai că în chiar cutele acestei consecvențe sălășluiește, mirare, naivitatea, ca să nu folosim un termen mai acuzator. Cum putea crede un om care se considera un militant politic că socialiștii intrați în partidul liberal, chiar „formînd aripa stîngă a marelui partid progresist", își vor putea menține „individualitatea și independența"? Credea cu adevărat în această posibilitate sau era o declarație de conivență cu fruntașii liberali și pentru liniștirea acelor socialiști care nu acceptau abandonarea partidului? E probabil că în această declarație de principiu e și o anume cîtime de conivență politicianistă. Dar, dincolo de aceasta, fundamentală e aici convingerea că statutul de autonomie al socialiștilor în partidul liberalilor e posibil și necesar de menținut. Această convingere iluzorie pune sub semnul îndoielii condiția sa de om politic. Avea naivitatea să creadă că poate să-și apere convingerile doctrinare chiar în interiorul structurilor compozitului, puternicului partid liberal. Această — cum să-i spunem? — inocență avea să-i aducă, după cîțiva ani, amarnice deziluzii. Dar avea stofă de om politic un militant care pornea la drum cu asemenea — vorba lui Maiorescu — iluzii fără trup? Întrebarea e, desigur, retorică.

În sfîrșit, discursul lui Stere (cel mai important din cîte rostise de cînd se stabilise în țară, avînd oarecum un caracter inaugural pentru „liberalizarea" sa) se încheia cu asigurări, angajamente și apeluri: „Eu și amicul meu Crupenski, primind candidatura noastră în consiliul comunal liberal, înțelegem foarte bine că nu putem fi acolo *reprezentanți ai muncitorimei*, fiindcă nu muncitorimea ne va alege, dar putem fi și vom fi acolo *advocați ai muncitorimei*. Și ne adresăm către tineretul cult al acestui oraș de cultură. Dacă nu putem reprezenta muncitorimea, suntem în realitate reprezentanți ai tinerimei, cu aspirațiile ei idealiste și, dacă vreți, chiar cu visările ei umanitare". În sfîrșit, a mai cuvîntat odată la o întrunire din 30 octombrie, tot în sala Pastia, rostind un tipic discurs electoral, polemizînd cu conservatorii, cu foștii radicali (cu deosebire, desigur, cu Al. Bădărău), pledînd pentru programul liberal.

În seara de 1 noiembrie oficialitățile liberale locale și candidații au așteptat rezultatul alegerilor la primărie. A venit și a fost favorabil — se putea? — guvernamentalilor (612 față de 462 obținute de conservatori). La clubul național-liberal a avut loc, firește, o manifestare cu aclamații. Au vorbit, mulțumind, N. Gane, Gh. Mârzescu și C. Stere. Ziarul liberalilor ieșeni ține să precizeze: „O excelentă impresie a făcut asupra tuturora concursul și devotamentul tinerilor socialiști și democrați, cărora le revine o parte din succesul de ieri. Partidul socialist a inaugurat ieri cu demnitate intrarea lor în luptele politice. La primărie, în momentul proclamării votului, toată lumea a fost de acord pentru a recunoaște aceasta și numeroase strigăte de «trăiască socialiștii» s-au auzit".

O lună aproape s-a scurs de la data alegerilor pînă la constituirea, ca organism oficial, a Consiliului comunal. În aceste săptămîni factorii interesați se agitau de zor. Guvernul gafeurului Sturdza era ținta unor atacuri concentrate și în culise se pregăteau replici și contraatacuri. În aceste săptămîni, grele și pentru guvern și pentru socialiști, s-a produs o schimbare semnificativă în statutul de consilier al lui Stere. Cum se știe, în consfătuirea liderilor socialiști care a avut loc, probabil, prin a doua jumătate a lui septembrie — prima decadă a lui octombrie, lui Stere i se îngăduise să candideze pentru mandatul de consilier în Consiliul comunal. Tratativele purtate în aceste săptămîni l-au pus în situația de a depăși limitele consimțămîntului primit. Simplu spus, i s-a propus să accepte funcțiunea de ajutor de primar. E probabil că recomandarea a venit de la Brătianu și factorii de putere liberală din Iași au acceptat propunerea, anunțîndu-l pe Stere. A acceptat. Întrebarea e dacă a consultat și mărimile socialiste din București, pentru că depășea, evident, cadrul înțelegerii dinaintea alegerilor și dator era să o urmeze. Nu se știe dacă această consultare s-a produs, deși nu e exclusă pentru că, apoi, nimeni din conducerea partidului socialist nu i-a reproșat nimic. Nu uităm că Stere a declarat, la 24 februarie 1899, într-un interviu acordat lui Mille, că atunci cînd liberalii i-au propus să candideze pe lista lor i-au promis și postul de ajutor de primar. Nu e exclus. Dar nici sigur nu e că lucrurile s-au petrecut cum le relatează împricinatul. La 26 noiembrie 1898, cînd a fost convocată prima ședință, de constituire a Consiliului comunal, jocurile fuseseră pregătite în culise. Stere a fost ales în comisia de validare a noilor consilieri. La redeschiderea ședinței, consilierii depun jurămîntul și consiliul alege titularii unor funcțiuni. Importantă era, desigur, conducerea primăriei. Gane e ales primar, un C. Săndulescu (tînăr liberal) e ales prim-ajutor de primar, iar Stere (la propunerea lui Gane) e ales (cu 15 voturi pentru și patru abțineri) al doilea ajutor de primar. Rostește un mic discurs de gratitudine: „Vă mulțumesc, onorați colegi, cu atît mai mult vă mulțumesc cu cît votul dvs. nu-l iau pentru meritele mele, pînă acum necunoscute, ci ca o manifestare foarte elocventă a generațiilor trecute, care au deja o activitate rodnică, pentru cele tinere; căci dacă e fatal că generațiile se succed, apoi cei bătrîni trebuie să dea concursul celor tineri. Vă mulțumesc și din alt punct de vedere. Partidul liberal, alegîndu-mă ca ajutor de primar, a dat dovadă că este un partid cu vederi largi, care nu se teme de cuvinte, că nu e un partid fetișist, care să se teamă de etichete; mulțumesc în numele tinerilor pe care îi reprezint aici și vă făgăduiesc că nu voi uita ziua de 1 noiembrie, nici ziua

de azi. Voi căuta să fiu demn de alegerea dvs. și de predecesorii mei". E probabil că, într-adevăr, nu a uitat aceste zile. Pentru că ele au marcat debutul în viața politică liberală, începutul triumfului și al calvarului său.

Acceptase să capete deci, o funcțiune publică, ce-i drept modestă, dar grevată de îndatoriri politice. Situația lui era ciudată. De prin 1895 nu se mai manifestase, publicistic, ca socialist și avea mari rezerve față de partidul socialist. În amintitul interviu acordat lui Mille, declarase că „înainte de alegeri nu făceam politică nici socialistă, fiind în oarecare divergență de idei cu căpeteniile socialiste". Și acum devenise totuși reprezentantul socialiștilor în municipalitatea ieșeană, repetînd statutul lui Al. Radovici, la Ploiești, în 1894. Dar Radovici continuase să fie membru al conducerii partidului socialist, pe cînd Stere nu era nici membru de rînd al acestui partid, iar opiniile sale ideologice divergente erau unanim cunoscute. Dar lui Brătianu i-a convenit ca Stere să fie cooptat ca socialist, și acesta, înțelegînd cum stau lucrurile, și-a îmbrăcat, concesiv, toga roșie, declarîndu-și, în întruniri publice, apartenența la socialism. Poziția lui era, din capul locului, vulnerabilă. Mai vulnerabilă decît a tuturor colegilor săi din municipalitate, care nu aveau parte de o condiție atît de ambiguă precum, aceea, neinvidiabilă, a lui Stere. Plictiselile, vrem să spunem sursele de atac, se profilau limpede la orizont încă din momentul instalării „socialistului" în responsabilitățile municipale, într-un oraș cu grele probleme edilitare: lipsa cronică a apei potabile, pavajul deficitar, instalarea tramvaiului electric și încă multe altele. Deocamdată, la 3 decembrie 1898, a căzut în Iași prima zăpadă, anunțînd o iarnă lungă și grea. Pentru eroul nostru ea va fi și foarte accidentată. ■

Z. ORNEA

telex...telex...

● Revista *The Courier UNESCO* publică în numărul din luna martie articolul *Mihai Eminescu, poetul național al României*, de Zoe Dumitrescu-Bușulenga ● Obiecte din bronz (un gong și cîteva clopote, unul dintre ele datat ianuarie 1215) și piese de veselă din porțelan albastru — toate din timpul statului Koryo (sec. X-XIV; *Magazin istoric*, nr. 9/1988) — recent descoperite pe teritoriul R.P.D. Coreene ● Academia regală de științe din Suedia, al cărei prim președinte a fost celebrul naturalist Carl von Linné (1707-1778), a aniversat recent 250 ani de la înființare. Prestigiul cunoscutei instituții este legat și de acordarea premiilor internaționale Nobel, decernate anual, începînd din 1901 ● Senzație arheologică în localitatea Hallstatt din Austria Superioară. Savanții consideră că în straturile de sare de acolo se găsesc, bine conservate, cîteva corpuri de oameni care au trăit acum multe mii de ani. Se preconizează pentru anul viitor intense săpături arheologice ● S-au publicat în Marea Britanie memoriile lui Ivor Porter, sub titlul *Autonomous* (Autonom). Autorul a participat la acțiunea prin care serviciile secrete engleze au încercat în 1943-1944 să stabilească legături cu o parte a cercurilor politice burgheze din România, opuse dictaturii antonesciene ● Dînd la curățat un tablou cumpărat la o licitație cu suma de 18 000 lire sterline, proprietarul lui a constatat că se afla în posesia unui fals ciudat. Cele 20 flori ce alcătuiau buchetul pictat aparțineau într-adevăr pictorului J.B. Monnoyer, care semna pînza, dar proveneau, fiecare, din alte tablouri ale acestui pictor! ● „Calea dacilor", drumul antic ce pornea de la poarta principală a cetății spre colina sacră, unde se afla acropola, a fost descoperit recent la Ocnița (Buridava dacică). Drumul avea o lățime de 3,50 m și, în unele locuri, stîncă în care era săpat a fost tăiată pînă la 1,20 m adîncime. ● Tot la Ocnița: o fibulă (cataramă) de fier aurit — piesă de mare valoare istorică și artistică — descoperită cu prilejul recentei campanii de săpături arheologice ● Barbarei Tuchman i-a apărut cartea *The First Salute* (Primul salut), avînd ca subiect războiul revoluționar american (1775-1783) ● Recent, arheologii belgieni au scos la iveală, cu prilejul lucrărilor de construcție efectuate în centrul orașului Tournai, un sarcofag de plumb, lung de 1,9 m și greu de aproape o jumătate de tonă. Specialiștii opinează că în sarcofag se află corpul unui personaj roman de vază. Dar relicva ascunde încă multe taine ● O diplomă militară de curînd descoperită, acordată la 7 ianuarie 230 lui M. Aurelius Deciano, dac de origine, aduce noi argumente privind localizarea așezării Malva pe teritoriul Olteniei ● British Museum a adăpostit, între 27 octombrie 1988-26 februarie 1989, expoziția *Treasures for the Nation. Conserving our Heritage* (Comori pentru națiune. Păstrarea moștenirii noastre), ce ilustrează realizări ale artei și tehnicii engleze din Evul Mediu pînă în zilele noastre ● *Antequem, postquem*: o „mănușă" rhodiană (toarta unei amfore de Rhodos) și un sestert imperial din timpul domniei lui Octavian August (29 î.e.n. - 14 e.n.), descoperite cu prilejul ultimei campanii arheologice în cel mai vechi și, respectiv, cel mai nou nivel de locuire din *dava* de la Popești (*Magazin istoric*, nr. 11/1979), îngăduie o mai exactă datare a existenței așezării: între 150-145 î.e.n. și primul deceniu al erei noastre.

Repere în timp

PUCIOASA — VULCANA BĂI

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

„De minune ce făceau apele de la Pucioasa se dusese pomina în toată țara și lumea da năvală la vestitele băi". Astfel prezenta cunoscutul medic, Constantin D. Severeanu, în volumul Din amintirile mele, *una dintre cele mai cunoscute stațiuni balneare din țara noastră în veacul XIX.*

Toponimul Pucioasa este pomenit documentar pentru întîia dată în 1701, apoi în 1759 într-un act de vînzare al unei moșii care a aparținut începînd de atunci familiei Văcărești lor. Un sat Șerbănești, în prezent un cartier al Pucioasei, figurează în documente în anul 1538. Cîteva decenii mai tîrziu, în 1595, a fost semnalat un alt sat component al actualului oraș, anume Glodenii de Jos, alte două — Podurile de Jos și Podurile de Sus — fiind menționate în 1641. Această zonă, a fost stăpînită și de Mitropolia din Tîrgoviște, localnicii purtînd îndelungate procese pentru a-și recăpăta libertatea.

În vremea lui Matei Basarab, ei s-au ridicat „cu mic, cu mare" revendicîndu-și dreptul de proprietate „pentru că au fost a lor bătrînă și dreaptă ocină din descălicarea țării". Sătenii din localitățile componente ale viitoarei stațiuni s-au afirmat și cu prilejul unor lupte pentru dreptate socială. Cu deosebire, s-au ridicat în vremea revoluției de la 1821, în timpul căreia noul ispravnic al județului, paharnicul Drugănescu, i-a făgăduit lui Tudor că-i va trimite în sprijin 1 000 de oameni înarmați.

Actul de naștere al stațiunii balneare propriu-zise a fost semnat în 1834, prin amenajarea primului pavilion public pentru băi.

Printre cei care în decursul anilor au vizitat această așezare, s-a aflat doctorul Ștefan Vasile Episcopescu, autor al primei lucrări românești de balneologie — Apele metalice ale României Mari cercetate, descrise și însoțite cu o dietetică și macroviotică *— apărută în 1837 și în care au fost descrise și proprietățile a șase izvoare de la Pucioasa. Stațiunea a fost vizitată ulterior de Jean Alexandre Vaillant, profesor la Colegiul Sf. Sava, prieten al multor tineri revoluționari, autor în 1844 al unei lucrări,* La Roumanie, *descriind călătoriile sale prin Muntenia și Moldova.*

Între altele, Vaillant ne oferă date privind dotările de care beneficia stațiunea în acea vreme: un pavilion cu 14 apartamente, compuse fiecare din cîte două camere, prețul fiind de 5 piaștri (respectiv 1 franc și 7 cenți pe zi) baia și chiria apartamentului, proprietarul, Ștefan Bellu, neasigurînd însă în acest preț și pensiunea. Cei veniți la cură luau masa mai ales în satul vecin, Ialomița-Poduri, unde, firește, preferau să închirieze și case (Într-una din ele, a stat, de altfel, și profesorul Vaillant).

Printre oaspeții de marcă ai acestei așezări s-au numărat Alecu și Iancu Văcărescu (ultimul exilat de domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica pe moșia Moțăștenilor), Grigore Alexandrescu, Ioan Heliade-Rădulescu,

Vulcana Băi

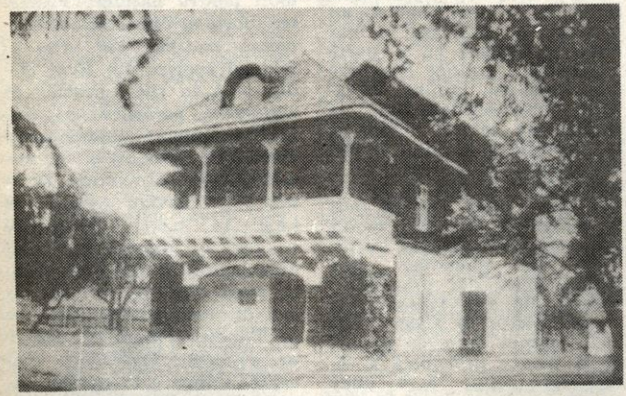

dulescu, Cezar Bolliac, Nicolae Grigorescu, Barbu Ştefănescu-Delavrancea. Acesta din urmă, în calitate de ministru al Lucrărilor Publice, a fost prezent în localitate cu prilejul inaugurării liniei ferate Pucioasa — Pietroşiţa (De remarcat că Pucioasa era racordată la reţeaua feroviară încă din 1889, ceea ce a înlesnit considerabil accesul vizitatorilor).

Cu trecerea anilor, faima localităţii şi mai ales a izvoarelor sale dătătoare de sănătate a sporit, încît, în 1911, aşezarea a fost declarată oraş, schimbîndu-şi totodată numele din Şerbăneşti-Podurile în cel de Pucioasa. Noul oraş a inclus, în afara satelor amintite, alte cîteva localităţi: Diaconeşti, Zărăfoaia, Maluri, Bela.

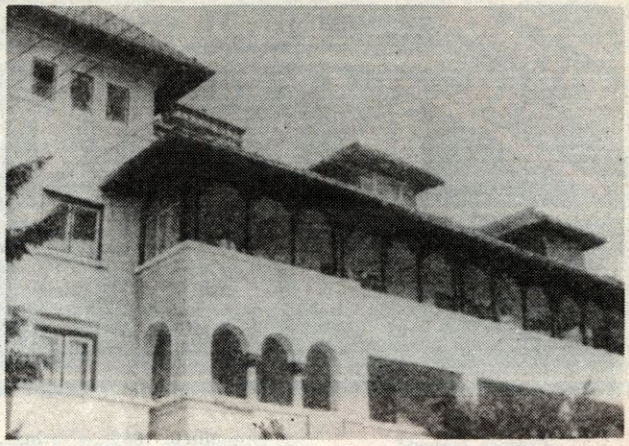

Unul dintre stabilimentele balneare (vila nr. 1)

În amintirile sale, Constantin Severeanu descria astfel tratamentul ce se făcea aici: „Pucioasa este în judeţul Dîmboviţa pe valea Ialomiţa, [oraşul] este numit astfel din cauză că pe acolo se găseşte pucioasă. Din practica mai veche, s-a crezut că pucioasa luată sub formă de baie face mai mult bine la oamenii cu dureri în trupul lor. Această părere s-a transmis la locuitorii din preajma acestei localităţi şi ţăranii... au improvizat instalaţii primitive compuse din hîrdaie şi putini, în care puneau apa din izvoare, iar pentru a o încălzi ardeau pietre şi le puneau în putinile cu apă".

În timp, fireşte că aceste metode empirice au fost abandonate, tratamentul urmînd principii ştiinţifice. În 1863 Carol Davila a recomandat „să se facă toate îmbunătăţirile şi analizele apelor minerale în vederea dezvoltării staţiunii". În 1878, Ion Ghica a iniţiat executarea unor foraje ce au avut drept rezultat captarea a 14 puţuri ce asigurau debitul pentru un stabiliment cu o capacitate de 60 locuri. Şi numărul vizitatorilor a sporit pe măsură ce proprietăţile curative ale apelor de aici au devenit cunoscute — mai ales după ce în 1873 apele de la Pucioasa, trimise la Expoziţia de la Viena, au întrunit unanime aprecieri internaţionale, fiind considerate similare celor de la Teplitz, din Boemia.

Din 1866, staţiunea a dispus şi de un medic balneolog, băile au fost modernizate, asigurîndu-se şi o igienizare corespunzătoare. La începutul secolului, stabilimentele din staţiune puteau asigura efectuarea a 300-400 tratamente zilnic.

Cu toate acestea, instalaţiile balneo-terapeutice erau departe de a corespunde cerinţelor; abia în anii socialismului, staţiunea a căpătat o dezvoltare adecvată marilor resurse de sănătate pe care le oferă. A fost construit un pavilion de hidrofizioterapie modernă, noi spaţii de cazare, o cantină. În prezent, într-o singură zi pot fi trataţi 1 000 pacienţi (la care trebuie adăugat complexul sanatorial aparţinînd U.G.S.R., cu 400 locuri).

În apropiere de Pucioasa, se află staţiunea Vulcana Băi. Menţionat documentar în anul 1604, satul Vulcana este mult mai vechi, actul respectiv precizînd că a fost în posesia lui Vlad Ţepeş. Şi această localitate a fost vizitată de-a lungul timpului de oameni de seamă: spătarul Mihai Cantacuzino (care a şi stăpînit aşezarea o vreme), Constantin Brîncoveanu (care a înălţat aici un schit în anul 1695) ş.a.

Localitatea a ajuns vestită prin izvoarele sale cu apă iodosaliferă. Primele ştiri asupra lor ni le oferă călătorul rus Anatol de Demidoff care a străbătut ţara noastră în anul 1837, lăsînd o descriere de călătorie. Analizele chimice ale apelor de la Vulcana au fost făcute în anul 1879 de către doctorul Alfred Nicolas Bernath-Lendway, acelaşi care trimisese şi apele de la Pucioasa la Expoziţia de la Viena. În 1884, analiza a fost repetată de A.O. Saligny, fratele lui Anghel Saligny, iar în 1911 de doctorul C.I. Istrati, care, un an mai tîrziu, scria în Almanahul Dîmboviţei: *„o sursă bună de venit sînt izvoarele de iod şi ape minerale din subsolul comunei, care atrag vara numeroşi vizitatori. De curînd s-a descoperit un izvor mineral de apă purgativă superioară".*

Prin proprietăţile terapeutice ale apelor lor minerale, prin amenajările balneare în necontenită îmbunătăţire, Pucioasa şi Vulcana Băi, specializate în tratamentul reumatismului, a afecţiunilor aparatului locomotor (Pucioasa) şi în afecţiuni reumatismale cronice, hepato-biliare şi tulburări tiroidiene (Vulcana) se profilează ca un complex balnear de seamă al judeţului Dîmboviţa.

SEPTEMBRIE 1939

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

Cum a început cel de-al doilea război mondial? Succinta cronologie a celor întîmplate în primele trei zile ale lunii septembrie 1939 —consemnate în presa românească din urmă cu cinci decenii — ne ajută să reconstituim tabloul evenimentelor care au marcat declanșarea pustiitoarei conflagrații.

1 septembrie. Ora 4.45: Puternice forțe germane (51 divizii, dintre care 6 blindate) invadează, fără declarație de război, Polonia; aviația germană bombardează sate și orașe, distrugînd rețelele de comunicații. 7.50: Ambasadorul S.U.A. la Varșovia comunică la Washington atacul hitlerist asupra Poloniei. 8.45: Primul ministru francez E. Daladier are întrevederi cu generalul Gamelin, șeful Statului Major al Apărării Naționale, și generalul Colson, șeful Statului Major General al armatei franceze. 10.00: Ședință extraordinară a Reichstagului: Hitler, într-unul din obișnuitele sale teatral-furibunde discursuri, acoperă cu acuzații inventate Polonia spre a masca agresiunea și a putea anunța starea de război. 10.40: La Londra, ambasadorul Poloniei este primit în audiență de primul ministru Neville Chamberlain. 11.00: Întrunire a cabinetului englez pentru a examina situația. În cursul aceleași dimineți, Consiliul de Miniștri francez decretează mobilizarea generală. La amiază, la palatul Buckingham, sub președinția regelui, are loc ședința Consiliului Privat; suveranul englez semnează decretul de mobilizare generală. 13.00: Ambasadorul S.U.A. la Paris remite ministrului de externe francez, G. Bonnet, apelul președintelui F.D. Roosevelt adresat Angliei, Franței, Germaniei, Italiei și Poloniei de a nu fi bombardate orașele deschise și populația civilă. 15.00: Consiliul de Miniștri italian aprobă neutralitatea țării. 21.30: Guvernele englez și francez adresează Germaniei un ultimatum cerînd încetarea ostilităților și retragerea imediată a tru-

1 septembrie 1939 — prima din șirul celor 2 191 de tragice zile, cîte va număra cea mai mare conflagrație cunoscută vreodată de omenire.

În zorii acestei zile, fără nici o declarație prealabilă de război, trupele hitleriste invadează Polonia.

Opinia publică din România — ca de altfel din marea majoritate a statelor europene — primește această veste cu consternare, cu o puternică îngrijorare. *„Așadar, pacea e pierdută!"* Sub acest titlu ziarul *Semnalul*, din 2 septembrie, scrie: „Împotriva tuturor aparențelor care indicau în ultimele zile o ameliorare a situației; împotriva speranțelor legate de lungile tratative diplomatice, care îndreptățeau presupunerea că se va găsi în cele din urmă o soluție care să înlăture cuvîntul tunului; împotriva rațiunii și a grijii de viitorul acestei minunate Europe și a civilizației ei, nebunia războinică e pe cale să triumfe"[1].

La rîndul său, ziarul *Timpul* consemnează, la 3 septembrie: „După douăzeci de ani de pace, omenirea e răscolită din nou de teribila urgie a războiului. Doliul, abia adunat de pe fața tristă a lumii, o va acoperi iarăși. Mai înainte de a fi putut acoperi cenușa și ruinele din 1914, Europa este amenințată să-și prefacă civilizația într-un groaznic mormînt, sub greutatea căruia se vor prăvăli generațiile de astăzi și, odată cu ele, nădejdile, bucuriile și idealurile umane".

În aceste momente de maximă neliniște și îngrijorare pentru soarta țării — vizată și ea de expansiunea agresorului și trăind de luni de zile sub ofensiva amenințărilor revizioniste —, Partidul Comunist Român cheamă poporul pentru apărarea independenței și suveranității patriei. Cu toate că în mișcarea comunistă și muncitorească se continuă o situație extrem de confuză după Pactul de neagresiune semnat la 23 august 1939 la Moscova de guvernele celui de-al III-lea Reich și U.R.S.S[2]. „Comuniștii români — se arată în articolul intitulat *Pentru apărarea Poloniei*, apărut în *Scînteia* din 8 septembrie — înfierează agresiunea ucigătoare a lui Hitler contra poporului polonez și vor lupta în fruntea poporului lor contra Germaniei fasciste și hitleriste".

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

De-a lungul anilor, revista *Magazin istoric* a publicat o suită de articole, evocări, memorialistică despre începutul celui de-al doilea război mondial; vezi și nr. 5/1970, 4,6-9,12/1977, 1-5,7,8/1978, 7,8/1979, 7-12/1985, 10-12/1988, 1-7/1989.

[2] *Magazin istoric*, nr. 3,8/1989.

Tezaur monetar descoperit în cetatea bizantină Dinogeția (Garvăn, jud. Tulcea)

Coperta revistei Realitatea ilustrată din 9 septembrie 1939

Încă din primele zile ale declanșării războiului, guvernul român, consecvent politicii de respectare a tratatelor și principiilor dreptului internațional, de apărare a integrității și suveranității României, proclamă neutralitatea țării, la 4 septembrie, decizie aprobată două zile mai tîrziu de Consiliul de Coroană, întrunit la 6 septembrie, care hotărăște „observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiunile internaționale față de beligeranții din actualul conflict".

Într-un comunicat al Consiliului de Miniștri, publicat de ziarele din 6 septembrie, se precizează, de altfel: „În țară domnesc cel mai desăvîrșit calm și încredere. Unitatea sufletească a națiunii este perfectă. Minoritățile etnice se încadrează și ele în ritmul vieții de stat. În ce privește politica externă, sîntem hotărîți a păstra mai departe atitudinea pașnică de pînă acum, urmărind buna înțelegere cu toți vecinii țării. În acest spirit, guvernul este gata să reînnoiască propunerea pentru încheierea unui pact [general] de neagresiune. Totodată însă guvernul veghează la siguranța intereselor naționale și a luat măsurile necesare pentru a face față nevoilor apărării fruntariilor"[1].

Consecvent liniei sale politice tradiționale, guvernul român acceptă solicitările oficialităților poloneze de a acorda azil demnitarilor, unei părți din armată și cetățenilor civili refugiați din țara cotropită de naziști, precum și de a permite tranzitul prin România al valorilor Băncii Naționale a Poloniei[2]. La protestele și presiunile guvernului german, care consideră că acordarea de azil politic demnitarilor polonezi „ar constitui o violare a neutralității", Grigore Gafencu, ministrul de externe, respinge o astfel de interpretare și declară, la 10 septembrie, că „obligațiunile noastre de neutralitate nu ne-ar împiedica să acordăm azil unor refugiați politici izolați, dacă aceștia s-ar abține de la orice activitate politică pe teritoriul nostru".

Într-adevăr, în noaptea de 17 spre 18 septembrie[3], președintele Republicii polone și membrii guvernului sosesc în România. „În cursul nopții — scrie *Universul* din 20 septembrie — au trecut gra-

[1] Pentru întreaga complexitate a situației cu care era confruntată România în momentul declanșării celui de-al doilea război mondial, vezi Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, București, 1988.

[2] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968, 10/1977.

[3] La 17 septembrie 1939, guvernul sovietic anunță hotărîrea de intervenție armată în Polonia; într-o notă adresată de V.M. Molotov, comisarul poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., reprezentanților diplomatici ai Angliei, Franței, României, Iranului, Chinei, Japoniei, Germaniei, Italiei, Afganistanului, S.U.A., Turciei, Irlandei, Bulgariei, Letoniei, Danemarcei și Estoniei acreditați la Moscova, se arată că această hotărîre a fost luată în scopul apărării de „întîmplările și surprizele care pot crea o amenințare pentru U.R.S.S.".

Cronică măruntă

pelor sale din Polonia, ultimatum rămas fără răspuns.

2 septembrie. Ora 14.45: Tancurile germane pătrund cu peste 80 km în adîncimea teritoriului polon. Camera Comunelor adoptă proiectul de lege privind serviciul militar obligatoriu. 15.10: La Paris, Ședința Camerei deputaților ascultă un mesaj al președintelui Lebrun; primul ministru Daladier reafirmă hotărîrea Franței de a-și respecta obligațiile asumate împreună cu Anglia, prin garanțiile acordate la 13 aprilie 1939, față de Polonia, „dacă guvernul german nu dă asigurări că-și va retrage forțele". 21.00: F.D. Roosevelt, într-un mesaj radiodifuzat, declară că S.U.A. vor rămîne neutre; Germania, arată președintele american, este vinovată de agresiune. 22.30: Camera Comunelor, întrunită în ședință extraordinară, recomandă premierului Chamberlain (a cărui poziție conciliatoristă cultivase iluziile münchineze) să adopte o poziție fermă față de agresiunea hitleristă.

3 septembrie. Ora 9.30: Ambasadorul englez la Berlin remite guvernului german o nouă notă, „finală", prin care avertizează că, dacă pînă la ora 11.00, Germania nu va da asigurări ferme că-și retrage trupele din Polonia, „Anglia se va găsi în stare de război cu Germania". 10.50: Germania respinge propunerile engleze. 11.15: Chamberlain anunță starea de război dintre Anglia și Germania. 11.30: Crainicul postului de radio Varșovia dă citire declarației de război a Angliei. 12.00: Ambasadorul francez la Berlin remite guvernului german o notă similară cu cea engleză, prin care avertizează că în cazul refuzului Germaniei de a se retrage din Polonia pînă la ora 17.00, Franța va declara oficial război celui de-al III-lea Reich. 12.30: J. von Ribbentrop, ministrul de externe hitlerist, comunică refuzul german la nota franceză. 13.00: În proclamații adresate poporului german, membrilor par-

SEPTEMBRIE 1939

Cu cîteva zile înaintea asasinării sale, Armand Călinescu se preocupa de stabilirea unui plan de măsuri privind distrugerea cîmpurilor petrolifere românești, în cazul unui atac al Germaniei hitleriste; în imagine — sonde la Moreni fotografie publicată de ziarul România

Cronică măruntă

tidului nazist, armatelor germane, Hitler își afirmă hotărîrea de a „sfărîma în cîteva săptămîni cercul pus de englezi în jurul Reichului". 15.00: Se constituie un Cabinet britanic de război în care Chamberlain este prim-ministru, Lord Halifax, ministru de externe și W. Churchill, prim Lord al Amiralității. 17.00: Franța declară război Germaniei hitleriste. 22.00: Discurs la radio al regelui Angliei. 22.30: Daladier (a cărui atitudine conciliatoristă încurajase implicit în 1938-1939 expansiunea hitleristă spre centrul și răsăritul Europei) se adresează la radio poporului francez: „Ridicîndu-ne contra celei mai înfiorătoare tiranii, respectîndu-ne cuvîntul dat, luptăm pentru a ne apăra pămîntul, căminele, libertățile".

Astfel, cel de-al doilea război mondial începuse.

Opinia publică românească privește cu maximă îngrijorare evoluția evenimentelor, oameni politici, scriitori, ziariști, oameni de știință exprimîndu-și convingerile și sentimentele pacifiste de condamnare a războiului.

„Ne este inima strînsă — scrie Cezar Petrescu în ziarul România — că după un sfert de veac de la izbucnirea celui dintîi mare război, în locul păcii visate, se dezlănțuie sub ochii noștri al doilea mare război, poate al doilea dintr-un lung și straniu ciclu al unei civilizații crepusculare. Ne este inima strînsă că mari popoare, cu mari și glorioase testimonii de cultură, n-au aflat alt deznodămînt al răfuielilor lor, în afară de arma uciderii și calea vărsării de sînge. Ne este inima strînsă pentru pustiul calcinat și lunar, de astru rătăcit, în care se va dezmeteci omenirea de mîine după măcelul de azi".

La o anchetă întreprinsă de revista „Parlamentul românesc, personalități politice și culturale sînt întrebate: „Ce este războiul?" Iată cîteva răspunsuri. G.G. Mironescu: „O crimă nu numai contra indivizilor sau națiunilor, ci și contra omenirii și contra civilizația și d-nii Moscicki, președintele Republicii polone, mareșalul Rydz Smigly [comandantul suprem al armatei], membrii fostului guvern și d. Beck [ministrul de externe]".

Subliniind sentimentele de caldă solidaritate și înțelegere cu care poporul nostru i-a primit pe refugiații polonezi, ziarul *Semnalul* consemnează la 19 septembrie: „Măsurile ce s-au luat la granița Bucovinei dovedesc cu prisosință acest lucru. Tot ce e în puterea noastră pentru ajutorarea celor în suferință va fi îndeplinit".

Pînă la capitularea Poloniei, în România s-au refugiat cca. 100 000 polonezi, dintre care cca. 60 000 militari. Marea lor majoritate au putut părăsi țara cu sprijinul guvernului român. „În ceea ce mă privește — declara primul ministru Armand Călinescu consilierului Ambasadei poloneze, A. Poninski — eu nu aș dori să rețin aici pe nici unul din polonezi și aș vrea să fac astfel încît toți polonezii care vor ajunge de aici la Aliați, în vederea continuării luptei pentru libertate, să-și amintească despre mine ca despre un adevărat prieten[1]".

La 21 septembrie 1939, opinia publică românească, precum și cercuri largi ale celei internaționale sînt zguduite de vestea asasinării primului ministru Armand Călinescu (1893-1939), răpus de 20 gloanțe trase de șase atentatori legionari. La trei săptămîni de la izbucnirea războiului, șeful guvernului român — care se impusese prin atitudinea sa dîrză de apărare a intereselor vitale ale țării, prin opoziția fermă la presiunile hitleriste asupra României — este victima unui odios atentat plănuit, organizat și plătit de stăpîni de la Berlin[2] ai legionarilor.

„Acela care s-a dus — notează N. Iorga în *Neamul românesc*, din 22 septembrie — era un om de o mare inteligență, de o putere de lucru imensă și de un patriotism pe care numai un nebun l-ar putea pune la îndoială; ultima oară cînd, acum o săptămînă numai, l-am văzut, el se chinuia, noaptea, cu ministrul de externe, să chibzuiască felul cum am putea ieși neatinși din așa grele împrejurări ca acestea de astăzi".

Întreaga opinie publică românească condamnă asasinatul. „O crimă atît de monstruoasă în sine — scrie *Semnalul*, din 23 septembrie — și care ar fi putut fi atît de dăunătoare statului și națiunii, încît nu e suflet care să nu se cutremure de indignare și nu e conștiință de român care să nu condamne cu ultimă energie un astfel de fapt". La rîndul său, *Timpul*, tot din 23 septembrie, arată

1-2 *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968, 9/1969, 10/1974, 4/1977, 12/1979, 10/1986 și articolul publicat la pp. 15-20 ale acestui număr; nr. 7/1967, 7/1975, 2/1984, 3-5/1989.

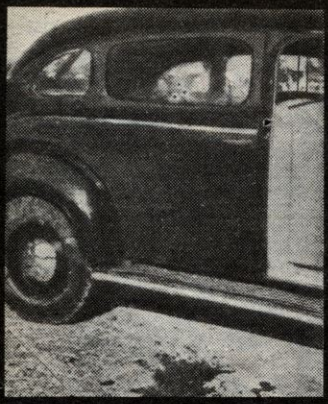

Limuzina în care se afla Armand Călinescu în momentul atentatului; cu cîteva luni înainte, primul ministru cedase regelui, la cererea acestuia, automobilul său blindat

Trenul mortuar care transportă la Curtea de Argeș corpul neînsuflețit al fostului prim-ministru

că „asasinarea primului ministru nu poate însemna, în zilele de azi, decît încercarea mișelească de a lovi în liniștea țării întregi și de a răsturna ordinea și autoritatea de stat, la adăpostul căreia trăiesc și muncesc toți fiii acestei țări". Clasa muncitoare își exprimă indignarea și își afirmă voința de a apăra suveranitatea și integritatea țării. Într-un manifest lansat de P.C.R. se spune: „După I. Gh. Duca, mîna hitleristă l-a ucis pe Armand Călinescu. Ca și I. Gh. Duca, Armand Călinescu a fost ucis de legionarii lui Hitler. Ordinul de asasinare a primului-ministru a fost dat de la Berlin." Într-o chemare adresată de conducătorii breslelor muncitorilor și funcționarilor particulari din industrie și comerț în care activau comuniști, socialiști și alți militanți democrați se afirmă necesitatea unirii tuturor forțelor muncitorimii „în sforțarea comună care trebuie să însemne integritatea, independența și prosperitatea țării".

Prin telegrame adresate guvernului român, șefi de guverne, personalități politice de peste hotare își exprimă regretul pentru tragica dispariție a fostului președinte de consiliu. Armand Călinescu — scrie la Londra *Sunday Times* — „avusese viziunea unei Românii noi, ridicîndu-se deasupra greșelilor și oportunismului". *Birmingham Post:* „Armand Călinescu a slujit cu pricepere și sinceritate cele două interese vitale ale României: pacea, într-o lume care se războiește, și neutralitatea, într-o lume care face din neutralitate o povară tot mai grea pe zi ce trece". În Franța, *Le Temps* evocă, la rîndul său, „patriotismul luminat, activitatea și energia președintelui de consiliu, mort la postul de onoare". Într-un amplu articol publicat în ziarul *L'Oeuvre*, Geneviève Tabouis notează: „Asasinarea d-lui Călinescu stîrnește dezaprobarea întregii lumi civilizate".

Fostului prim-ministru i se fac funeralii naționale, fiind înmormîntat în cavoul familiei din Curtea de Argeș. Criminalii sînt executați chiar pe locul crimei și lăsați pe stradă, sub o mare pancardă: „Aceasta va fi de aici înainte soarta asasinilor trădători de țară".

Armand Călinescu asasinat, generalul Gh. Argeșanu este numit în aceeași zi prim-ministru, la interne trece Gabriel Marinescu, iar la apărarea națională generalul Ioan Ilcuș. Peste o săptămînă, la 28 septembrie, o remaniere guvernamentală îl va aduce la președinția Consiliului de Miniștri, pe Constantin Argetoianu, iar la interne pe Nicolae Ottescu, Gabriel Marinescu devenind ministru secretar de stat, însărcinat cu ordinea publică. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

ționii". Simion Mehedinți: „Războiul este o însușire a sălbăticiunilor carnivore". C. Rădulescu-Motru: „Războiul nu este un scop în sine, ci este un mijloc. Nu se bat popoarele între ele fiindcă au instinctul de a se bate, ci fiindcă au prin biruință un cîștig material sau moral". Gh. I. Brătianu: „Acei cîțiva autori (ai războiului) ar fi trebuit să nu se fi născut niciodată sau să fi fost din primul ceas jertfiți ei în locul zecilor de milioane de ființe fără vină care vor cădea".

La rîndul său, revista Muncă și voie bună (director M. Sadoveanu, redactor O. Livezeanu) subliniază faptul că războiul „înseamnă pur și simplu o cursă înfricoșătoare de exterminare, o nărăvire definitivă a tot ce a putut gîndi și înfăptui mintea și mîna omenească.

Pacea înseamnă progres și prosperitate. Războiul — totală nărăvire, ruină, jale".

Presa română evidențiază, de asemenea, eroica rezistență a poporului polonez împotriva agresorului hitlerist: „Rezistența armată a poporului polonez — scrie George Ivașcu în ziarul Iașul — are un mare coeficient de rezistență morală ce pînă la urmă poate fi hotărîtor. Poporul polonez se apără. Și ceea ce apără el sînt înșeși condițiile existenței lui ca națiune: integritatea, suveranitatea și demnitatea națională".

Eroism la Varșovia se intitulează articolul publicat de Zaharia Stancu, în săptămînalul Azi: „Cele ce se petrec la Varșovia întrec orice închipuire. Încercuiți de forțe covîrșitoare, fără nici o nădejde de izbîndă sau de scăpare, soldații polonezi se luptă spre a-și vinde cît mai scump viața și a arăta astfel omenirii că națiunea polonă, compusă în majoritatea ei din țărani și muncitori, are dreptul la independență națională. Țăranii și muncitorii poloni au dovedit ca soldați că ei sînt mai legați de pămîntul lor, de patria lor decît alții"

La începutul anului 1941, trupele britanice cîştigă o serie de lupte în nordul Africii şi, treptat, eliberează mai multe localităţi cucerite de armatele italiene. În derută, Italia cere sprijin Germaniei. Într-o consfătuire a O.K.W.-ului din 6 februarie 1941, Hitler comunică şefilor Wehrmachtului hotărîrea luată în această privinţă: „Poziţia strategică a Italiei este importantă şi avem noi înşine un flanc sensibil în sudul Franţei. Este deci necesar ca Italia să fie ajutată". El decide să trimită imediat o divizie de infanterie uşoară (Divizia 5), întărită cu un regiment de tancuri care, sporite ulterior, vor forma baza D.A.K. (Deutsche Afrikakorps), de sub comanda generalului Erwin Rommel. După o puternică ofensivă, britanicii sînt respinşi spre Suez.

Unitate de comando pregătindu-se să intre în acţiune

1941-1942. COMANDOURILE DEŞERTULUI

JEAN BOURDIER

Luptele din anii 1941 şi 1942 pentru nordul Africii vor fi dure, desfăşurîndu-se în condiţii dintre cele mai dificile şi punînd la grea încercare atît armamentul şi tehnica de luptă, cît şi rezistenţa oamenilor. Succesiv, fiecare parte va înregistra cuceriri, pierderi şi recuceriri ale principalelor aşezări.

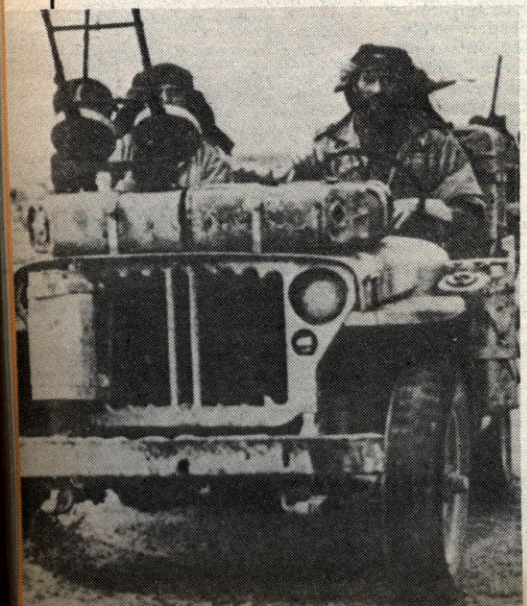

Echipajul lui McDonald a primit o nouă misiune

În vara lui 1941, un tînăr ofiţer scoţian, în vîrstă de 25 ani, are un plan îndrăzneţ în ce priveşte „operaţiile speciale", plan pe care îl prezintă personal şefilor statului major, neavînd încredere în ierarhia birocratică a armatei. Tînărul, numit David Stirling, şi unitatea care va lua fiinţă în acel moment (Special Air Service — S.A.S.) vor acţiona ca o „armată particulară", în spatele liniilor inamicului, prin raiduri destinate să distrugă avioanele şi vehiculele acestuia, să creeze panică şi dezordine în rîndurile lui şi să-i întîrzie acţiunile. Asociat curînd unei alte „armate particulare", Long Range Desert Group (grup cu rază mare de acţiune în deşert), compusă din buni cunoscători ai deşertului, S.A.S. va reuşi să-şi amplifice „misiunile imposibile" şi să distrugă la sol nu mai puţin de... 400 avioane germane şi italiene. Rommel însuşi îl omagiază pe cel ce va fi numit „maiorul fantomă", David Stirling.

Jean Bourdier, ziarist şi scriitor francez, specialist în istorie contemporană, captivat de isprăvile lui Special Air Service în Africa, a scris, pe baza unei bogate bibliografii, şi a publicat la editura pariziană Presses de la Cité, în colecţia „Trupe de şoc", volumul Les commandos du désert, din care revista Magazin istoric va prezenta cîteva fragmente, cu subtitlurile redacţiei.

Un sfert de oră cît un sfert de secol

Înaintînd în şir indian în întuneric, cei şase bărbaţi au străbătut deja cinci kilometri. Pe bîjbîite aproape, pentru că acea noapte de 23 spre 24 decembrie 1941 pare din ce în ce mai neagră, pe măsură ce trece timpul: nici o lumină de ajun de Crăciun pe coasta tripolitană. Doar este război. Deodată, colosul înfofolit care merge în frunte ridică o mînă şi opreşte micul grup. Drept în faţă, în noapte, se distinge, dacă deschizi ochii larg, o aliniere de mase mai întunecoase. Barăci. Cele care se înşiruie pe o latură a aerodromului germano-italian de la Tamit.

Cîteva şuşoteli, o scurtă punere de acord în noapte şi cei şase bărbaţi îşi reiau înaintarea tăcută, în lungul clădirilor. O nouă oprire: pe sub uşa unei baraci se filtrează o rază de lumină. Din interior se aud voci şi rîsete. Nu pentru multă vreme. Cu o lovitură de picior sugerînd meciurile de rugby, colosul din frunte dărîmă uşa. Fără să piardă o secundă, cu arma Thompson la coapsă, mătură interiorul barăcii; cu ultimele cartuşe face ţăndări becurile, înainte să se retragă din două sărituri.

În interiorul barăcii — popota ofiţerilor aerodromului, cum se va afla mai tîrziu — exclamaţiile de stupoare şi strigătele de durere iau locul discuţiei animate dinainte. După primul moment de uluire — reacţia: izbucnesc împuşcături izolate, urmate curînd de un adevărat tir de baraj.

Cu cîteva ordine scurte, atleticul şef al grupului asediator desemnează patru dintre însoţitorii săi pentru a-i „fixa" pe ocupanţii barăcilor. Şi, în timp ce armele Thompson încep să tragă drept răspuns la împuşcăturile venite din interior, două siluete întunecate se precipită spre pista de zbor, unde se disting vag contururile a vreo 30 avioane aliniate. Locotenentul „Paddy" (Irlandezul—poreclă) Mayne şi caporalul Seekings, din Detaşamentul L al Brigăzii 1 Special Air Service, se grăbesc să treacă la o treabă serioasă. Care constă pur şi simplu în a fixa pe fiecare aparat o bombă incendiară Lewes, special concepută pentru acest gen de operaţii.

„Paddy" Mayne, şeful colos al grupului, şi camaradul său nu pierd vremea. În timp ce, la mică distanţă, împuşcăturile se amplifică, 23 avioane sînt „încărcate" în mai puţin de un sfert de oră, un sfert de oră însă ce putea părea un sfert de secol. Parcursul încheiat, se opresc amîndoi, perplecşi: mai este un avion, al 24-lea, şi nici o bombă. Ezitarea lui Mayne nu durează decît o clipă. Cu un mormăit de nemulţumire, sare în aparat şi pătrunde în carlingă.

— Am crezut întîi că înnebunise, va povesti Seekings. Apoi l-am văzut smulgînd cu mîinile goale tabloul de bord. Cum a reuşit, nimeni n-o să ştie niciodată.

În timpul acesta, situaţia pare să se deterioreze de partea grupului de acoperire. Tirul apărătorilor aerodromului devine mereu mai puternic şi se distinge clar zgomotul caracteristic mitralierelor uşoare germane, arme cu care e bine să nu ai de-a face. Mayne lansează ordinul retragerii generale:

— And now run! (Acum fugiţi!).

Continuînd să tragă, spre a-şi acoperi retragerea, oamenii din comando aleargă, opriţi doar o clipă de un strigăt neliniştit:

— I-am pierdut pe McDonald şi White!

Sergentul McDonald, care conducea grupul de acoperire, şi soldatul White au rămas în urmă şi sînt acum departe de camarazii lor. Nu pentru mult timp: ceilalţi revin alergînd şi îi recuperează. Apoi, în timp ce apărătorii aerodromului continuă să tragă sporadic, urmează retragerea în marş forţat spre punctul de întîlnire, la cîţiva kilometri depărtare, unde se găsesc cele trei camioane uşoare ale lui Long Range Desert Group. Înainte ca oamenii din comando să ajungă acolo, o mare lumină roşie aprinde orizontul, în timp ce explozile se succed, seci şi repezi: 23, cîte una de avion.

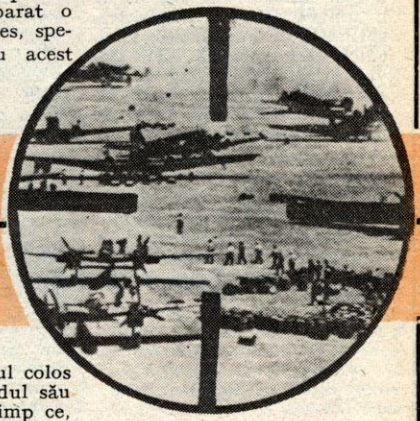

Avioane germane la sol, ţinte ispititoare pentru comandourile britanice

Fără nici un ucis sau rănit, grupul S.A.S., format cu cinci luni mai înainte de căpitanul David Stirling, obţine astfel primul său mare succes pe teren.

Mai rămîne să ajungă la celălalt detaşament S.A.S. care acţionează în aceeaşi noapte, chiar sub comanda lui Stirling, şi, împreună, să se întoarcă la baza de la Jalo, la 560 km sud-est, în linie

dreaptă. Locul de întîlnire cu grupul lui Stirling se află la vreo 130 km de Tamit. Este aproape 11 dimineața, 24 decembrie, cînd ajung acolo cele trei vehicule ale grupului lui Mayne. Soarele s-a înălțat demult și temperatura s-a îmblînzit considerabil.

Oamenii lui Stirling, care așteaptă de opt ore și jumătate și știu, auzind exploziile, de reușita lui Mayne, sînt primii care își reperează camarazii, salutîndu-i cu focuri de armă trase în aer. Curînd, Mayne zărește din mașina sa o umbră lungă cunoscută, sprijinită de unul dintre vehiculele care așteaptă. Este David Stirling, în haina sa trei sferturi moltonată și cu capișon, care contemplă totul de la înălțimea lui de 1,96 m.

Înainte să plece mai departe spre Jalo, oamenii lui Special Air Service știu deja că vor avea un cuvînt în statul major și că ideile îndrăznețe ale șefului lor s-au dovedit rodnice, fără posibilitate de tăgadă.

David Stirling

sfidează ierarhiile

Totul a început la Cairo, în luna iulie a aceluiași an, cînd un sublocotenent al Gărzii scoțiene, detașat la grupul de comando al generalului Laycock[1], reușise să forțeze ușa statului major. Numele său: David Stirling. Provenea dintr-o familie cu vechi rădăcini aristocratice[2], pe care multă vreme o adusese la disperare. Cînd fusese încolțit să-și aleagă o carieră, optase pentru... alpinism, pe care îl practicase neîntrerupt peste doi ani, nutrind visul de a cuceri Everestul[3]. La izbucnirea războiului, se alăturase Gărzii scoțiene, dar nu-l pasionase rutina instrucției. De aceea intrase repede în comandoul nr. 8, constituit de căpitanul de gărzi Robert Laycock, înaintat curînd colonel, apoi general.

La începutul lui 1941, grupul lui Laycock, care cuprindea 2 000 oameni, este trimis în Egipt. Cea mai mare parte din timp rămîne inactiv, spre nemulțumirea tinerilor săi componenți. Unul dintre cei mai nerăbdători este chiar sublocotenentul Stirling, mai cu seamă că o idee din ce în ce mai precisă începe să-l preocupe: operația aeropurtată.

În grupul lui Laycock, un alt ofițer se interesează îndeaproape de operațiile aeropurtate: Jock Lewes, care îl va urma curînd pe Stirling și care reușește să deturneze în mod ingenios un lot de 50 parașute ale R.A.F.-ului. Cu ajutorul generalului Laycock, Lewes procură un avion pentru a organiza un exercițiu de sărituri. Este un vechi aparat de transport Valentia, bine-înțeles fără cel mai neînsemnat echipament de lansare. Cablurile parașutelor sînt deci legate pur și simplu de spatele scaunelor.

Pentru șapte dintre cei opt parașutiști lucrurile se desfășoară cum nu se poate mai bine. Cel de-al optulea, Stirling, deja împiedicat de înălțimea sa prea mare, are și ghinion. Parașuta i se agață de coada aparatului, se deșiră, urmează o cădere accelerată și un groaznic șoc la contactul cu pămîntul. Stirling rămîne nemișcat pe cîmp și trebuie transportat la spital. Pare atinsă coloana vertebrală și doctorii se tem că îi vor paraliza membrele inferioare. Dar, după cîteva zile, robusta constituție scoțiană cîștigă. Stirling va rămîne totuși imobilizat pentru două luni. Profită de răgaz ca să-și pună la punct teoriile și să alcătuiască un adevărat plan pentru operațiile aeropurtate destinate lovirii prin spatele inamicului, acolo unde se așteaptă mai puțin. Curînd, va redacta un memoriu în toată regula. Dar memoriul trebuie să ajungă direct la noul comandant-șef al teatrului de operații, generalul Auchinleck[4], singurul în măsură să decidă asupra unui proiect atît de îndrăzneț. Iar Stirling n-are nici o încredere în calea ierarhică.

Abia ieșit din spital, într-o frumoasă zi de iulie 1941, el se prezintă la statul major general de la Cairo. Sprijinit în cîrje, pentru că încă merge cu greutate, încearcă să intre, ignorînd santinelele. Este oprit și constrîns, din lipsă de documente, să se întoarcă. Nu descurajează. Se îndepărtează cîteva zeci de metri, zărește o spărtură în gardul de sîrmă și așteaptă un moment propice. Care apare la sosirea unei mașini a statului major, cînd santinelele sînt obligate să se ocupe de cei aflați în automobil. Lăsîndu-și cîrjele lîngă un copac, Stirling se strecoară prin spărtură și, deși șchioapătă, se îndreaptă cît mai repede spre clădirea care adăpostește birourile comandantului-șef. Una dintre santinele îl zărește, vrea să-l cheme înapoi, dar este deja tîrziu. Stirling țîșnește înăuntru, o ia pe un coridor și deschide prima ușă care îi iese în cale.

Biroul în care intră este ocupat de un maior cu mină irascibilă, a cărui primă întrebare, în fapt legitimă, este:

— N-ați fost învățat niciodată să ciocăniți la ușă?

Stirling se scuză repede — mult prea repede, după gustul maiorului — și începe să-i explice, fără să-și risipească vorbele, scopul vizitei și marile linii ale planului său. Dar expunerea nu pare să-l calmeze deloc pe maior, care îl întrerupe, întrebîndu-l:

— Nu vă amintiți de mine, Stirling?

Stirling nu-și amintește. În cîteva vorbe tăioase, ofițerul superior îi spune sublocote-

---

[1] Robert E. Laycock, care va fi șef al operațiilor combinate în timpul Zilei Z (debarcarea în Franța, din iunie 1944), era specialist în grupurile de comando. Organizase primele unități de acest tip în iunie 1940, la solicitarea lui Churchill și a amiralului Sir Geoffrey Keyes. În 1941 i s-a dat comanda unei brigăzi speciale pe lîngă armata din Orientul Mijlociu a generalului Wavell. Forțele sale aveau misiunea să acționeze în spatele liniilor inamice.

[2] Este vorba despre familia omului politic scoțian Lord Simon Fraser Lovat (cca. 1676-1747).

[3] Stirling a servit ca model compatriotului său scoțian scriitorul Alistair Mc Lean, pentru personajul Mallory din cartea *Tunurile din Navarrone* (tradusă și în limba română).

[4] Comandant al forțelor britanice din Orientul Mijlociu (iulie 1941), Sir Claude Auchinleck a lansat în Cirenaica ofensiva din noiembrie-decembrie 1941, care a deblocat Tobrukul; în ianuarie anul următor se retrage în fața atacului lui Rommel, iar în august va fi înlocuit de generalul Alexander.

nentului că a avut prilejul să-i predea cursuri de tactică la batalionul de instrucție al Gărzii scoțiene și că a fost deosebit de ofensat văzîndu-și elevul dormind la acele cursuri. Stirling este prin urmare poftit afară, cu cîteva amenințări precise privind viitorul său militar. Ieșe în clipa în care, culmea ghinionului, postul de pază telefonează pentru a semnala că un sublocotenent foarte înalt a pătruns în clădire, înșelînd vigilența santinelelor.

Dornic să se pună cît mai repede la adăpost, Stirling deschide altă ușă și se află față în față cu... generalul Ritchie[1], adjunctul șefului de stat major al forțelor britanice din Orientul Mijlociu. Ritchie este la fel de siderat ca maiorul, dar mai binevoitor. Gîfîind, Stirling expune din nou motivele demersului său și reușește, de această dată, să scoată din buzunar memoriul redactat pe patul spitalului.

Ritchie parcurge textul, apoi, spre marea bucurie a sublocotenentului, declară:

— Interesant. Planul ăsta ne-ar putea conveni. Am să-l discut cu comandantul-șef și vă vom face cunoscută hotărîrea în douăzeci și patru de ore.

S.A.S. — produsul „intoxicării"

Două zile mai tîrziu, modestul sublocotenent se va afla în fața comandantului-șef, generalul Auchinleck. Acesta îi explică într-o suflare că planul său este acceptat, că este avansat căpitan și că este autorizat să-și recruteze, după cum crede, șase ofițeri și șaizeci de subofițeri și soldați, care vor forma o unitate specială, al cărei șef — adică el însuși — va fi direct răspunzător în fața comandantului-șef.

Unitatea ia numele de Detașamentul L din Special Air Service. Pentru că Stirling nu știe ce este Special Air Service, Auchinleck începe să-i explice. Explicația surprinde chiar și un spirit atît de îndrăzneț ca David Stirling. Special Air Service este, în fapt, la vremea aceea, o unitate fantomă. Produs al încercărilor de „intoxicare" de către britanici a germanilor.

David Stirling (în dreapta) și colegul său Paddy Maine

Operația, imaginată de generalul Dudley Clarke, avusese drept scop să-l convingă pe inamic că Marea Britanie dispunea de o brigadă de desant gata să intre în luptă, cînd, de fapt, ea nu avea încă nici o unitate operațională de acest tip. Pentru a fi convingători, englezii imprimaseră documente cu antetul „Brigada 1 Special Air Service", confecționaseră note de serviciu „confidențiale", lăsate în mod expres la îndemîna celor suspecți. Se mersese pînă acolo încît fuseseră parașutate manechine în apropierea unor lagăre de prizonieri germani din Anglia, în eventualitatea că unii captivi ar fi comunicat pe ascuns cu țara.

Stirling punea deci pe tavă interlocutorilor săi posibilitatea de a da carne și oase acestei brigăzi fantomă din Orientul Mijlociu.

Cîmpul de antrenament al Detașamentului L este instalat la Kabrit, lîngă Marele Lac Amer, la vreo 160 km de Cairo. Primul ofițer pe care Stirling îl recrutează este tovarășul său de parașutism, Jock Lewes, un australian care, înainte de a se angaja în Garda galeză, la începutul războiului, fusese o vedetă a Universității din Oxford: un strălucit student în filosofie, științe politice și economice.

Antrenamentul este nemilos. Stirling solicită totul și la cote maxime: ținuta cea mai perfectă, simultan cu performanțe militare și fizice ieșite din comun. Nicăieri nu s-a mai văzut așa ceva, nici chiar în cele mai dure centre de instrucție ale grupurilor. Stirling, afișînd un ton curtenitor dar obstinat, vrea să-și constrîngă oamenii să se autodepășească. Toți trebuie să se transforme în ființe imune la oboseală și la teamă. Pentru acești oameni exercițiile cele mai cumplite sau mai complexe trebuie să devină o rutină plăcută, ba chiar reflexe condiționate.

Rămîne de reglementat o problemă esențială: cea a explozivilor care urmau să fie utilizați în timpul raidurilor pe aerodromuri. Timpul presează, deoarece planul lui Stirling cuprinde trecerea la acțiune în luna noiembrie a aceluiași an, 1941, pe cinci terenuri de aviație inamică. Și sîntem deja în septembrie. În cele din urmă, Jock Lewes se ocupă personal și găsește soluția. Problema este simplu de pus, dar greu de rezolvat: cum să obții o bombă deopotrivă explozivă și incendiară?

Ce face Jock Lewes? Se închide într-o magherniță din apropierea terenului de tir și, vreme de cincisprezece zile, tovarășii săi ar putea crede că este sfîrșitul lumii. Detonături și explozii se țin lanț, iar în cîteva rînduri acoperișul

[1] Neil Methuen Ritchie l-a înlocuit, din 26 noiembrie 1941, pe generalul Cunningham la comanda Armatei 8 britanice, care, începînd din ianuarie 1942, se va retrage în fața ofensivei lui Rommel. La 5 iunie acel an, în zona Tobrukului, Armata 8 de sub comanda generalului Ritchie a pierdut brigăzile 32 tancuri și 10 independentă. Peste 6 000 militari britanici au murit, au fost răniți sau dați dispăruți.

colibei țîșnește în sus. Lewes, înnegrit de fum și asurzit de zgomot, nu renunță însă. La scurt timp, fosta vedetă a Oxfordului pare cuprinsă de depresiune. Cufundat într-un scaun sub cortul său, stă tăcut și inert. De fapt, continuă să se gîndească: lipsește un liant între plastic și termit. Hazardul vrea ca în acest moment privirea să i se oprească pe o sticluță cu ulei de armă. Evrika!

Cert este că Lewes se întoarce în grabă în atelierul său improvizat și, răvășit încă de precedentele isprăvi, începe să frămînte — cum frămîntă pîinea un brutar — un bulgăre de plastic cu termit și cu ulei; vîră apoi un detonator în acest amestec și experiența reușește. Bomba ușoară explozivă-incendiară s-a născut.

— O avem!, îi urlă Lewes lui Stirling, sosit în fugă. Funcționează, cîntărește mai puțin de o livră și fiecare soldat poate lua cu el douăzeci sau chiar treizeci.

— O să-i spunem bomba Lewes, spune Stirling.

Marea ofensivă hotărîtă de generalul Auchinleck în direcția Tobruk trebuie să înceapă la 18 noiembrie 1941. Stirling decide să lovească în noaptea de 17 noiembrie cele cinci aerodromuri inamice din sectorul Tmimi-Gazala. Din nefericire, încă din dimineața de 16 noiembrie, condițiile meteorologice devin îngrozitoare și toată ziua situația nu face decît să se înrăutățească. Vîntul se transformă în furtună și suflă cu peste 40 km pe oră.

Dar Stirling decide să se decoleze la ora prevăzută. Avioanele încărcate cu oameni și material părăsesc pista. Furtuna n-a încetat. Zborul este extrem de dificil. Deasupra deșertului vîntul ridică valuri-valuri de nisip. Piloții zboară foarte jos, în ciuda tirurilor inamice sporadice, și se învîrtesc în cerc, ca să-și localizeze obiectivul.

Stirling este primul care sare. Parașuta i se deschide fără probleme, dar coborîrea îi pare interminabilă. Obscuritatea este totală. Imposibil să distingi solul. Cînd atinge pămîntul, are un șoc groaznic, care îl face să-și piardă cîteva clipe cunoștința. Parașuta îl tîrăște pe niște pietre ascuțite pînă reușește să se desfacă din legături. Vîntul este la fel de violent. Învîrtește în aer valuri de nisip, care îl orbesc și îl sufocă.

Nu reușește decît o oră mai tîrziu să-și regrupeze cît de cît oamenii, mînați de furtună la voia întîmplării. Cîțiva dintre ei s-au rănit destul de grav la aterizare, iar unul lipsește la apel. Cît despre containere, este o catastrofă. S-au găsit doar două din zece, și nici acelea cu arme. Există cîteva bombe Lewes, dar fără detonatoare care, în mod greșit, au fost împachetate separat. Neputînd face altceva mai bun, Stirling hotărăște doar o misiune de recunoaștere a coastei.

Prima operație a Detașamentului L este deci aproape o catastrofă. Este adevărat că putea fi și sfîrșitul lui. Dar mulțumită tenacității lui Stirling, episodul nu va reprezenta decît un motiv pentru a aduce modificări acțiunii și metodelor ei. La cîteva zile după începerea ofensivei, generalul Cunningham, comandantul Armatei 8 britanice, este înlocuit de Ritchie, primul protector al lui Stirling, prea absorbit de propriile sale îndatoriri pentru a întîrzia asupra eșecului Detașamentului L.

Situația îi permite lui Stirling — care nu vrea să se afle, pentru moment, prea aproape de cartierul general — să caute o bază convenabilă pentru reluarea antrenamentelor și pregătirea altor operații. O găsește la Jalo, o biată oază situată la vreo 300 km sud-vest de Tobruk, lîngă un întins deșert de nisip. Jalo tocmai a fost capturată de o coloană britanică. În plus, ceea ce îl interesează, adăpostește un detașament din Long Range Desert Group. În el Stirling își pune mare parte dintre speranțe pentru acțiunea viitoare. ■

(Va urma)

Prezentare, adaptare și traducere
Stelian ȚURLEA

CLIO ANUNȚĂ

DREYFUS ÎN GRĂDINA TUILERIES

În grădina Tuileries din Paris a fost ridicată o statuie dedicată lui Alfred Dreyfus. Ea este plasată nu departe de locul unde, la 22 decembrie 1894 acesta a fost degradat în urma unei false acuzații de spionaj în favoarea celui de al doilea Imperiu german. Parodia de proces care a urmat s-a soldat cu o condamnare la închisoare pe viață. Protestele opiniei publice (indignată de manifestările antisemite prilejuite de acest caz) au făcut ca procesul să fie rejudecat în 1899. Dreyfus a fost din nou găsit vinovat de înaltă trădare, dar de data aceasta condamnat doar la zece ani închisoare. După ce adevăratul vinovat de spionaj în favoarea armatei germane, un ofițer Esterhazy, ungur de origine, a fost demascat, căpitanul Dreyfus a fost grațiat. Reabilitarea deplină s-a produs abia în 1906, cînd a primit Legiunea de onoare și a fost reintegrat în armată cu gradul de maior. Printre cei care i-au luat apărarea s-au numărat oameni politici — Jean Jaurès, Georges Clemenceau — și scriitori — cel mai celebru fiind Emile Zola.

Statuia, după cum informează ziarul *International Herald Tribune*, măsoară 3,5 metri, este din bronz și cîntărește o tonă. Ea este opera lui Louis Mitelberg — mai cunoscut sub numele Tim, cu care semnează caricaturile din săptămînalul *L'Express* — și face parte dintr-un program pentru instalarea în locurile publice a 100 statui ale unor personalități politice franceze.

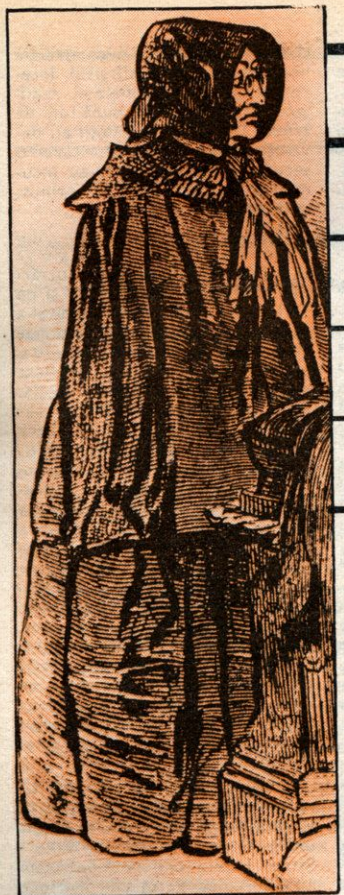

Creatoarea Muzeului figurilor de ceară, spre sfîrşitul vieţii

ASA VA PLACE ISTORIA?

„MADAME TUSSAUD" — O ISTORIE TURNATĂ... ÎN CEARĂ

LEON SĂRĂŢEANU

Organizatorii turismului britanic sînt unanimi: lista atracţiilor şi „curiozităţilor" recomandate vizitatorilor Londrei n-ar fi completă, dacă ar lipsi din ea muzeul creat de „Madame Tussaud". Iscusita artistă Marie Tussaud, venită din Franţa, a întemeiat bogata colecţie a figurinelor de ceară ce reproduc aidoma, ca înfăţişare, talie şi costumaţie, figuri celebre din diferite perioade istorice, amplasîndu-le într-un cadru de epocă, confecţionat după modele autentice. Azi, mai multe oraşe din lume au astfel de muzee.

Cel din Paris, de pildă, a fost întemeiat la 1882 de către desenatorul şi sculptorul Alfred Grévin (1827-1892). Dar, în primele decenii ale veacului trecut, colecţia Tussaud a reprezentat un unicat, lucru reamintit constant celor ce vizitează aşezămîntul londonez, după cum ghizii subliniază că însăşi viaţa „doamnei Tussaud" a însemnat traversarea unui lung şir de evenimente, care au inspirat creatoarei un puternic simţ al istoriei.

Din povestea muzeului londonez şi a întemeietoarei lui desprindem şi noi cîteva date.

Intîi Parisul, apoi Londra...

Viitoarea „Madame Tussaud" a văzut lumina zilei la 7 decembrie 1761, în oraşul alsacian Strassbourg. Tatăl său, Johann Grossholz, o fire paşnică, deşi nu-şi tulbura cu nimic concetăţenii alsacieni, nu era iubit de ei, căci familia Grossholz avea o reputaţie dintre cele mai lugubre: dăduse Strassbourgului mai multe generaţii de... călăi oficiali.

Curînd după naşterea Mariei — viitoarea „Madame Tussaud" — în casa lui Johann Grossholz a apărut discordia. Soţia — mai tînără cu 27 de ani — i-a mărturisit că fetiţa nu era a lui. Ultragiat, Johann şi-a părăsit familia şi Ana-Maria, tînăra mamă, rămasă fără resurse, a descins la Paris, unde adevăratul părinte al micuţei Marie, pe nume Philip Wilhelm Curtius, de naţionalitate germană, a fost fericit să-şi crească copila, păstrîndu-i totuşi numele de Grossholz.

De profesie sculptor, Curtius se specializase în meşteşugul de a modela în ceară capete ce semănau leit cu modelul. Tot ce avea mai cu dare de mînă Parisul se înghesuia în atelierul său, pentru a-şi comanda bustul. Însăşi viitoarea Madame du Barry, favorita lui Ludovic XV, a ţinut să-şi vadă imortalizată graţioasa figură. Mica Marie a crescut lîngă tandrul tată, pe care îl urmărea cu ochi atenţi cum plăsmuia în ceară chipuri de prinţi şi prinţese. Şi treptat, pe nesimţite, fetiţa i-a „furat" meseria. Încîntat de înclinaţia ei, Curtius i-a dat îndrumări. La început, cu un ac înroşit în foc, Marie „aşeza" genele. Apoi, pe o canava, pregătită de părinte, lega perucile. În atelierul tatălui său, fetiţa s-a familiarizat cu celebrităţile vremii. Într-o zi a mîngîiat-o un domn cu ochi pătrunzători. A aflat că se numea Benjamin Franklin. Altă dată a mers cu tatăl ei la un bătrîn ciudat, care i-a primit într-un halat de mătase. Avea să moară peste cîteva luni: era domnul Voltaire. Cam tot pe atunci, Curtius i-a încredinţat Mariei prima lucrare mai importantă: masca mortuară a lui Jean-Jacques Rousseau. Apoi ea şi-a ajutat tatăl să termine o

altă „comandă" de mari proporţii: grupul de statuete reprezentînd familia lui Ludovic XVI, la ora dejunului. Dar Curtius va scoate repede din colecţie acest grup. La 14 iulie 1789, la Paris poporul lua cu asalt Bastilia...

Revoluţia a adus noi personalităţi, schimbînd implicit şi „clientela" lui Curtius. În colecţia figurinelor de ceară a intrat, de pildă, Robespierre. Marie, care îşi depăşise deja tatăl în meşteşugul migălos al modelării în ceară, a început să lucreze singură. Ambiţioasă, voia să se facă şi ea cunoscută. Dar cine să se mai pasioneze de lucrările în ceară, cînd eşafodul lucra din plin? Cum cine? Tot Parisul. Cu condiţia ca, în colecţie, să figureze capetele unor ghilotinaţi celebri. Fata a putut constata că numele ei de familie îi era de folos. Gîdele-şef al Parisului a consimţit mai uşor să încredinţeze unei Grossholz capetele iluştrilor executaţi, pentru ca ea să lucreze „după natură". Danton, Desmoulins şi alţi revoluţionari aveau să îmbogăţească astfel seria exponatelor.

În acest timp, viaţa particulară a Mariei a suferit şi ea schimbări. Curtius a murit la 3 octombrie 1794, îngrijit de fiica iubitoare, moştenitoare a colecţiei şi a meşteşugului lui, încă unicat în lume. Un an mai tîrziu, cetăţeana Marie Grossholz s-a căsătorit cu cetăţeanul François Tussaud, căruia i-a dăruit doi băieţi: Joseph şi Francis.

În Franţa evenimentele au continuat să se precipite. Alte figuri promovate de imperiul ce se naştea au apărut în protipendada Parisului. Marie Tussaud, gata să răspundă solicitărilor, a fost chemată de împărăteasa Joséphine la Tuileries, pentru a modela chipul lui Napoleon Bonaparte.

Un adversar redutabil: fotografia

Dar căsătoria Mariei nu mergea deloc bine. Atunci a decis să se despartă de soţ şi să plece în necunoscut. Pe unul dintre băieţi — Francis — l-a încredinţat mamei sale. Pe celălalt l-a luat cu ea, împreună cu toată „averea": seria de figurine. Şi astfel a pornit spre ceea ce numea ea „bogata Engliteră".

După o scurtă şedere la Londra şi apoi la Greenwich, a început un turneu prin diferite oraşe engleze, scoţiene şi irlandeze, expunîndu-şi colecţia. La Edinburgh şi Southampton a întîlnit şi francezi emigraţi. Generalul Dumouriez, recunoscînd-o pe „fiica lui Curtius", a recomandat-o tuturor celor cu care avea prilejul să stea de vorbă. Pentru a-şi putea transporta mai uşor „expoziţia" dintr-un oraş într-altul, Marie şi-a cumpărat o rulotă. Într-o zi însă, pe cînd se îndrepta spre Liverpool, vaporul care-i transporta „comoara" a naufragiat. I-au mai rămas doar mulajele lăsate la Londra. Fără a se lăsa doborîtă de cele întîmplate, artistă a muncit pe brînci, luni de zile, pentru a-şi reface lucrările, cărora le-a adăugat figuri de personalităţi din ţara gazdă, printre care William Pitt. Cumpăra, prin diferite oraşe, de la „vechituri" catifea, dantele, mătăsuri, gătind cu ele figurile de ceară.

Apoi şi-a reluat turneele în rulotă. Succes categoric. Oamenii plăteau bucuroşi biletul de intrare pentru a-l vedea pe Robespierre, pentru a-l admira pe amiralul Nelson, pentru a se înduioşa de soarta frumoasei Maria Stuart. La Manchester, la Newcastle, la Liverpool, de mai multe ori la Londra, Marie Tussaud a expus şi „seria regală": regele Prusiei, ţarul Alexandru I, Napoleon pe insula Elba, Charlotte de Saxa-Coburg, care murise nu de mult în timpul naşterii, ducele de York etc.

Lucrînd fără odihnă, Marie se instruia continuu cu privire la personajele trecutului, la modul lor de viaţă, la trăsăturile lor psihice (pentru ca figurile să le redea caracterul), la felul lor de a se îmbrăca. Figurinele pe care le crea nu trebuiau să conţină nici un element neautentic. În acelaşi timp, se ţinea la curent cu actualitatea. O căsătorie la o curte regală sau nobiliară, o naştere princiară, o execuţie de criminal faimos trebuiau să-şi afle curînd ecoul în colecţia ei.

Dar, într-o zi, o veste teribilă i-a sosit din Franţa natală: un chimist, născut la Chalon-sur-Saône, pe nume Nicéphore Niepce, (1765-1833) inventase un procedeu care reproducea fidel imaginea omului pe hîrtie: se născuse fotografia. Moralul Mariei s-a prăbuşit. Era convinsă că noua invenţie, care fixa într-o clipă chipul omului pe o hîrtie-document şi care — în plus — avea atracţia noutăţii, însemna sfîrşitul interesului pentru figurinele ei, realizate cu atîta migală, după luni de trudă. Din fericire, băieţii ei, deveniţi oameni maturi, care o secundau îndeaproape, au încurajat-o. Şi s-a dovedit că optimismul lor era îndreptăţit.

Familia Tussaud era din nou triumfătoare. Toată Londra alerga să admire în colecţie noile lucrări ce-l înfăţişau pe William IV şi pe Talleyrand. La Brighton, unde şi-a petrecut vacanţa familia regală britanică şi unde Marie Tussaud a poposit cu rulota ei, prinţesa Augusta a venit să vadă colecţia. Era însoţită de o micuţă verişoară, pe nume Victoria, în care ochiul artistei, rămas ager în pofida celor aproape optzeci de ani ai ei, a intuit-o pe energica viitoare regină a Angliei. Tot în aceeaşi epocă, Marie Tussaud a primit vizita unui tînăr şi inteligent ziarist, ale cărui articole şi reportaje făceau deliciul publicului. Venise să-i confirme interesul oamenilor pentru opera ei. Marie, foarte econoamă din fire, şi-a călcat pe inimă. Încîntată atît de manierele tînărului, cît şi de ceea ce i-a spus, l-a reţinut la dejun, ospătîndu-l cu vin de Porto. Ziaristul se numea... Charles Dickens.

A venit momentul ca viaţa itinerantă a colecţiei şi a creatoarei ei să înceteze. Familia a dobîndit un imobil în apropiere de Baker-Street, artera londoneză destinată a deveni celebră graţie lui Sherlock Holmes, eroul lui Conan Doyle. Şi colecţia a rămas acolo, peste o jumătate de secol, expusă în vastele încăperi ale diferitelor etaje. Marie Tussaud a experimentat acum cu succes şi ultima ei mare idee publicitară. Seară de seară, începînd de la orele şapte, muzica executată de o orchestră anume angajată însoţea pe vizitatorii care parcurgeau încăperile cu exponate.

În seara zilei de 14 aprilie 1850, Marie Tussaud, retrasă în camera ei pentru a se odihni, după ce îşi sărutase nepoţeii, a închis ochii pentru totdeauna. La peste 81 de ani.

Cu timpul, „Madame Tussaud" s-a metamorfozat într-o instituţie oficială, plină de britanică gravitate, înscrisă printre „curiozităţile" de vîrf ale Londrei şi care îşi conservă peste timp celebritatea, oferind tuturor o întreagă istorie... turnată în ceară. ■

PE CÎND SAHARA ERA LOCUITĂ

J. KI-ZERBO

Istoria Africii, scrisă de africani (în cea mai mare parte) și pentru africani. Dar nu numai pentru ei, ci și pentru toți cei ce doresc să se elibereze de prejudecățile și mistificările impuse de o anume istoriografie, care vroia să justifice „opera civilizatoare" a puterilor coloniale și necesitatea sclaviei.

Iată deci scopul Istoriei generale a Africii, lucrare în opt volume, elaborată sub patronajul UNESCO și din care au apărut pînă în 1987 volumele I, II, IV și VII. Această realizare a comunității istorice internaționale este coordonată de un colectiv format din istorici africani (2/3 din cei 39 membri ai Comitetului Internațional) și din istorici europeni preocupați de studiul istoriei continentului negru (1/3 din membri). Lucrările de documentare au început din anul 1965, iar cele de redactare și editare din 1971.

Primele două volume revizuiesc în mod profund concepția care fixa începuturile istoriei africane abia acum... 1 000 ani. Ocupîndu-se de problema antropogenezei, volumul I îi plasează începuturile pe teritoriul Africii acum 3 000 000 ani. Cel de al doilea tom se ocupă de evoluția societății africane, inclusiv valea Nilului, în intervalul cuprins între anii 5000 î.e.n. și 700 e.n., perioadă de maximă înflorire a Egiptului faraonilor și a civilizației nubiene, de dezvoltare și expansiune a celei feniciene, de stabilire a contactelor cu lumea greacă, Imperiul roman și Bizanțul.

Cel de al patrulea volum abordează intervalul secolelor XII-XVI. Noutățile de interpretare sînt aici și mai evidente. Astfel, se arată că penetrația islamică — ce a întîmpinat o îndelungată rezistență — a avut, sub anumite aspecte, consecințe similare cu colonizarea europeană din secolul XIX. Pînă la urmă, cultura și civilizația noilor veniți s-a impus în zona cuprinsă între frontiera Sahelului și Oceanul Indian în vreme ce în zona pădurilor și a savanei a continuat evoluția regatelor autohtone. Este înlăturat și mitul izolării Africii înainte de sosirea europenilor. Comerțul continental, care se desfășura de-a lungul Saharei și prin Oceanul Indian, integra lumea africană sistemului economic euro-asiatic.

Volumul șapte se ocupă de stadiul dezvoltării și atitudinea societății africane în preajma sosirii coloniștilor europeni și rezistența opusă de autohtoni. Concentrîndu-se asupra experienței africane, volumul se îndepărtează de modalitățile anterioare de abordare care puneau accentul aproape exclusiv pe acțiunile europenilor, minimalizînd rezistența pe care ei au întîmpinat-o și societățile pe care le-au găsit în Africa.

Istoria generală a Africii poate fi apreciată drept o reușită premieră, ce demonstrează existența unei importante istoriografii africane. Lucrarea îmbogățește substanțial informația privind istoria continentului negru.

Am ales pentru a prezenta cititorilor revistei Magazin istoric un fragment din primul volum, din capitolul Arta africană preistorică, scris de cunoscutul istoric J. Ki-Zerbo[1]. Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1985.

Muzee naturale

Vestigiile din epoca preistorică existente pe acest continent au fost supuse ravagiilor făcute de om sau de elementele naturii chiar din timpurile preistorice. Ele au avut de suferit mai ales în epoca modernă, cînd trupele străine, colonialiștii, turiștii, cei ce căutau petrol dar și locuitorii indigeni s-au dedat la acte de distrugere și jaf. Astfel, H. Lhote[1] amintește faptul că, în 1954, trupele franceze din Algeria au acoperit cu un strat de ulei splendidul panou de la Hadjra Mahisserat reprezentînd un elefant, pentru a-l putea fotografia mai bine. Alții au ciuruit cu gloanțe peretele numit al marelui scorpion sculptat de la Garet at-Taleb. La Beni Unif plăcile de piatră sculptată au fost date jos și folosite ca material de construcție. O mare parte din vină o poartă chiar oamenii de știință: de exemplu, la sfîrșitul secolului XIX multe piese au fost tăiate și trimise la Viena.

Monumentele de artă preistorică se găsesc cu precădere în podișurile superioare și în regiunea muntoasă a Africii. Zeci de mii de gravuri și picturi au fost descoperite în zona mărginită la nord de Munții Atlas, la est de Marea Roșie, la sud de pădurea tropicală și la vest de Atlantic. Unele dintre ele sînt cunoscute acum în întreaga lume datorită specialiștilor francezi, italieni, englezi, americani și, în număr din ce în ce mai mare, africani. Este vorba, de exemplu, de descoperirile din sudul Oranului și din Tassili în Algeria, de cele din sudul Marocului, din Fezzan (Libia), din Air și Ténéré (Nigeria), din Tibesti (Ciad) sau din Nubia, de pe platourile etiopiene și din Dhar Tichitt (Mauritania). Cealaltă zonă importantă este cea din punctul cel mai de sud al Africii, cuprins între Oceanul Indian și Oceanul Atlantic, incluzînd Lesotho, Botswana, Malawi, Zimbabwe, Namibia, Angola și Republica sud-africană. Descoperiri deosebit de importante au fost făcute în Orange Free State, în zona rîului Vaal și a Transvaalului. Acolo picturile erau realizate în adăposturi săpate în stîncă, iar gravurile în aer liber.

Această înflorire a artelor în deșerturi și stepe se explică prin faptul că în perioada respectivă aceste locuri nu erau nicidecum ceea ce sînt astăzi[2]. Uscăciunea aerului a contribuit la păstrarea și transformarea lor în muzee naturale. În Sahara de pildă s-au descoperit obiecte care zăcuseră netulburate mii de ani. Majoritatea descoperirilor au fost făcute la marginile unor văi din regiuni submontane. Lucru explicabil, căci aceste regiuni sînt cele mai propice stabilirii unor așezări omenești, fiind mai ușor de apărat și situate în apropierea apei, în zone bogate în vînat. Acesta este mediul atît de viu și fidel prezentat în capodoperele artei africane în piatră.

Gravurile au fost realizate cu un echipament minim — o piatră ascuțită, lovită cu un ciocan neolitic — dar cu o precizie remarcabilă. Efecte delicate au fost obținute prin curățirea și șlefuirea unor suprafețe din interiorul contururilor pentru a reprezenta nuanțele blănurilor, sau povara pe care animalele o duceau în spate. Această tehnică prefigura basoreliefurile din vremea faraonilor egipteni.

Pictura trebuie corelată cu gravura. La Tissoukai, de exemplu, contururile schițate pe pereți sugerează faptul că artiștii au început prin a face mai întîi gravură, trecînd la pictură ceva mai tîrziu. Arta cerea uneori o adevărată măiestrie atletică. La Ued Djerat există o pictură avînd 8,5 metri lungime, realizată pe un tavan înclinat, cu o pantă foarte abruptă, iar pe unele dintre șantierele arheologice din platourile stîncoase picturile încep de-abia la o înălțime de 4 metri deasupra solului, parcă anume pentru a nu putea fi atinse de oameni. Se foloseau scări primitive sau chiar schele. Picturile sînt fie monocrome, fie policrome, într-o gamă de culori uluitoare și combinații subtile care reproduceau coloritul și echilibrul din realitate. Pigmenții s-au dovedit a fi foarte rezistenți păstrîndu-și prospețimea și culoarea pînă în zilele noastre. Culorile erau aplicate cu degetele, cu pene, cu spatule din paie sau lemn ros, sau cu pensule din păr de animal legate cu tendoane de niște mînere din lemn. Uneori lichidul era împroșcat cu gura. Acest ultim procedeu explică amprentele de mîini existente pe piatră și care sînt un fel de semnătură ce autentifică aceste capodopere. De multe ori s-au făcut corecturi fără a se șterge contururile inițiale; astfel, se întîlnesc boi cu patru coarne, oameni cu trei mîini etc.

O imensă carte ilustrată

Mai mult decît oricare alt tip de artă, cea preistorică este un limbaj al semnelor, o punte de legătură între realitate și idee. Ea reprezintă un set de simboluri grafice și pentru a le putea descifra este nevoie de o cheie. Dar nouă ne lipsesc astăzi suficiente cunoștințe despre societatea care le-a produs. De aceea este important să nu dăm interpretări grăbite, sărind peste stadiul descriptiv. Titluri ca „Judecătorii", „Doamna Albă", „Om scoțînd dinți", „Josephine vîndută de surorile ei", „Marțieni" și altele, date unor picturi africane pe piatră, le denaturează de la bun început, căci impun interpretarea unui observator aparținînd altei civilizații care folosește alte simboluri și coduri. Arta africană preistorică trebuie interpretată prin referire la valori indigene și doar atunci cînd contextul temporal, spațial și cultural local nu pot oferi un răspuns problemei, putem căuta soluția în altă parte.

Arta africană conține, fără îndoială, un mesaj social și educativ. Poporul San care este astăzi cel mai apropiat de viața descrisă de arta preistorică arată că strămoșii săi explicau concepția lor despre lume cu ajutorul imensei cărți ilustrate a picturilor pe piatră. Educația popoarelor care nu au încă o limbă scrisă este în principal audio-vizuală, bazată pe sunet și imagine.

[1] Etnograf francez. Cartea sa despre arta africană a fost tradusă și în limba română, cu titlul *Frescele din Tassili*.

[2] *Magazin istoric*, nr. 8/1978.

În ce măsură arta africană preistorică poate fi considerată o ediție ilustrată a primei cărți de istorie a Africii?[1]

Ea constituie într-un fel un film documentar despre mediul primelor societăți de pe continentul nostru. Acest biotop poate fi direct observat în obiectele găsite, dar poate fi la fel de bine dedus din subiectul imaginilor. Este totuși necesar să subliniem că reprezentarea picturală nu este neapărat o descriere obiectivă a locurilor. Artistul poate reda vechi amintiri, fantezii sau vise. În realitate există efectiv dovezi de netăgăduit în perfectă concordanță cu studiile geomorfologice în ce privește întinderea lacurilor preistorice și a vechilor cursuri de apă mai mult decît suficiente pentru a înlătura orice dubiu. H. Lhote a descoperit oase de hipopotam undeva lîngă Adrar Bous identificate pe baza radioactivității conținutului lor de carbon ca datînd de acum 5 140 ani ceea ce confirmă acuratețea istorică a grupului de hipopotami pictați de la Assadjen Uan Mellen, de pildă. Acest animal este și un indiciu ecologic, deoarece el are permanent nevoie de apă pentru a putea supraviețui. Elefantul care înghite cantități enorme de plante în fiecare zi este un alt indiciu, iar Sahara picturilor preistorice era probabil o mare întindere de vegetație mediteraneană, din care cîteva urme au supraviețuit pînă astăzi. Acest mediu a cedat treptat locul unui biotop de sahel sudanez.

În sudul Africii, stilul nordic sau „rhodesian" abundă în desene de copaci, dintre care unii pot fi identificați. Adăposturile din unele regiuni care acum sînt deșerturi sînt decorate cu o faună bogată, variată, ca o arcă a lui Noe dintr-o perioadă mai tîrzie, sau ca o grădină zoologică împietrită.

S-au găsit gravuri reprezentînd pești, animale sălbatice enorme, cu blană lungă și coarne de 3 metri, specii dispărute ca bizonul, de exemplu, feline, maimuțe (la Tin Tazarift), struți, bufnițe ș.a.m.d.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1973; 2/1989.

Așa arăta Sahara, pînă în jurul anului 2500 î.e.n. Atunci a luat proporții transformarea ei în deșert, lăsînd doar oaze izolate, precum cea înfățișată în această gravură din sec. XIX

În p. 57: *pictură din epoca paleolitică descoperită la Tassili-n Ajjer*

Aceste imagini prezintă, de asemenea, trecerea treptată de la prinderea animalelor cu ajutorul capcanelor la hrănirea și domesticirea lor. Un bărbat înarmat cu un arc ține un animal legat, în timp ce la Tissoukai oile sălbatice sînt vînate cu cîini.

La I-n-Itinen s-au descoperit picturi înfățișînd oameni aplecați, folosind unelte ascuțite, care amintesc de scenele recoltării cu secera de pe basoreliefurile faraonice. Alte desene reprezintă femei aplecate în poziții specifice pentru vînturatul și strînsul spicelor, sugerînd cultivarea cerealelor în Sahara, în perioada neolitică, fapt confirmat și de numărul imens de pietre de moară descoperite în zonă. Studii asupra polenului, întreprinse pe mostre din Sahara atrag totuși atenția asupra faptului că ceea ce este înfățișat poate fi doar strîngerea unor recolte de plante sălbatice. Mai mult, este greu de tras o linie de demarcație clară între cultivarea unor mici petice de pămînt și agricultura propriu-zisă. La Peștera Battle sînt reprezentate fete San pornite să strîngă hrană, purtînd pe umeri bețe pentru săpat. Indiferent de acest lucru, bogăția artei în piatră și abundența de unelte și arme descoperite în zone întinse ale Africii, în special în cele care sînt acum deșerturi, ne dau o idee despre densitatea populației din acele regiuni.

Arta africană preistorică ne spune mult și despre îmbrăcămintea oamenilor din acele vremuri. Așa cum se întîmplă deseori în civilizațiile timpurii, bărbații erau mai decorativ îmbrăcați decît femeile. Casa era adesea redată schematic, prin emisfere reprezentînd colibe în care se zăresc mobile și chiar scene de familie. Descoperirile de pe culmile Tichitt (Mauritania), unde pînă în prezent au fost identificate 127 sate, arată că africanii din neolitic erau și constructori. Așezate pe o ramificație a muntelui, aceste grupuri de clădiri din piatră, ce puteau adăposti fiecare aproximativ 3 000 oameni sînt adesea construite pe o substructură de zidărie ciclopică, ce amintește de zimbabwe[2]-ele din centrul și sudul Africii. Frescele africane ne oferă astfel o imagine veridică a unei întregi societăți. La Takedetumantin, de exemplu, femei solide stau în fața colibelor, cu copii în brațe, vițeii sînt priponiți cu o funie, unul lîngă altul, iar bărbații mulg vacile. Este o scenă de seară, sugerînd pace și liniște pas-

torală. La Jabbaren, o femeie își tîrăște copilul îndărătnic după ea. La Sefar, un bărbat trage de funie un vițel. Fresca cea mare din adăpostul Iheren, una dintre capodoperele picturii preistorice, înfățișează boi împodobiți, călăriți de femei în costume scumpe, purtînd burdufuri de piele pline cu apă, atîrnate de o parte și de alta. Unele dintre animale au capetele aplecate spre apă, în timp ce o cireadă mare înaintează maiestuos. Femei purtînd tot felul de podoabe trîndăvesc în afara casei, iar cîțiva bărbați cu părul strîns în coadă de cal s-au oprit, părînd a le saluta. În interiorul colibelor se zăresc diferite piese de mobilier.

O diferență de... 15 000 ani

La I-n-Itinen se află o scenă reprezentînd notabilități în ținută de ceremonie și luptători în uniforme, arătînd că societatea începea să se dezvolte pe o anume ierarhie. Arcașii îmbrăcați în haine par a fi organizați în detașamente sub conducerea unui comandant. Este sugerată aici chiar și existența poliției.

În sudul Africii, scenele de luptă sînt foarte numeroase, ilustrînd succesiunea războaielor dintre popoarele San și Bantu.

Tendința de a explica toate trăsăturile culturii africane pe baza unei influențe din afară trebuie respinsă. Acest lucru nu implică totuși negarea oricărei influențe externe, ci pur și simplu o definire mai atentă a ei. Arta franco-cantabrică în piatră, datînd de aproape 40 000 ani este paleolitică, și deci mai veche decît arta africană preistorică. Neoliticul saharian, pe de altă parte, este mai vechi decît cel european. A existat tentația de a considera că artiștii de pe continentul african au fost inspirați de arta nordului și s-a vorbit chiar de o artă euro-africană centralizată în Europa.

Nu este însă nici urmă de adevăr în toate acestea. În afară de faptul că între cele două școli de artă există o diferență de 15 000 ani, este recunoscut faptul că arta spaniolă orientală (care ar fi trebuit să fie veriga de legătură a unei eventuale influențe) nu are nimic comun cu arta din sudul Oranului, Tassili și Fezzan.

S-a arătat că în paleoliticul superior nu exista nici o legătură între Africa de Nord și Spania. Adevărata înflorire a artei preistorice a început în Atlas, iar focarele sale nu pot fi decît africane.

S-a mai formulat și ipoteza că acest tip de artă ar fi provenit din est, dinspre Valea Nilului, întinzîndu-se către interiorul continentului. Este evident că arta Nilului egiptean a înflorit mult mai tîrziu decît cea a Sahariei și a Sudanului. Cînd André Malraux a văzut capetele de animale de la Ued Djerat, le-a considerat „predecesorii zeităților animale egiptene".

În domeniul esteticii propriu-zise, arta africană preistorică este inspiratoarea și pregătitoarea artei africane moderne, ale cărei rădăcini au fost încă prea puțin studiate. Arta preistorică include o bogăție de stiluri ce pot fi urmărite uneori pas cu pas pînă la arta africană modernă. Aceasta din urmă a împrumutat mult de la arta arabă și cea europeană, dar există și o tradiție străveche, ale cărei rădăcini se află în adăposturile din stîncă și în galeriile preistorice.

Este o artă caracterizată prin observarea atentă, sensibilă a realității, aspect evident atît la scenele gravate în piatră cît și în pictură, deși manifestările sînt totuși diferite. Boul de la Augsburg (Botswana), din care nu s-a păstrat decît partea din față, este conturat cu o linie impecabilă, care scoate în evidență cele mai mici detalii anatomice ale botului, ochilor, urechilor și părului. Un leu ținînd o oaie în gheare urmărește cu privirea un grup de oameni înarmați care au pornit în căutarea lui, în timp ce alte oi se răspîndesc carencotro, înspăimîntate. Un bou se îndreaptă spre o baltă să bea apă, speriind broaștele, care încep să sară. Acesta este caleidoscopul impresionant, variat al naturii, peste care domnește omul ca un intrus.

Cu toate acestea, detaliul naturalist nu împiedică niciodată scoaterea în evidență a elementelor esențiale ale compoziției, folosindu-se o tehnică apropiată mai degrabă de o tratare sculpturală a picturii. Astfel personajul principal este redat în dimensiuni mari eclipsîndu-le pe celelalte de dimensiuni relativ reduse: vînătorii înalți, mascați, printre animale sălbatice, uriașul faraon care își răpune dușmanii, sau Oba din Benin, mult mai mare decît supușii săi.

Este o artă populară cotidiană, cu un simț al umorului ce exprimă ironiile dulci-amare ale vieții. Este și o artă ezoterică, vibrînd de fervoare mistică ce dă un impuls pictorului sau gravorului și care a produs nestemate ale artei universale, ca berbecul cu disc solar de la Bualen, a cărui atitudine asemănătoare cu cea a unui preot este atît o prefigurare a misterului cît și o invitație la meditație. Această dublă abordare redă foarte bine cele două laturi ale africanului modern: spontan și aproape indiferent în chestiuni obișnuite, solemn, și mistic atunci cînd este prins în ritmul unui dans ritual.

Arta africană preistorică este încă vie. Ea continuă să trăiască, chiar și numai în denumirile neschimbate ale locurilor. Are nevoie să fie apărată de multiple pericole ce o amenință zilnic, căci este de neprețuit. Ar trebui întocmit un catalog complet care să faciliteze inițierea unui studiu comparativ. Și chiar dacă nu ne poate înfățișa decît o infimă parte, sîntem totuși îndreptățiți să considerăm arta preistorică drept prima carte de istorie a continentului. ■

Prezentare și traducere:
Oana CHIȚORAN

Pearl Harbor 1941:

Yamamoto nu a fost original...

Ysoroku Yamamoto (1884-1943) a fost comandantul flotei combinate japoneze în timpul celui de-al doilea război mondial pînă în aprilie 1943, în timpul luptelor pentru insulele Solomon, cînd aviația americană a doborît avionul în care se afla el. Yamamoto este considerat de istorici un mare strateg și tactician naval. Planul de atac asupra bazei americane de la Pearl Harbor[1] — perfect executat de altfel, în dimineața zilei de 7 decembrie 1941, și în urma căruia S.U.A. au intrat în cel de-al doilea război mondial — era considerat, pînă de curînd, o mare inovație a lui Yamamoto. De la acea dată, portavionul a devenit noul stăpîn, de necontestat, al mărilor și oceanelor, înlocuind navele de linie, al căror rol s-a redus la a-l escorta.

Date recent intrate în circuitul științific dovedesc însă contrariul. Primul care a susținut supremația noului tip de navă, nucleul unei forțe de lovire aeriene puternice, a fost contraamiralul... american Harry Erwin Yarnell. El a prefigurat pentru prima oară importanța pe care aveau să o joace noile „aerodromuri plutitoare", protejate de puternice nave de linie. Mai mult, a și aplicat această nouă tactică de luptă navală în timpul marilor manevre navale din anul 1932. Yarnell, comandant al forței „atacatoare" ce avea sarcină de a distruge baza navală de la Pearl Harbor (!), a conceput un plan îndrăzneț. Pornind de la premisa corectă că „apărătorii" așteptau o forță de invazie formată din cuirasate și crucișătoare, el și-a divizat forțele. Un grup principal, cu aproape 100 nave, urma să atace în manieră tradițională. „Apărătorii" erau gata să îi întîmpine: la distanță de bază se întindea un ecran protector de submarine și distrugătoare. Pe țărm fuseseră dislocate numeroase unități de infanterie, artilerie grea și ușoară; aviația avea misiunea de a preîntîmpina eventualele atacuri aeriene ale „inamicului".

În ce a constat surpriza pregătită de Yarnell? În loc să se urce la bordul unui cuirasat, și-a ales drept navă amiral portavionul *Saratoga*. În jurul acestuia a alcătuit o grupare operativă — pentru prima oară botezată *task force* — în care intrau portavionul *Lexington* și cinci distrugătoare de escortă. Profitînd de viteza și mobilitatea acestei unități, ca și de lipsa traficului comercial în zona de nord-est a insulei Oahu, Yarnell s-a apropiat de Pearl Harbor în zorii unei zile de duminică. Presupunea, în mod justificat, că vigilența apărătorilor avea să fie mult redusă într-o zi de sărbătoare. Și vremea nefavorabilă l-a ajutat: rafale de ploaie, vînt, zone de ceață.

În zori, de la numai 60 mile (o milă maritimă = 1,852 km) avioanele au început să-și ia zborul, unul cîte unul. Navele păstrau tăcerea radio și navigau fără lumini. În fața piloților de pe avioanele de vînătoare, de bombardament în picaj și de pe cele torpiloare s-a înfățișat cea mai mare și — așa cum avea să se dovedească din nou, în mod tragic nouă ani mai tîrziu — cea mai vulnerabilă bază navală din lume. În atacurile simulate au fost scufundate toate navele mari din radă. La fel, toate avioanele „inamicului" au fost distruse la sol, fără ca măcar unul să aibă răgazul necesar de a decola.

Care au fost urmările raidului? Yarnell a fost aspru criticat de șefii săi direcți, cărora le compromisese reputația. Faptul că foarte mulți experți navali s-au grăbit să numească acțiunea lui o *revoluție în strategia și tactica navală* nu a avut consecințele binevenite așteptate pentru marina americană. Nici unul dintre acei entuziaști nu ocupa funcții de răspundere. Încetul cu încetul, episodul a fost uitat.

Nu însă și de japonezi. La Tokio, experții flotei imperiale au desprins toate concluziile necesare din exercițiul naval american. Corelînd datele confidențiale culese despre manevrele americane cu învățămintele rezultate în urma acțiunii spectaculoase a avioanelor britanice lansate de pe portavioane la Tarento[2], japonezii au realizat la 7 decembrie 1941 o operațiune de mari proporții. Atacul condus de viceamiralul Chuichi Nagumo (1887-1947) a urmat aceleași linii generale stabilite de Yarnell cu nouă ani înainte: *elementul* surpriză (momentul ales a fost o dimineață de duminică); s-a impus tăcerea radio totală; apropierea s-a făcut dinspre nord; avioanele au fost lansate înaintea zorilor; flota japoneză număra șase portavioane, exact cifra considerată de Yarnell drept ideală pentru reușita atacului.

După ce a lansat două valuri de avioane, Nagumo s-a retras. Ofițerii săi l-au sfătuit să lanseze și un al treilea val pentru a distruge atelierele de reparații și marile depozite de carburanți ale bazei, care scăpaseră neatinse. Dacă ar fi reușit și acest lucru, americanii ar fi fost obligați să renunțe la Pearl Harbor și să își retragă forțele navale principale pe coasta Pacificului. Dar Nagumo, derutat de absența portavioanelor americane din port și temîndu-se de un atac surpriză din partea lor, a ordonat retragerea. Nu pierduse nici o navă; mai mult, americanii nu știau încă de unde sosiseră avioanele care transformaseră cea mai mare parte a flotei lor într-un morman de fiare vechi.

După 7 decembrie 1941, în tot timpul războiului din Pacific, portavioanele aveau să dețină prioritatea în toate acțiunile de amploare. Nici o mare grupare navală nu putea spera să aibă cea mai mică șansă de succes fără sprijinul lor.

Dr. Cristian CRĂCIUNOIU

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 2-12/1983.

[2] La 11 noiembrie 1940, la ora 23.00, amiralul britanic A. Cunningham a lansat, de pe portavioanele *Illustrious* și *Eagle*, valuri de avioane asupra flotei italiene ancorate în rada portului Tarento. Două cuirasate au fost scufundate și alte două avariate.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

DESPRE BĂLĂCENI

Primim spre publicare următoarea scrisoare din partea istoricului dr. Paul Cernovodeanu, autor al articolului Bălăcenii, publicat în nr. 2,3 și 4/1988:

O scrisoare primită de la tovarășul Ion Bălă din Alexandria, pasionat cercetător al istoriei locale și asiduu cititor al revistei **Magazin istoric**, cuprinzînd o serie de sesizări privitoare la unele filiații și localizări controversate din articolele pe care le-am publicat în numerele 2,3 și 4/1988 despre familia Bălăcenilor, m-a determinat să reiau izvoarele tratînd problemele în cauză, extinzîndu-mi chiar cercetările, încît pot aduce cuvenitele precizări.

1. Astfel, țin să rectific că Preda Prooroceanu, unul dintre susținătorii marelui agă Constantin Bălăceanu și adversar al lui Constantin Brîncoveanu, executat la Rușii de Vede de către amintitul domn, în 1692, **era văr primar** cu Constantin Bălăceanu, și nu cumnat al său, prin **mama** sa, Maria Bălăceanu, **sora** marelui vornic Badea zis „Ușurelul" și soția boierului Papa Prooroceanu, ciohodar în 1656. (Aceste rectificări vizează afirmațiile din nr. 2/1988, pp. 22 și 23 și nr. 3/1988, p. 37).

2. Referitor la itinerarul parcurs de Constantin Brîncoveanu în timpul înaintării oștilor imperiale habsburgice intrate în țară în iarna 1689/1690, problemă ce a stîrnit confuzii în rîndul istoricilor noștri, putem, în urma reconsultării tuturor izvoarelor, restabili cu precizie drumul voievodului. Astfel, domnul s-a retras succesiv de la **Șerbănești** (jud. Olt), la **Potlogi** (jud. Dîmbovița), apoi la București. Înainte de ocuparea orașului de către trupele comandate de generalul Donat Heissler, Brîncoveanu s-a refugiat la mănăstirea **Plătărești** (azi în jud. Călărași) și de aici la **„Rușii lui Șerban vodă"** sau **„la Rușii la heleșteae satul lui Șerban vodă"** (sat dispărut azi și care se afla în jud. Saac, dispărut și el; satul se găsea pe raza actualei comune Fulga, jud. Prahova). În apropiere de Rușii, spre sud-vest, era și fosta moșie a lui Șerban-vodă Cantacuzino de la **Drăgănești** (jud. Prahova), unde au fost reținuți de către domnitorul Brîncoveanu doamna Maria Cantacuzino, văduva fostului domn Șerban Cantacuzino, și nevîrstnicul lor fiu Gheorghe. **De aici** au fost eliberați de către Constantin Bălăceanu prin vărul său Preda Prooroceanu. Tot la **Drăgănești-Prahova** a avut loc și întîlnirea dintre vodă Brîncoveanu și generalul imperial Donat Heissler. Dat fiind faptul că din punct de vedere geografic comuna Drăgănești de Vede se afla în apropierea localității Rușii (azi Roșiori) de Vede, în jud. Teleorman, în istoriografia noastră s-a produs în mod curent confuzia între cele două așezări teleormănene și omonimele lor din jud. Prahova, unde sînt localizate, într-adevăr, evenimentele amintite de mine în nr. 2/1988, p. 23 și nr. 3/1988, p. 36.

M-am simțit dator să fac aceste precizări și rectificări din respect pentru cititori și pentru **Magazin istoric**, adresînd totodată pe această cale mulțumirile mele tovarășului Ion Bălă pentru sesizările făcute.

MONUMENT

Cititorul și colaboratorul nostru VALERIU CHIȘIU, din Oradea ne relatează despre dezvelirea — la 8 noiembrie 1988 — a unei statui închinate lui Emanuil Gojdu (1802-1870), luptător pentru drepturile naționale ale românilor din Transilvania.

De numele lui Gojdu se leagă Fundațiunea pe care a înființat-o prin

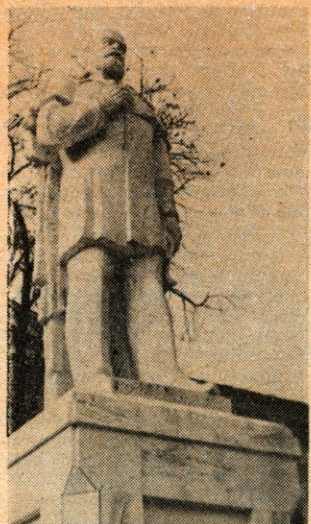

testamentul său din 4 noiembrie 1869, în scopul ajutării la studii a copiilor români, ai căror părinți nu aveau posibilitatea să-i întrețină la școli. De bursele acordate prin „Fundația Gojdu" au beneficiat un mare număr de tineri transilvăneni, care și-au desăvîrșit studiile superioare, unii dintre ei devenind apoi cunoscute personalități ale vieții culturale și politice românești, cum au fost Octavian Goga, dr. Petru Groza, Valeriu Braniște.

Monumentul (în imaginea de sus) ridicat la Oradea, este opera sculptorului Mircea Ștefănescu.

COLECȚII ȘI COLECȚIONARI

Despre pasiunea pentru istorie și atașamentul față de revista noastră în familia sa ne scrie Gh. ROȘIANU, pensionar, din Cîmpina. Iată cîteva fragmente din scrisoarea sa: Sînt un pasionat al istoriei și avînd doi copii și nepoți le-am insuflat și lor această plăcută pasiune. Mi-am alcătuit o colecție completă a revistei și le-am completat și celor mai mici două colecții, deci în casă avem acum trei colecții. Fiica mea s-a căsătorit tot cu un pasionat cititor al revistei, care are și el o colecție completă.

Avînd diverse numere ale revistei disponibile și urmărind rubrica **Cereri și oferte**, am intrat în corespondență cu alți cititori, pe care i-am ajutat să-și completeze colecțiile. Iată numele cîtorva dintre ei, care în prezent se bucură de colecțiile lor complete: Iosif Vezoc, inginer, din Tecuci; Ștefan Fori, din Codlea, jud. Brașov; dr. Gh. Alexandru, din Mizil; Silviu Sebastian, din Brăila; Octav Condiescu, tipograf din Sibiu; Călin Filip, din Cluj-Napoca; căpitan Laurian Motătănescu, din Călărași; Gelu Bodea, elev, din Timișoara; C. Piciorea, din Comarnic; Laurențiu Avram, din Găești; Adrian Balță, din Brașov; N. Teodorescu, farmacist, din Turnu Măgurele; Pavel Matei, din Bacău; Vasile Stoica, din Urziceni; Dan Coman, învățător, din com. Vădăstrița, jud. Olt. **Ne-au mai scris, de asemenea, despre colecțiile lor complete și următorii cititori: Mircea Ștefancu, din com. Vîrfu Cîmpului, jud. Botoșani; Emanoil Chiper, din Brașov; Elena și Petre Țăgorean, din București; Nic. Deaconu Vîlcea, din Lipova; Ioan Anescu, din com. Vărlaș, jud. Timiș.**

RECUNOAȘTERE

Colonel (r) N. BĂRBULESCU, din Constanța: Sînt unul dintre abonații revistei. În nr. 5/1989 am întîlnit, pe planșele din interior, un grupaj de fotografii consacrate unor manifestații organizate cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai, în diferiți ani, în unele localități din țară. Mi-a reținut atenția în mod deosebit fotografia realizată în 1920 la Craiova și care este reprodusă pe planșa a doua, jos, din respectivul număr al revistei. Explicația fotografiei a fost însă schimbată cu cea a imaginii de sus și care reprezintă sărbătorirea zilei de 1 Mai 1921 la Galați. Deci, imaginea a doua, de pe planșa a doua a nr. 5/1989, reprezintă un grup de participanți la manifestarea de 1 Mai 1920 din Craiova, între care l-am recunoscut pe tatăl meu, **Marin Bărbulescu** (sub litera N, de la cuvîntul „întîi" de pe pancardă). Tatăl meu (1895-1968) a fost tîmplar. A luptat pe cîmpul de vitejie de la Mărășești, unde a luat parte la șapte atacuri împotriva inamicului.

Fotografia respectivă se mai află expusă și în cadrul Expoziției permanente „Procesul luptătorilor ceferiști și petroliști din iunie-iulie 1934", din Craiova, str. Severinului, nr. 7, organizată în clădirea fostului Consiliu de război al Corpului I Armată.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

HIROHITO

MIRCEA MARIAN, din Mediaş, ne roagă să îi oferim cîteva date despre fostul împărat al Japoniei, Hirohito. Acesta s-a născut în anul 1902. A fost primul membru al familiei imperiale japoneze care a călătorit, în 1921, dincolo de graniţele ţării. Din voiajul său prin Europa a păstrat, printre alte amintiri, şi primul lucru cumpărat în viaţa sa: un tichet pentru metroul parizian. Din 1926, a devenit al 124-lea suveran al celei mai vechi dinastii din lume, ale cărei origini coboară în urmă cu 26 secole. Hirohito a domnit timp de 62 ani, perioadă în care Japonia a cunoscut ascensiunea cercurilor militariste ce au antrenat-o în cel de-al doilea război mondial, primul bombardament atomic, urmat de capitularea necondiţionată a ţării şi, în perioada postbelică, o puternică dezvoltare industrială, care o situează astăzi în rîndul celor mai avansate economie state capitaliste ale lumii.

Principala pasiune a fostului împărat au constituit-o studiile de biologie marină, domeniu în care a publicat mai multe cărţi.

PRECIZĂRI

EUGEN NITIU, din Mediaş: În nr. 3/1989, p. 53, în cadrul rubricii în Bucureşti, acum 50 ani, vă rog să rectificaţi: fostul patriarh Miron Cristea a fost în 1895 „secretar al consistoriului mitropolitan" şi nu al comisariatului mitropolitan, cum dintr-o eroare (de colaţionare — n.r.) a apărut în paginile revistei.

Drept pentru care facem cuvenita rectificare.

La rîndul său, prof. VIOREL NEAMŢU, din Tîrnăveni, precizează în legătură cu o relatare a cititorului Alex. C. Bălaşa, publicată la această rubrică, în nr. 1/1989: gara Rebricea nu se află pe linia Vaslui-Tecuci, ci pe linia Vaslui-Iaşi.

Curier şcolar

CONCURSURI, MUZEE ŞI COLECŢII COMPLETE

Reluăm, după vacanţa cea mare a elevilor şi studenţilor din ţara noastră, dialogul epistolar cu prietenii noştri din şcoli, licee şi institute de învăţămînt superior, prezentînd cîteva fragmente din scrisorile sosite pe adresa acestei rubrici în ultimul timp.

Frumoase gînduri despre istorie, despre revista noastră, primim din Tîrgu Jiu, de la GEORGE ANGHIŢOIU, elev la Şcoala generală nr. 1. Întîmplător — scrie el — am găsit într-o zi colecţia Magazin istoric a tatei şi am început s-o citesc cu mult interes. De atunci, aştept cu nerăbdare fiecare nou număr al revistei. Din paginile ei îmi însuşesc foarte multe cunoştinţe folositoare atît la şcoală, cît şi la diversele concursuri pe teme de istorie la care am participat şi la care echipajul clasei noastre s-a clasat întotdeauna pe primul loc. Pentru ca şi alţi colegi ai mei să-şi poată îmbogăţi cunoştinţele de istorie, am început să popularizez revista, cooptînd noi cititori în rîndurile elevilor şcolii noastre.

Felicitări prietenului din Tîrgu Jiu şi noi succese la învăţătură, precum şi în activitatea sa de popularizare a revistei printre colegii săi.

Frumoase veşti primim şi de la LUCIAN DRONCA, de la Liceul industrial nr. 2, din Arad. Magazin istoric mă ajută foarte mult în pregătirea mea la istorie. Am participat la olimpiada de istorie şi am obţinut premiul I la faza judeţeană, iar la faza naţională, desfăşurată la Scorniceşti, jud. Olt, între 9-14 aprilie a.c., am primit menţiune.

Din Jibou, prof. ION IVĂNESCU, conducătorul cercului de istorie „Simion Bărnuţiu", de la Liceul industrial nr. 1, ne scrie despre activitatea membrilor cercului şi a muzeului şcolar de istorie, înfiinţat în urmă cu 20 ani, exprimîndu-şi, totodată, dorinţa de a face schimb de piese muzeistice (monede, bancnote, medalii, obiecte etnografice sălăjene, cărţi şi publicaţii despre Sălaj etc.) cu alte cercuri de istorie şi muzee şcolare din ţară.

IONEL CLAUDIU DUMITRESCU, de la Liceul industrial nr. 4 din Piteşti, după ce ne comunică faptul că se află printre statornicii cititori ai revistei, îşi exprimă dorinţa de a-şi completa cu ajutorul colegilor săi, colecţia revistei cu numerele ce-i lipsesc: 6/1969, 6/1975, 6/1977 şi 8/1978, oferind în schimb nr. 9/1985. Adresa sa: sat Bradu de Jos, nr. 932, com. Bradu, jud. Argeş, Cod 0311.

În fine, MARIN CREŢAN, de la Liceul industrial de petrol din Melineşti, jud. Dolj, după ce ne destăinuie şi el marea sa dragoste pentru istorie şi pentru revista noastră, precum şi intenţia sa de a urma o facultate de istorie, îşi exprimă dorinţa de a corespunda cu colege şi colegi din ţară, pasionaţi de istoria patriei noastre, precum şi de a altor popoare.

Iată deci adresa la care Marin aşteaptă scrisorile colegilor săi: sat Obîrşia, com. Dăncieşti, jud. Gorj, Cod 1361.

Cum, în această lună septembrie, şcolile îşi redeschid porţile, vă urăm dragi prieteni ai revistei din şcoli, licee şi institute de învăţămînt superior mult succes în noul an şcolar! Aşteptăm, de asemenea, în continuare noi scrisori, cu veşti privind activitatea cercurilor de istorie, precum şi despre difuzarea revistei în şcoala voastră, despre abonaţii şi cititorii ei pasionaţi, sau despre colegii care se remarcă în popularizarea şi difuzarea Magazinului istoric.

INVENTATOR

M. MIHĂILESCU, din Bucureşti: În legătură cu activitatea ştiinţifică a inventatorului Rodrig Goliescu, care a creat şi experimentat avioplanul (nr. 1/1989, p. 32), puteţi afla date suplimentare în următoarele lucrări: Dicţionar cronologic al ştiinţei şi tehnicii universale, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1979; Florian Gheorghe, Mihai Popescu, conf. dr. Ion Rotaru (coordonator), Prezenţe militare în ştiinţa şi cultura românească, Editura militară, Bucureşti, 1982; Istoria aviaţiei române, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1984; Ştefan Bălan, Nicolae Şt. Mihăilescu, Istoria ştiinţei şi tehnicii în România. Date cronologice, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1985.

Cristian POPIŞTEANU

CERERI ŞI OFERTE

FLOREA I. ISCRU, com. Buzescu, jud. Teleorman, solicită: nr. 3, 7/1967; 5/1968; 1, 11/1970; 1/1971; 8/1973.

NICOLAE PETRESCU, str. Gh. Lazăr, nr. 5, ap. 2, Hunedoara, solicită: nr. 4, 7-9/1979; 1, 6/1980; 7, 8/1985; 2/1986; 6, 10/1987; 1-4/1988; oferă: nr. 11/1968; 4/1969; 11/1970; 12/1974; 11/1975; 4/1980; 10, 11/1981; 11/1982; 7/1983; 3, 4, 6/1986; 1, 3, 4, 10, 12/1985; 5, 9-12/1986; 3, 7/1987; 8/1988.

VASILE NEDELCU, com. Poiana, jud. Dîmboviţa, solicită: nr. 1-12/1984; 1-12/1985; 3, 4, 7, 8/1986; 8/1987.

MARIA ANIŢESCU, str. Laminatorului, nr. 2, ap. 19, Hunedoara, solicită: nr. 1-5/1967; 1-2/1968; oferă: nr. 7, 12/1975; 12/1976; 8/1978; 5,6/1981; 1,4/1982; 7/1983; 9-12/1985; 11, 12/1986; 1,4,7/1987.

NICOLAE HÎRŢANCĂ, sat Motru Sec, com. Padeş, jud. Gorj, solicită: nr. 2-4/1968.

CONTENTS (Romanian History) **D. Ghişe** The Significance of Revolutionary Worker's Democracy ● **Şt. Pascu** Folk Culture ● **D. Almaş** Michael the Brave — Symbol of National Unity ● **Gh. Ţuţui** The Vienna Fascist Dictate Is Rendered Void ● **V. Cândea** Sofia, 1989: The VIth Congress of South-Eastern European Studies ● **D. Ţuţu** September 1939. Ospitality for the Polish victims of Nazi Aggression ● **E. Preda** 1940. Victor Slăvescu's Diary ● **M.E. Ionescu** March 1939. New Documents on the „Tilea Case" ● **I. Popescu-Puţuri** Confluences of Ancient Civilizations (XXXVI) ● **S.A. Luca** The Neolithic Statuette of Liubcova-Orniţa ● **Z. Ornea** Constantin Stere (1865-1936) — Writer and Politician (III) ● **V. Smărăndescu** — Pucioasa—Vulcana Băi — Chronological Landmarks ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **D. Ghişe** La signification de la démocratie révolutionnaire ouvrière ● **St. Pascu** La culture populaire ● **D. Almaş** Michel le Brave — un symbole de l'unité nationale ● **Gh. Ţuţui** Le Diktat fasciste de Vienne est annulé ● **V. Cândea** Sofia, 1989: Le VIe Congrès international d'études sud-est européennes ● **D. Ţuţu** Septembre 1939. Ospitalité pour les victimes polonaises de l'agression nazie ● **E. Preda** 1940. Victor Slăvescu — Journal (XI) ● **M.E. Ionescu** Mars 1939. Nouveaux documents sur „le cas Tilea" ● **I. Popescu-Puţuri** Confluences de civilisations anciennes (XXXVI) ● **S.A. Luca** La statuette néolithique de Liubcova-Orniţa ● **Z. Ornea** Constantin Stere (1865-1936) — écrivain et homme politique (III) ● **V. Smărăndescu** Pucioasa—Vulcana Băi: repères chronologiques ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Д. Гише** Смысл рабочей революционной демократии ● **Шт. Паску** Народная культура ● **Д. Алмаш** Михай Храбрый — символ национального единства ● **Г. Цуцуй** Венский фашистский диктат аннулирован ● **В. Кындя** София, 1989: VI Международный съезд исследователей юго-восточной Европы ● **Д. Туцу** Сентябрь 1939. Гостеприимство полякам, павшими жертвой фашистской агрессии ● **Е. Преда** 1940. Виктор Слэвеску — дневник (XI) ● **М.Е. Ионеску** Новые документы по «делу Тиля» ● **И. Попеску-Пуцурь** Слияния древних цивилизаций (XXXVI) ● **С.А. Лука** Неолитическая статутка, найденная в Любкова-Орница ● **З. Орня** Константин Стере (1865-1936) — писатель, политический деятель (III) ● **В. Смэрэндеску** Пучоса — Вулкана Бэй: ориентиры во времени ● В Бухаресте 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **D. Ghişe** Die Bedeutung der Arbeiter-und revolutionären Demokratie ● **Şt. Pascu** Die volkstümliche Kultur ● **D. Almaş** Mihai der Tapfere — ein Symbol der nationalen Einheit ● **Gh. Ţuţui** Das faschistische Diktat von Wien ist annulliert ● **V. Cândea** Sofia, 1989: Der sechste internationale Kongress für Studien über den Südosten Europas ● **D. Ţuţu** September 1939. Die Gastfreundschaft den polnischen Opfern der Nazi-Agressiongegenüber ● **E. Preda** 1940. Victor Slăvescu — Tagebuch (XI) ● **M.E. Ionescu** März 1939. Neue Dokumente im „Fall Tilea" ● **I. Popescu-Puţuri** Zusammenflüsse alter Zivilisationen (XXXVI) ● **S.A. Luca** Die neolithische Statuette von Liubcova-Orniţa ● **Z. Ornea** Constantin Stere (1865-1936) — Schriftsteller und Politiker (III) ● **V. Smărăndescu** Pucioasa—Vulcana Băi: Anhaltspunkte in der Zeit ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) **D. Ghişe** El significado de la democracia obrero-revolucionaria ● **St. Pascu** La cultura popular ● **D. Almaş** Miguel el Valiente — símbolo de la unidad nacional ● **Gh. Ţuţui** El Diktat fascista de Viena es anulado ● **V. Cândea** Sofia, 1989: El VI-o Congreso internacional de estudios sudeste europeos ● **D. Ţuţu** Septiembre de 1939. Hospitalidad por las víctimas polacas de la agresión nazis ● **E. Preda** 1940. Victor Slăvescu — Diario (XI) ● **M.E. Ionescu** Marzo de 1939. Nuevos documentos en el „caso Tilea" ● **I. Popescu-Puţuri** Confluencias de civilizaciones antiguas (XXXVI) ● **S.A. Luca** La estatuilla neolítica de Liubcova-Orniţa ● **Z. Ornea** Constantin Stere (1865-1936) — escritor y hombre político (III) ● **V. Smărăndescu** Viaje por Pucioasa — Vulcana Băi ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

ROMÂNIA